

The image shows the front cover of an antique book. The cover is decorated with a traditional marbled paper pattern, often referred to as a 'stone' or 'shell' pattern. This pattern consists of irregular, rounded shapes in shades of blue, grey, and green, separated by a network of thin, branching red lines. The overall effect is dense and intricate. In the bottom-left corner, there is a small, rectangular white paper label with a black border. The label is divided into two horizontal sections by a thin line. The top section contains the number '91.99' and the bottom section contains the number '7-24'.

91.99

7-24

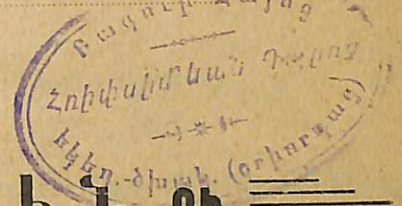
-6 NOV 2011

891.99

7-246

u.u.

ՅԵԸ-ՊԵՐՈՆ

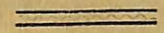

Ա Ր Մ Է Ն ՈՒ Ֆ Ե Թ Մ Ը Ն

1001
2986

Տ.Տ.Յ.Ն.Ս
1-5-7-1

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՅ ՀԻՆԳ
ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՄԲ

Տպարան «ՇԻՐԱԿ» Ալեքսանդրապոլ
1909
ՀԵՐԱԿԱՆ ԴՐԱՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Публичная Библиотека
7/71-1929
Արևիկա, Մանուկյան

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՉԻՆՔ

ԱՐՄԷՆ երիտասարդ, 25—30 տարեկան, հագուստը զէյթունցու, այսինքն սալմայ թևերով կարճ բաճկոնակ, անդրավարտիքը վերևում լայն, քանի իջնում է ներքև նեղանում: Գլխին փոքրիկ սև փաթաթոցով արախչին. հաստ շալից գոտիկ, որի մէջ միշտ խրած է մի կեռ դանակ և երկու ատրճանակ, կշտից կախ կեռ սուրը, կրծքին խաչաձև փամփուշտներ. ձեռին հրացան, միայն սուրը Յովհաննու վանքում առանց փամփուշտների և հրացանի: Ոտներին կամ սև ճգմաներ, կամ չուստեր: III-րդ գործողութեան մէջ հագած է Եւրոպական շորեր, գլխին ցիլինտը:

ՖԱԹՄԱՆ փաշայի աղջիկը, 18—20 տարեկան. I-ին գործողութեան ժամանակ հագած է երկար սպիտակ շրջազգեստ, գլխին, կրծքին թիւրքական զարդ ու զարդարանք և քօղ: II-րդ և III-րդ գործողութիւններում նոյն շորեր, միայն հերարձակ, առանց զըլխի զարդերի. IV-րդ և V-րդ գործողութիւնների մէջ սև շրջազգեստ և աւելի պարզ:

ՍէնՊէ 40—45 տարեկան, հագած թիւրքական տարազի շորեր, գլխին իւզուտ Ֆէս, առանց զէնքի. վանքում հագած է կըլտուր, երկար անթարի, ձեռին երկար տէրողորմեայ, գլխի ֆէսը փաթաթոցով:

ԻԲՐԱՀԻՄ 60—65 տարեկան, Աղանայի վիւայէթի փաշան, փաշայական շքանշաններով, թիւրքական սպայի շորեր, գլխին բարձր մուք կարմիր ֆէս, կշտից քաշ արած կեռ սուրը. վանքում վիրաւորի երկար որեր, գլխին ֆէս և մի ոտը վիրակապերով փաթաթված:

ՔԱԹԻՊ 30—35 տարեկան, նոյն թիւրք սպայական շորեր, առանց զէնքի:

ՄՈՒՍԱՅ ԲԷԿ 25—30 տարեկան, թիւրքական շքեղ շորեր, զինւած ոտից ց'զլուխ, դիւին ֆէս փաթաթոցով:

ԳՐԻԳՈՐ և ԽԱՉԻԿ Եւրոպական շորեր, դիւներին ֆէս:

ԱՅԻՇԱՅ Թուրք աղջիկ, Ֆաթմանի ազախնը, 18—20 տարեկան, նոյն Ֆաթմանի շորերը, միայն առանց զարդի և աւելի պարզ:

ՂՈՒՏՈՒՍՓ փաշայի կինը, 50—55 տարեկան, Ֆաթմանի շորերի նման, միայն աւելի պարզ, գլխին ոսկէ զարդեր:

ԵՐԵՔ ԹԻԻՐԻ ԿՐՕՆԱԻՈՐԵՆԵՐ ձեռուներ-

ներ, թիւրք կրօնաւորի շորեր, այսինքն ոտներին կարմիր ճզմայ, վրաներից լայն սև արա, տակից անթարի՝ գոտիկով, իսկ զլուխներին սպիտակ, հաստ ծաղկաւոր փաթաթոցով չալմաներ:

ԱՂՕ Սէխպէի խորհրդակիցը, նոյն Սէխպէի շորեր, երիտասարդ, աչքի մէկը կոյր:

ԱՂԻ ոստիկան, թիւրք սպայական շորեր, կշտից կախած կեռ սուրը:

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ 65—70 տարեկան, սպիտակ ալիքներով, մետաքսից և արծաթից ասեղնազործած զէյթունցու շորեր, քիրման շալից հաստ գոտի, գլխին ֆէս փոքրիկ փաթաթոցով, գոտիում դանակ, ոտքերին սև ճզմաներ, անդրաւարտիքը լայն:

ԾԵՐՈՒՆԻ սպիտակ ալիքներով, Սուրէնեանի շորերի նման, միայն աւելի պարզ, ձեռին ցուպ, անզէն:

ԱՇՈՒՂ կոյր, նոյն շորեր, ձեռին ջութակ:

ՉԷՅԹՈՒՆՅԻՆԵՐ Արմէնի շորերը, կողքերից սուրը, գոտիկներում դանակ, ատրճանակ, կրծքերին, կոնակներին փանփուշաներ, ձեռներին հրացաններ:

ՎԱՐԴԱՊԵՏ Երիտասարդ, վարդապետական շորեր:

ՎԻՐԱԻՈՐՆԵՐ կոչո շալից երկուր վե-
րարկուններ, չորրորդի ոտը վերակապերով
կապված:

ԹԻԻԲ ՁԻՆԻՈՐՆԵՐ թիւրքական զին-
ւորական շորեր, այսինքն մութ կապոյտ
կտորից կարճ բաճկոնակ, տակից նոյն գոյ-
նի ժիլեթ, մէջքերին գոտի, անդրավարտի-
քը լայն, ծայրերը հաւաքած ծնկերի տակ
գուլպաների մէջ, ոտներին չուստեր կամ
կոնտուրաներ, գլխներին ֆէսեր փիւսկիւ-
լով, ձեռներին սվիններով չրացաններ,
կրծքերին փանփուշտներ:

ԱՀՄԵՏ երիտասարդ, գիշերապահ, նոյն
զինւորական շորեր:

ԽԱՓՇԻԿ սպասաւոր, սևամորթ, կոխնճ
մազերով, գլխին ֆէս փիւսկիւլով, թուրքա-
կան շորեր, անզէն. մէջքին կարմիր մե-
տաքսեայ գոտի, որի ծայրերը վերջանում
են երկար ծոպերով:

(Անցքը կատարվում է Կիլիկիայում,
XIX-րդ դարի վաթսուևական
թվականներին):

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ I

(Տեսարանը ներկայացնում է պարտէզ, բնմի խորքում
բարձրանում է մի պալատաման տուն, որից մի գուռ
է բացվում դէպի պարտէզը. աւելի հեռուն երևում են
լեռներ, լուռնի աղօտ լոյսը սփռված է պարտէզի վերայ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ՍէնՊէ ԵՒ ԱԼՕ

(Մառերի միջից զգուշութամբ առաջ են
գալիս):

ՍէնՊէ. (Չորս կողմը նայելով). Ձի ե-
րևում:

ԱԼՕ. Այս անգամ էլ զուր անցաւ, ափ-
սոս, դարձեալ մի հարիւր ոսկի կորցրինք:

ՍէնՊէ. Ոչ, էլ ձեռքիցս չի կարող փախ-
չել, միայն պէտք է զգոյշ լինել, եթէ ոչ
կեանքերս վտանգի մէջ է:

ԱԼՕ. Անհոգ եղէք, եթէ նա Չէյթունի
առիւծն է, դէ մենք էլ երեխաներ չենք:

ՍէնՊէ. Յամենայն դէպս զգուշութիւն,
միայն զգուշութիւն է պէտք. Արմէնը քա-
ջութեան հետ, ունի և սատանի խելք ու
ճարպիկութիւն: (Լսվում է ոտների ձայն).
Մարդ է գալիս, երևի նա է, շուտ, պահ-
վենք ծառերի մէջ, Այօ, զգուշ... (Երկուսն
էլ պահվում են ծառերի մէջ):

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԳԻՇԵՐԱՊԱՀ ԱՀՄԵՏ

ԱՀՄԵՏ (Ձեռին հրացան, զինված, ներս մտնելով մի ֆիչ կանգ է առնում, գլուխը բաշտելով փաթարում, վերահասն կոնկում եւ յետոյ սկսում է յետ ու առաջ ման գալ պալասի առաջ): Է՛յ աշխարհ, ես այստեղ ցըրտից պիտի դողդողամ, ամբողջ գիշերը ինչպէս մեռելներին ոգի տան շուրջը պիտի գեգերեմ, որպէսզի իմ փաշայի, իմ աղայի քունը հանգիստ լինի, որովհետեւ ի՞նչպէս քաղցած մարդիկ կարող են նրա քունը խանդարել, կարող են նրա սնդուկին մօտենալ, որի մէջ նիրհում են ոսկիների կոյտեր... կոյտեր, որոնք մեզ պէս հարիւրաւոր թշվառներին կազատէր այսպիսի և սոյնանման դժոխային կեանքից: (Քիչ ման գալով յետ ու առաջ եւ կանգնելով). Օ՛, ցուրտ է, ցուրտ. աշնան գիշեր կ'նշանակէ դժոխք, նրա նման ցուրտ, խաւար ու երկար... (Ման գալով). Է՛խ, ցուրտ է...

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԱՀՄԵՏ, ԱՅԻՇԱ. ՊԱՀՎԱԾ, ՍԷՆՊԷ ԵՒ ԱԼՈ

ԱՅԻՇԱ. (Փաթարված էլրամի մէջ կամա-
ցուկ մօտենում է). Ահմետ:

ԱՀՄԵՏ. (Շուտ գալով, խոխոս). Ո՞վ է:

ԱՅԻՇԱ. Ահմետ, ես եմ:

ԱՀՄԵՏ. Այիշա, դու ես, այս ժամին ինչ գործ ունիս այստեղ: (Մօտենում է):

ԱՅԻՇԱ. Քեզ հետ խօսելիք ունիմ:

ԱՀՄԵՏ. Ասա սիրելիս: (Բռնում է Այի-
շայի ձեռից):

ԱՅԻՇԱ. Ամօթ է Ահմեդ, այժմ դրանց ժամանակը չէ:

ԱՀՄԵՏ. (Հեզգնելով). Ի հարկէ պէտք է ամաչել աստղերից, մէկ էլ քեզանից:

ԱՅԻՇԱ. (Ձեռք ազատելով Ահմետի ձե-
ռից): Ահմետ, վերջ տուր:

ԱՀՄԵՏ. Այիշա, սիրիւր ինձ, ես թէև խեղճ, բայց վարդի պէս պիտի պահեմ քեզ, ունիմ մի սիրտ, որը ամբողջապէս քոնն է:

ԱՅԻՇԱ. Լաւ, դրանք յետոյ: Ահմետ, ե-
թէ ինձ սիրում ես, լսիր իմ խնդիրս և կատարիր:

ԱՀՄԵՏ. (Նորից Այիշայի ձեռից բռնե-
լով, կրֆոս): Ասա հոգիս, կը լսեմ, կը կա-
տարեմ, եթէ ասեա կրակն էլ մտիր, կը մտնեմ:

ԱՅԻՇԱ. (Ահմետին մի կողմ ցանցելով,
ցածր) Ահմետ, իսկապէս դու ինձ սիրում
ես և ուզում ես ինձ կին առնել:

ԱՀՄԵՏ. (Սեղմելով ձեռը): Օ՛, դրան
խօսք չ'կայ:

ԱՅԻՇԱ. Եթէ այդպէս է, ես քեզանից մի խնդիր ունեմ, խոստացիր, որ կը կատարես:

(Սյս խօսակցութիւնների ժամանակ Սեխպէն զգուշութեամբ գլուխը դուրս է հանում ծաների շարքերից, մի առժամանակ լսում է եւ նորից պահվում):

ԱՀՄԵՏ. Ուզում ես ինձ մինչև անգամ տոչորոզ կրակի կամ խանձող գնտակի դէմ ուղարկիր, պատրաստ եմ կատարելու քո ցանկութիւնը:

ԱՅԻՇԱ. (հորհրդաւոր). Ահմետ, ինչպէս ես և դու իրար սիրում ենք, չէ՞ որ այնպէս էլ Ֆաթման խանումը կարող է մի ուրիշին սիրել:

ԱՀՄԵՏ. Ի հարկէ:

ԱՅԻՇԱ. Եւ ինչպէս որ մենք ենք ուզում իրար տեսնել, չէ՞ որ այնպէս էլ նրանք են ուզում:

ԱՀՄԵՏ. (Հաւանութեան նօսն անելով). Ի հարկէ:

ԱՅԻՇԱ. Եւ ինչպէս որ մենք ենք զգուշանում մարդկանցից, չէ՞ որ այնպէս էլ նրանք են զգուշանում:

ԱՀՄԵՏ. Դրան խօսք չկայ, բայց դու այն ասա, ի՞նչ ես ուզում ինձանից:

ԱՅԻՇԱ. Ես խնդրում եմ քեզանից, որ մի առժամանակ հեռանաս այստեղից. Ֆաթ-

ման խանումը հէնց այստեղ տեսակցելու է իր սիրելու հետ:

ԱՀՄԵՏ. Ո՛չ, ո՛չ, դա անկարելի է, ես չեմ կարող թոյլ տալ այդ բանը. Սյիշա, տէրս ինձ պատուիրել է հսկել իր գանձերի վերայ, իսկ Ֆաթման խանումն էլ նրա գանձերից մէկն է, ես չեմ կարող հանդիսատես լինել, թէ ինչպէս մի ուրիշը կը գրկէ, կը համբուրէ Ֆաթման խանումին: Ո՛չ, Սյիշա, կեանքս ուղէիք չէի խնայել բայց այդ...

ԱՅԻՇԱ. (Կտրելով). Ուրեմն դու ինձ չես սիրում, բոլորը կեղծ է, բոլորը շինծու: (Ուզում է հեռանալ):

ԱՀՄԵՏ. (Բռնելով). Սիրելիս, մի կատարիր, ես չեմ կարող դաւաճանել տիրոջս:

ԱՅԻՇԱ. Ի՞նչ դաւաճանութիւն, Ֆաթման խանումը ուզում է տեսնել իր սիրած տղամարդուն: Դա ոչ քո կողմից դաւաճանութիւն է, ոչ էլ նրա կողմից մեղք: Կին ու տղամարդ եղիլ են իրար սիրելու համար: ԱՀՄԵՏ. Բայց...

ԱՅԻՇԱ. (Կտրելով). Ես քեզ բան եմ ասում, եթէ դու մէկ էլ ուզում ես սև աչերը և կլոր թշերը տեսնել, կատարիր խնդիրս:

ԱՀՄԵՏ. (Կրօս, փաթաթելով Սյիշային). Վա՛յ մեռնեմ քո սև աչերին, իմ սիրուն հուրի: (Համբուրում է):

ԱՅԻՇԱ. (Կուսս պրծնելով) Սուտէ, սուտ
այդ բոլորը, դու ինձ չես սիրում:

ԱՀՄԵՏ. (Իր գլխին խփելով) Վա՛յ մե-
ռիք գլուխ, Այիշա, քեզ մատաղ, մի տան-
ջիք ինձ:

ԱՅԻՇԱ. Կեղծ խօսքեր, խարում ես,
ինչպէս խամաճուկ առանց սիրելու ինձ շո-
յում ու գգվում ես:

ԱՀՄԵՏ. (Բռնելով Այիշայի ձեռքը եւ
գգվելով) Մի խօսիր, մի, ես սիրում եմ
քեզ, սիրում եւ ինչ որ պահանջես, պատ-
րաստ եմ կատարելու:

ԱՅԻՇԱ. Լաւ, ուրեմն, այժմ ինչ որ
խնդրեցի կատարիր, իսկ յետոյ մենք ժա-
մանակ կունենանք իրար տեսնելու:

ԱՀՄԵՏ. Բայց ո՞վ է Ֆաթման խանու՞մի
սիրելին, Այիշա:

ԱՅԻՇԱ. Թէ ով է, թող մնայ այդ, միայն
դու խոստացիր, որ կը կատարես խնդիրս
և այս բոլորը մեր մէջ կը մնայ գաղտնիք:

ԱՀՄԵՏ. Անպատճառ Մուսա բէկը կ'լի-
նի, այդ քաջ տղամարդը, որի սուրը ան-
ցեալ դարուն հազարաւոր գեաւուրներ մոր-
թոտեց: Տղամարդ է, արժէ:

ԱՅԻՇԱ. Մուսա բէկն է, կամ մի ուրիշն
է, այդ քո գործը չէ, միայն այժմ մեր նը-
շանը այս կը լինի, երբ պալատից կը լսես
չոնկուռի ձայնը, մի առժամանակ հեռացիր

այստեղից և երբ երկրորդ անգամ նորից
կը լսես չոնկուռի ձայնը, կարող ես վերա-
դառնար: (Ազում ե հեռացաւ):

ԱՀՄԵՏ. Ա՛յ չարաճճի, այդ բոլորը լաւ,
բայց առանց փէշկէշի մի քայլ անգամ չեմ
անի, այն էլ կանխիկ եմ ուզում:

ԱՅԻՇԱ. Ի՞նչ փէշկէշ:

ԱՀՄԵՏ. Մի զոյգ համբոյր քո այդ զոդ-
արիկ թշերից:

ԱՅԻՇԱ. (Մտնելով): Առ, ահա. դեիկս,
միայն ինչ որ քեզանից խնդրեցի, կատարիր:

ԱՀՄԵՏ. (Համբուրելով): Անմետը քո ծա-
ռան է, Անմետը քո ստրուկը, կը լսէ, կը
կատարէ և կը լսէ:

ԱՅԻՇԱ. Լաւ, լաւ, բաւական է, ուշ է,
պէտք է շտապել: (Պատրաստվելով հեռացաւ
եւ մի երկու քայլ անցելով): Հասկացա՞ր, երբ
կը լսես չոնկուռի ձայնը, հեռացիր, իսկ
երբ նորից կը լսես, եկ: (Գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԱՀՄԵՏ, ՊԱՀՎԵԾ ՍԷՆՊԷ ԵՒ ԱԼՕ

ԱՀՄԵՏ. (Մտախոհ): Սևիկ աչեր, ծանր
պարտականութիւն դրիր իմ վերայ, բայց
ինչ արած, որպէսզի Այիշայի աչերը միշտ
նային իմ աչքերի մէջ, պէտք է յանձն առ-
նել: (Միջոց): Բայց ո՞վ պէտք է լինի այդ

Քօռ-օղլին. անպատճառ Մուսա բէկը կը լինի, նա է: Իմ կարծիքով տէրս, Իբրահիմ փաշան էլ այդ բանի դէմ ոչինչ չունի, նա ուրախութեամբ կ'տայ իւր աղջիկը այդ քաջ, հարուստ և հզօր բէկին: Բա էլ ինչու էի ես ընդիմանում, Յաթման խանումը գեղեցիկ, Մուսա բէկը քաջ ու հարուստ, Իբրահիմ փաշան համաձայն, ես էլ իմ կողմից համաձայն, թող ուրախանան, թող խնդան: (Լսվում է շոնկուռի միլամախսձիկ ձայնը) Ա՛, հեռանամ, գալիս են... Ինչ սիրուն է նվագում, անպատճառ Այիշայիս մատներն են: (Գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՍէնՊէ ԵՒ ԱԼՕ

(Պաղտնագողի դուրս ևն գալիս ծառերի միջից ևս երկիւղածութեամբ չորս կողմերն են նայում. շոնկուռի ձայնը մի առժամանակ օտուրնակվում է յետոյ լսում)

ՍէնՊէ. (Ալօին): Տեսար, լսեցիր:

ԱԼՕ. Տեսայ, երևի այդ աղջիկը Արմէնի համար է ժամադրութիւն պատրաստում:

ՍէնՊէ. Այժմ ինձ համար պարզ է բուրբ:

ԱԼՕ. Ի՞նչպէս:

ՍէնՊէ. Ախր ինձ զարմանք էր պատճա-

ռում թէ Արմէնը ի՞նչ գործ ունի այս կողմերը, իսկ այժմ պարզ է. դէ, շտապենք:

ԱԼՕ. Ո՛ւր շտապենք և ինչ անենք:

ՍէնՊէ. Պէտք է Մուսային իմաց տալ:

ԱԼՕ. Մուսային, ի՞նչու. (Յոյց օտար):

Ահա փաշան, ահա զօրանոցը:

ՍէնՊէ (Հեզնական ժպտով): Հէյ, շատ անփորձ ես, մեզ ի՞նչ օգուտ, հիթէ միայն Արմէնին կալանաւորել տվինք, պէտք է գէպրից օգուտ քաղել:

ԱԼՕ. Մեր օգուտը այն կը լինի, որ փաշան կը վարձատրէ:

ՍէնՊէ. Փաշայից շատ շատ կը ստանանք մի հարիւր ոսկի և մի մաշալլա. ո՛չ, Ալօ, գործերս գիտենանք: Դու այժմ մնայ այս պարտիզում և հեռակիր Արմէնին, իսկ ես երթամ Մուսային բերեմ այստեղ:

ԱԼՕ. Մուսային բերէ՛լ, ինչո՞ւ:

ՍէնՊէ. Ինչո՞ւ. որովհետև Մուսան Յաթմանի փեսացուն է, որովհետև նա կատարի գազան է, որովհետև աղղեցիկ բէկ է, որովհետև շատ հպարտ ու յանդուգն է, նա երբ լսէ թէ Արմէնը փաշայի պարտէզումն է մէն մինակ կը վազէ դէպի Արմէնը, որպէսզի միւս օրը պարծնայ իր քաջութեամբ:

ԱԼՕ. Է՛, ի՞նչ օգուտ:

ՍէնՊէ. Այն օգուտը, որ նրանք կաշխատեն իրար մօրթելու: Եթէ սպանվեց

Արմէնը, մեղ համար նոյն է, էլի կըստա-
նանք մի քսակ ոսկին ու մաշալլան. իսկ ե-
թէ սպանվեց Մուսան, Օ, այն ժամանակ
հրճւիր Ալօ, ամբողջ Ադանան մերը կը
լինի:

Ա՛՛՛՛՛՛՛ Նասկանում եմ, բայց ի՞նչ ես
մտադիր անելու:

ՍէնՊէ Այդ յետոյ, այժմ շտապենք:
Դու այս կողմերը մնայ և դիտիր, հօկիր,
հետևիր, լսիր դօան բացվելու ձայնը: (Սեխ-
պեն մեղմուրեամբ խփելով Ալօի ուսին): Դէ
գնանք, Ֆաթման խանումն գալիս է:
(Գնում են):

Տ Ե Ս Ի Լ, 2

ՖԱԹՄԱՆ ԵՒ ԱՅԻՇԱ.

(Չգուշուրեամբ ցանկից դուրս են գալիս Ֆաթ-
ման ու Այիշան. Այիշան ձեռքն բռնած ունե
չոնկուսը):

ՖԱԹՄԱՆ. (Չորս կողմը նայելով): Այիշա,
ամեն զգուշութիւն ձեռք առել ես, Անմետը
հաւանաբար է քեզ:

ԱՅԻՇԱ. Իմ սև աչերը նրան կաշկան-
դել են այնպէս, ինչպէս քո զեղանի դէմքը
քո քաջին: Նա ինձ չի խարի, նա արդէն
իր փէշքէշը ստացաւ, նա գո՛հ է:

ՖԱԹՄԱՆ Ի՞նչ, փո՞ղ տվիր:

ԱՅԻՇԱ. Ո՛չ, խանում, մի գոյց համբոյր
ուրի, նրա փէշքէշը այդ է:

ՖԱԹՄԱՆ. Համբոյր, բայց Այիշա, դու
սիրում ես Անմետին, թէ՛ ինձ համար յանձն
առար այդ զոհողութիւնը:

ԱՅԻՇԱ. Խանում, քեզ կը պատահի՞ ե-
րիտասարդ սիրտ, որ չը սիրէ. թէև իմ Ան-
մետը մի խեղճ գիշերապահ զինուոր է, թէև
աղքատ, բայց հարուստ է սրտով, մենք եր-
ջանիկ ենք, որովհետև իրար սիրում ենք:

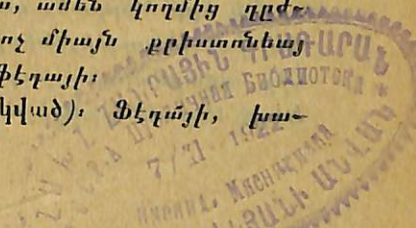
ՖԱԹՄԱՆ. Այո, երջանիկ էք, Այիշա, ո-
րովհետև մարդուս երջանկութիւնը ոսկին,
աղին ու մարգարիտը չէ, ոչ էլ պատիւը,
պաշտօնը. այլ երջանիկ է այն մարդը, որը
դանում է իր սիրելու մօտ: Է՛յ, Այիշա,
սրբան դժբաղդ եմ ես, իմ սիրելին, իմ
հոգոյս հատորը քրիստոնեայ լինելով, ես
զրկւած եմ, ես տանջւում եմ, որովհետև
եթէ իմ հայր Իբրահիմ փաշան տեսնէ մեզ
իրար սիրելով կամ մինչև անպամ կասկածէ,
զարհուրելի հետևանքներ կունենայ:

ԱՅԻՇԱ. Խանում, թող կրօնը փոխէ քո
քաջը, որովհետև կրօնը փոխելով ոչ միայն
բեզ, այլև կըստանայ մեծամեծ պարգևներ:

ՖԱԹՄԱՆ. Այիշա, ամեն կողմից զբժ-
բախտ եմ, Արմէնս ոչ միայն քրիստոնեայ
է, այլև ճանաչւած ֆէղայի:

ԱՅԻՇԱ. (Ահաբեկված): Ձէղանի, խա-

1001
1868

նում, էլ ինչո՞ւ սիրեցիր այդ Ֆէդայուն:

ՅԱԹՄԱՆ. Որովհետև նա բաջ էր, գեղեցիկ, պարկեշտ. որովհետև բարի էր, ուղորմող, անձնագոհ: Օ՛հ, Այիշա, չը գիտես թէ որքան վատ ժամանակներում ենք ապրում: Նա մեղաւոր չէ, որ Ֆէդայ է, երբ մերոնք մորթօտում էին նրա եղբայրներին, քոյրերին, երբ նրանց տան ծուխն ու մութը բռնել էր երկինքը, այն ժամանակ մարդիկ եղան, որ պաշտպանեցին իւրայիններին, մարդիկ եղան, որ ճգմեցին անմեղներին մորթօտող դահիճներին և վաստակեցին Ֆէդայի անունը և որից խորշում են բուրբ. մի խօսեցուր, Այիշա, խոցոտ է իմ սիրտը, մի խօսեցուր, որովհետև պատկերանում են իմ աչքի առաջ անցած արհաւիրքները:

ԱՅԻՇԱ. Բայց խանում, չէ՞ որ դու այնքան գեղեցիկ ես, քո հայրը այնքան պատուով ու հարուստ, որ կարող ես քո փեսացուն ընտրել ամենաբարձր բէկերից:

ՅԱԹՄԱՆ. Բէկերից... այո, բոլորի ցանկութիւնը այդ է, բոլորը ցանկանում են, որ դառնամ բէկի կամ բէկզատէի կին, որոնք երբ հարբած, դադրած վերադառնան մարդասպանութիւններից, աւարառութիւնից, զվարճանան, ուրախանան ինձանով: Խեղճ ենք մենք, Այիշա. ի՞նչ է մահմեդական

վինը, տղամադու համար զվարճութեան գործիք, ուրիշ ոչինչ...

ԱՅԻՇԱ. Խանում, որտեղ տեսար և սիրեցիր այդ Ֆէդայուն:

ՅԱԹՄԱՆ. Երբ հայրս դեռ Պօլսումն էր, ես սովորում էի մի Փրանսիացի վարժուհու մօտ, իսկ իմ սիրելի Արմէնն էլ բժշկական ուսումնարանի սան էր և շուտ շուտ էր պատանում այդ կնոջ տանը: Այդտեղ մենք ծանօթացանք, ծանօթանալով սիրեցինք իրար և շատ այսպիսի լուսնեակ գիշերներ ենք անցկացրել իրար գգվելով, սիրելով, մինչև որ վրա հասան այս սև տարիները և հայրս նշանակվելով Ադանայի վալի, մենք եկանք այստեղ, իսկ Արմէնը գնաց իր հայրենիք, Զէյթուն, որը այստեղից երկու օրվայ ճանապարհ է:

ԱՅԻՇԱ. Բայց յետոյ նորից ի՞նչպէս իրար տեսաք, չէ՞ որ այստեղ դու բոլորովին փակւած ես հարեմում:

ՅԱԹՄԱՆ. Մի անգամ օտները շղթայած, վերքերով ծածկված, արեակէզ մի ֆէդայի բերին. դանակոծում էին խեղճին, նեղում. նա վերջապէս ուժասպառ նստեց հարեմի գէմ ու գէմ ծառի տակ, ես նայում էի հարեմի պատուհանից. ա՛, վեր նայեց, նրա աչքերը հանդիպեցին իմ աչքերին, Արմէնն էր, իմ սիրելին, երկու տարի կորցը-

բած, մոռացած, հողուս խորքերում թաղ-
ված սէրս: Նա զարմացաւ, որովհետեւ չը
գիտէր՝ թէ մենք Պօլսից տեղափոխվել ենք
այստեղ:

ԱՅԻՇԱ. Խանում, երբ էր այդ:

ՖԱԹՄԱՆ. Սրանից մի երկու ամիս ա-
ռաջ: Աշտարակում բանտարկւած այն հուժ-
կու տղամարդն էր, որի մի բուռն քաջերը
մի վաշտ զօրք գետին փռելով բանտի դռ-
ները ջարդեցին և ազատեցին իրենց գըլ-
խաւորին, իրենց ընկերին, որի համար շին-
ւած էր կախաղան և որին լոյսը բացվելուն
պիտի բարձրացնէին անարգ սիւնի վերայ:

ԱՅԻՇԱ. (Ահաբեկված): Ո՛հ, քո Աբմէնը
այն Ֆէդայի աւազակն է, որը իւր ձեռները
լվացել է հարիւրաւոր մուսուլմանի արեան
մէջ, այն աւազակն է, որը իր գէյթօնցի-
ներով սարսափ է տարածել Ազանայի շըր-
ջակայքում... Խանում...

ՖԱԹՄԱՆ. Լո՛իր, Այիշա, մի անարգիւր
այն մարդուն, որը ստիպված է սպանու-
թիւններ գործելու, մի անարգիւր այն քա-
ջին, որը աւազակների, մարդ-գազանների
արիւնն է թափում. լո՛իր, յարգիւր այն
մարդուն, որը թշվառների պաշտպանը, որ-
բերի հայրն է, որը սրբում է սգաւոր մայ-
րերի արտասուքը:

ԱՅԻՇԱ. Բայց չէ՞ որ գեաւուր է այդ

քաջը, չէ՞ որ նա պիղծ գեաւուրներին է
պաշտպանում:

ՖԱԹՄԱՆ. Այիշա, ամօթ քեզ, կնոջ սիր-
ալ այդքան կոշտ լինելու չէ, կիսը պիտի
խղճայ թշվառներին. թշվառներին, որոնց
թշվառութիւն բղիտում է մեր թշվառու-
թիւնից: Այիշա, Խնջ զանազանութիւն քը-
րիստոնեայի և մուսուլմանի մէջ, չէ՞ որ
նրանք բոլորն էլ մարդիկ են. մարդիկ, ո-
րոնք դարբերից ի վեր իրար հետ են ապ-
րում: որոնք մի երկրի ծնունդ են, բայց
որոնց բաժանել է Ղուրանը ու Աւետարա-
նը՝ դու պաշտիր քո Ղուրանը, նա թող
պաշտէ իր Աւետարանը. բայց դու խարու-
թիւն մի դնիր նրա և քո մէջ, որովհետեւ
դուք երկուսդ էլ մարդիկ էք. մարդիկ, ո-
րոնք պարտական են իրար սիրելու:

ԱՅԻՇԱ. Խանում, ես մի խեղճ աղջիկ
եմ, ես չեմ հասկանում այդպիսի բաներ, ես
գիտեմ և զգում եմ միայն մի բան, այն է,
որ հաւատարիմ սարուկն եմ իմ Ֆաթման
խանումի, նա եթէ խնդայ՝ ես էլ կը խնդամ
նա եթէ լայ՝ ես էլ կը լամ: Նա է իմ ուրա-
խութիւնը, խնդութիւնը և նրա ցանկութիւնն
է իմ կամքը:

ՖԱԹՄԱՆ. Ծնորհակալ եմ, Այիշա, ես
գիտեմ այդ բանը և զրա համար քեզ յայտ-
նեցի իմ գաղտնիքը:

ԱՅԻՇԱ. Բայց ինչ միջոցով նա քեզ
յայտնեց, որ այս երեկոյ գալու է:

ՖԱԹՄԱՆ. Նրա նամակը երեկ դու բե-
րիր ինձ:

ԱՅԻՇԱ. (Ձարմացած). Ե՞ս:

ՖԱԹՄԱՆ. Այո դու, չէ՞ որ երեկ էյրա-
մում փաթաթուած կնոջ ձեռից դու առար
ծաղկանկարը, որը իբրև թէ փաշայի աղջը-
կան ընծայ է բերել և բերիր ինձ: Այդ ձե-
ռագործի ծաղիկները մէջ դրված էր մի
նամակ, այդ նամակը Արմէնիցն էր, իսկ
բերողը նրա երիտասարդ ընկերներէից մէկը:

ԱՅԻՇԱ. Ո՞րքան ճարպիկ... (Հեռվից
լսվում է երգի ձայն):

ՖԱԹՄԱՆ. Հեռացիր նրա ազդանշանն է,
ինձ սպասիր տան պարտիզում:

ԱՅԻՇԱ. (Հեռանալով). Միայն շտապե-
ցէք, բաւականին ուշ է: (Գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՖԱԹՄԱՆ ՄԻԱՅՆԱԿ

ՖԱԹՄԱՆ. (Նստելով մի ժայռի բեկորի
վերայ): Ո՞հ, նրա ձայնն է, նրա գեղեցիկ
մեղեդին, որը շատ անգամ է շոյել իմ լը-
սողութիւնը: Նա է, իմ անգին Արմէնը.
Խեղճ, կեանքիդ գարունը նոր բացված
աստանդական թառամում ես սարեր ու ձո-

րեր: Քո ուսը կոշտացել է հրացանից, քո
սուրը մաշվել մարդիկ կոտորելուց. դու
խոնձացած ես, դու դադրած. քեզ արիւնա-
խում գազան են կանչում՝ այն ինչ դու
հեզ, խոնարհ, մարդասէր ես. միայն դահիճ
դահիճների, մահի հրեշտակ մարդ գազան-
ների: (Կառնալով դեպի հեռուն): Արի իմ
սիրելի, արի հանգստացուր քո վաստակած
գլուխը իմ կրծքին, որը քո միակ բարե-
կամն է այստեղ, որը քո գերին է, որը
ցանկանում է քեզ նեա լինել քեզ հետ շըն-
չել, քեզ գուրգուրել, քեզ պաշտել... որին
դու երջանկութիւնը, խնդութիւնը պար-
ծանքն ես, որը քո գգվանքին, քո սիրուն է
կարօտ, որի կարօտակէզ աչերը մնացել է
ճանապարհիդ...

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՖԱԹՄԱՆ ՈՒ ԱՐՄԷՆ

ԱՐՄԷՆ. (Երեւալով պարտիզի ծառերի
միջից, հրացանը ուսին, կեռ սուրը ֆառ
առած կեսից, երկու ասեմակներ եւ դանակը
գոցկում, իսկ փամփուռները խաչած եւ կա-
պած կրծքին. շատ մօտեցում է Ֆաթմանը,
երկու ֆայլ է անում դեպի Արմենը եւ քեւերը
պարզում): Փնթման, իմ չքնաղ, իմ հրեշ-
տակ... (Փարվում են):

ՖՍԹՄԱՆ. (Կարօզիւն): Արմէն, միթէ ի-
րականութիւն է. երազ չէ արդեօք:

ԱՐՄէՆ. Ինքը կեանքը երազ է, որով-
հետե վերջին տարիների ծանր դէպքերի
տակ իմ գլուխը ծանրացել է, իմ ուղեղը
մշուշով է պատել. ինձ թվում է թէ խար-
խարում եմ խաւարի մէջ... Այո, ինձ հա-
մար երազ է աստանդական թափառումնե-
րը, մերայնոց կոտորածները, գիւղերի
բոցն ու ծուխը, հոսած արիւնը... Երազ է
մայրերի ողբն ու կականը, յուսահատական
կանչիւնները... Ինձ համար խաւարի մի-
ջից էին փայլում մարդակերպ պազանների
սվինները, արիւնաշաղագ սրերը և զոհերի
օրհասական հոնչոցները. այդ բոլորը ինչ
որ անընական, ինչ որ տարօրինակ էր և
տարօրինակ մեր այս հանդիպումը. ո՞ր
Բօսֆօրի ափերը, ո՞ր Ջէյթունի լեռները...
Արմէնը ու Ֆաթման փոխանակ Բօսֆօրի
գեղածիծաղ ափերին իրար զգվելու, գուր-
գուրելու, Ջէյթունի լեռների ստորբաններին
գաղտնագողի են տեսակցում գաղտնագողի,
որովհետև հանգամանքները Արմէնին մղել
են դէպի Ֆէզայութիւն, դէպի մարդասպա-
նութիւն...

ՖԱԹՄԱՆ. (Արմենի ձեռները սեղմելով
կարօզիւն): Արմէն. մի ասիր մարդասպա-
նութիւն, Ֆէզային մարդասպան չէ

նա դատաւոր է աւազակների, մարդասպան-
ների, որոնք ամեն օրէնք, իրաւունք ունա-
տակ տալով իրենց արարքները ստերով,
զրպարտութիւններով արդարացնելով, քան-
դում, սպանում, այրում, յոշոտում են անմեղ
մարդկանց. անմեղի, որոնց մեղքը միայն
այն է, որ թոյլ են, անզէն, անպաշտպան:

ԱՐՄէՆ. (Ֆաթմունից կրճից սեղմելով):
Ֆաթման, մի խօսիր դու մուսլուման, մուս-
լումանին մի անարգիր: Միթէ Իբրահիմ
փաշայի աղջիկն է խօսում, այն հզօր փա-
շայի, որի հարիւրաւոր վաշտերը մահ ու
աւերմունք սփռեցին Ջէյթունի շուրջը:
(Յուզված բռնած Ֆաթմանի ձեռները):
Սօսում է այն մարդու դուստրը, որը ծի-
ծաղում էր մայրերի վայնասունի, հայրերի
դիակների տան բոց ու ծուխի և վերջապէս
յոշոտված հայ մանկտի վերայ. մի խօսիր,
մի անարգիր քո ծնողին, նա իր պարտա-
կանութիւնը կատարեց իբրև զինուոր հլու
է իր մեծերին, իբրև հայրենասէր պաշտ-
պանում է հայրենիքը՝ անզէն թոյլ խեղճ
մարդկանց դէմ:

ՖԱԹՄԱՆ. (Յուզված): Արմէն, մի անար-
գիր ինձ, ես մեղաւոր չեմ, որ կոչվում եմ
այն մարդու գաւակ, որը զազան ու գա-
հիճ է անմեղների: Մի անարգիր, որ մուս-
լումանի դուստր եմ, մեղաւոր չէ մուսլու-

մանը, մեղաւոր են առհասարակ վատ մար-
 ցիկ, որոնք իրենց փառասիրութեան իրենց
 ընչաքաղցութեան մոլութիւնների համար
 մորթոտում են հազարաւոր մարդկանց, քար
 ու քանդ են անում հարիւրաւոր զիւղ ու
 քաղաք: Մթթէ մուսլումանը կամ հէնց
 թիւրք ժողովուրդը մեղսակից է դրանց,
 մթթէ նա էլ նոյն զազան արիւնախում
 մարդկանց համամիտ է կամ խրախուսում
 է.—Ո՛չ, նա էլ նոյն թշվառներից է, նրանց
 էլ են կեղեքում թալանում անարգում նը-
 րանք էլ զոհեր են արիւնախում զազանների
 միայն այն դանազանութեամբ, որ մուսլու-
 մանին, որոնք աւելի անպաշտպան աւելի
 խեղճ և աւելի ճնշված են. յայց և որոնք
 դատապարտվում են, որովհետև ճարպիկ
 մարդիկ նրանց շնքին են փաթաթում արիւ-
 նոտ լաթերը: Արմէն, անաչառ եղիբ, Աւե-
 տարանի և Ղուրանի զանազանութիւնից
 մի մոլորվիր. պաշտպանիր խեղճին, նոյն է,
 նա մուսլուման է թէ քրիստոնեայ, թիւրք
 է թէ հայ:

ԱՐՄԷՆ. Կը սիրեմ խեղճը, անարգվածը,
 թոյլը, կեանքս կը զոհեմ նրա համար, որին
 ոտնատակ են տալիս, որին կեղեքում, թա-
 լանում, տրորում են, է՛ Փաթման, մի կար-
 ծիր, որ ես այս սուրը, այս հրացանը կը-
 րում եմ, որպէսդի վրէժխնդիր լինեմ իմ

արիւնակիցների փոխան. ո՛չ, իմ դեղերելը,
 ինձանից հոսած արիւնը, իմ գործած թա-
 լանները. ասպատակութիւնները միշտ ուղ-
 ղված են գէպի հարստահարիչները. իսկ թէ
 դրանք ում են հարստահարում, այդ նոյն է,
 նոյն է թիւրք, քիւրդ, հայ, նոյն է ինձ հա-
 մար. ամեն մէկը, որի կոչումն է մարդ իսկ
 տիտղոսը թշվառ. դարձուր աչքդ, պալատ-
 ներ, սակի, բէհէզ, համատամ կերակուրներ
 և կրքերով յղփացած մարդիկ.— իսկ դրանց
 շարքում ցուրտ, քաղց, ցնցոտի և թշվառ
 մարդիկ: Ես սիրում եմ թշվառը. յարգում
 ցնցոտին, գուրգուրում ցուրտն ու քաղցը.
 Իսկ ատում շոայլը, ցոպը, մոլին՝ որոնց
 աղբիւրն ու հիմքն է մարդկանց սիջուկ
 քրտինքը, աղի արտասուքը և թշվառու-
 թիւն:

ՓԱԹՄԱՆ. (Փարվելով վզովը կաթօգին).
 Իսկ ես սիրում եմ նրան, որը չարութեան
 հալածիչն է, որը թշվառ մարդկանց շրջա-
 պատող ցրտի, քաղցի ու ցնցոտիների փո-
 խան, աշխատում է պարգևել նրանց երջան-
 կութիւն, երջանկութիւն իր բոլոր բարիք-
 ներով: Այդ դու ես, Արմէն, դրան դու ես
 ձգտում. ձգտում քո ամբողջ ուժով, էութե-
 թեամբ. դու այդ բանի համար չես խնայի
 ոչ մի բան, ոչ քո կեանքը. ոչ քո արիւնը
 և ոչ էլ ինձ եղկելուս:

ԱՐՄէն. (Մեղչելով). Փաթման, անուշիկ
Փաթման, միթէ կասկածում ես իմ սիրոյս,
միթէ մեր այսօրվայ տեսակցութիւնը առ
հաւատչեայ չէ այդ բանին:

ՖԱԹՄԱՆ. (Լալով). Ես դուստր եմ այն
դահճի, որը մորթոտել է քո ծնողներին,
եղբայրներին, քո քոյրերին, որը երգվեալ
թշնամի է քեզ, որը քո գլուխը գնահատել
է. և որի գտներ դու պիտի սիրես:

ԱՐՄէն. (Կրծքին սեղմելով). Ես սիրում
եմ Փաթմանին, որի սիրտը այդ բոլորի
վերայ ցաւում է այնպէս, ինչպէս իմ սիր-
տը: Ինձ համար Իբրահիմի դուստր չը կայ,
այլ կայ մի զինակից հրեշտակ, որը յօգուտ
թշվառի՝ փոխանակ սուր հրացանի, գործ է
գնում իւր գորովալի խօսքերը, ողորմածու-
թիւնը. ասան, Փաթման, ասան դու սրտակից
ես ինձ, դու սիրում ես այն ֆէզայուն, որը
իւր ձեռները լվանում է քո հօր զինուորնե-
րի արեան մէջ:

ՖԱԹՄԱՆ (Գրովելով) Ես սիրում եմ այդ
ֆէզայուն, ես գովում եմ նրա նպատակը.
բայց աղերսում եմ իննայել այն մարդկանց,
որոնք թէև մուսուլման, բայց նոյն ողոր-
մելի ու խեղճ մարդիկներն են, որոնք ոչ
թէ իրենց կամօք, այլ ուրիշի ստիպմամբ են
կատարում ոճիրը:

ԱՐՄէն. (Ձղածգաբար) Ոճիր. — և իննայել.

— Ո՞ւմ իննայել, այն մարդուն, որը իր սու-
րը խրում է իմ մօտիկի կուրծքը. իննայել
այն մարդուն, որի գնդակին զոհ է գնում
իմ եղբայրը, քոյրը, ազգականը. ես մար-
դասպան չեմ, ոչ աւագակ, ոչ աւարտու և
ոչ էլ մի անխիղճ գաղան, այլ մի զինուոր,
որը պաշտպանում է իւրայիններին, որը
վրէժխնդիր է գէպի իր քար ու քանդ օ-
ճախը: (Գրովելով) Փաթման, սիրելիս, թող-
նենք դրանք, թողնենք աշխարհային գծած
հաշիւները և սլանանք դէպի վեր, դէպի սի-
րոյ աշխարհը, սիրոյ. որը կրծում է իմ
սիրտը և սրն է իմ երջանկութիւնը:

ՖԱԹՄԱՆ. (Վզովր վարվելով). Արմէն,
սիրելիս. այո, սլանանք դէպի սիրոյ աշ-
խարհը. դէպի այդ երջանկութեան վայրը,
բայց որը և շրջապատված է ծանր փշերով,
որին բաղխվում են արեան ալիքներ. որ-
տեղ հնչում է թշվառ մարդկանց լացն ու
կականը: Արմէն, սիրենք իրար, բայց և
այնպէս սիրենք և թշվառը, սիտփենք ընկա-
ծին. ամօքենք կարօտին:

ԱՐՄէն. (Գրովելով) Փաթման, այո սի-
սենք, և սիրենք անխաիր, թիւրք թէ հայ,
բիւրդ թէ զրուգ: (Լալում է ոսների եւ խօ-
սակցութեան ձայներ):

ՖԱԹՄԱՆ. (Այլայլված). փախիր Արմէն,
գալիս եմ, ազատիր կեանքդ:

ԱՐՄԷՆ. (Փարմանին մեղմ զգվելով): Հե-
ռացիր դու, ո՞վ իմ հրեշտակ, ո՞վ իմ նազա-
նի կոյս: (Համբուրելով): Մտացիր համբոյրս,
ո՞վ գիտէ մէկ էլ սրտեղ և երբ:

ՏԱԹ. (Փարվելով եւ համբուրելով) Մը-
նաս բարեան Արմէն, միայն զգուշ, պաղա-
տում եմ, հեռացիր: (Փարման հեռանում է եւ
անյայտանում ծառերի տարում: Արմենը նոյն-
պէս ուզում է հեռանալ եւ քայլերը ուղղում
է դէպի հակառակ կողմը):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ԱՐՄԷՆ, ՄՈՒՍԱ ԲԷԿ ԵՒ ՍԷՆՊԷ

(Արմենը տեսնելով Մուսային ու Սեխպէին,
պահվում է մի ծառի յետևում Մուսա բէկը
գրեմված, հրացանը ձեռին, իսկ Սեխպէն նրա
յետևից զգուշութեամբ յառաջանում են):

ՄՈՒՍԱ. Պահապանը մինչև անգամ չի
երևում: Բայց ո՞ւր է քո ասած թռչնիկը,
Սեխպէ, չը լինի թուա:

ՍԷՆՊԷ. Տէր, երեկեանից ես հետևում
էի նրան և քիչ առաջ էլ տեսայ նա յա-
ռաջանում էր դէպի այս կողմը, ես վազեցի
ձեզ մօտ իմաց տալու, որ թռչնիկը թա-
կարդումն է, բայց թէ ո՞ւր գնաց, այդ չեմ
կարող ասել: Միայն տէր, զգուշ, դա ֆէզա-
յի Արմէնն է:

ՄՈՒՍԱ. (Հռնալով): Ֆէզայի Արմէն,
հն, հն, հն... Իսկ ես ո՞վ եմ, ճանաչում
ես ինձ, ես Մուսան եմ: (Յոյց ցալով սուրբ):
Տեսնում ես այս օրհնեալ գործիքը, կ'պառ-
կեցնէ այդպիսի հարիւրաւոր զարշիլի ֆէ-
զայի Արմէններ: Դու այն ասա, Սեխպէ,
քեզ ինչը ստիպեց մտանելու քո արիւնակ-
ցին:

ՍԷՆՊԷ. Էֆենդըմ, ես սուլթանի հաւա-
տարիմ ստրուկն եմ, իսկ քո հպատակ ծա-
ռան: Ի հարկէ, իմ վսեմափայլ տէրը չի մո-
ռանայ իր ծառային և ես կը ստանամ իմ
ընծան: Տէր, թողնենք այդ, այժմ մտածենք
ինչպէս անել, որ այդ լեռնցին ծուղակը
ընկնի:

ՄՈՒՍԱ. Փախել է քո լեռնցին, ի՞նչ են
դրանք վախկոտ, սխբոր, ստոր արարած-
ներ, երևի միայն ոտներին ձայնը նորա
լեղին ցամաքացրեց և քո քաջը դէպի իր
լեռները համբարձաւ:

ՍԷՆՊԷ. Ո՞ր քաջի համար ես պատմում,
Արմէնի, է, տէր իմ, ձեր դէմ ինչ է նա:
Եւ գիտէք, հէնց այդ լրբութիւնն է ինձ
տանջում, թէ հայը ինչ, զէնքը ինչ, ախր
մենք ձեր ոտքի փոշին ենք, ձեր ստրուկը
ձեր ծառան, մենք որդունք ենք ձեր վսե-
մութեան դէմ, մենք...

ԱՐՄԷՆ. (Ծառի հետևից դուրս քաշելով

և և Սեխապի գլխին ձեռով հարւածելով, որի
Քեքը ընկնում է գետին): Լռիր անզգամ, ա-
մօթ, ամօթ քեզ, սաոր արարած: (Իսաւա-
րով Մուսային, որը հրացանն է պատրաս-
տում): Իսկ մենք, քաջ սասկետ, հրացանները
մի կողմը դնենք, կռվենք քաջի գէնքով:
(Սուրբ հանելով): Ես պատրաստ եմ:

ՄՈՒՍԱ. (Կատարած հրացանը մի կողմը
չպահելով եւ սուրբ քաշելով): Լաւ, գոռոզ
հայ, յանուն Սուլթանի շուտով կը ճաշակես
իմ սրի թափը: (Յարձակվում է Արմենի
վրայ):

ԱՐՄԷՆ. (Նոյնպէս յարձակվելով Մուսա-
յի վրայ): Կը պաշտպանվեմ ես յանուն թըշ-
վառի... (Մի երկու վայրկեան է տեսնում մե-
նամարտը, որի ընթացքում Սեխապեն գետնից իր
Քեքը վերցնելով փախչում է):

ՄՈՒՍԱ. Քաջ ես, հայ, քաջ և կամակոր:

ԱՐՄԷՆ. (Սուրբ խրելով բեկի կուրծքը):

Մետիր, բէկ, ընդունիր հարվածը:

ՄՈՒՍԱ. (Տարուբերվելով. քերք բուլա-
ցած փովում է գետին): Հայ, հզոր է քո բա-
զուկը, բայց մերոնք կը լուծեն վրէժը:

Արմէն (Սուրբ տեղը գնելով): Մեղաւոր
չեմ, որ սպանում, մորթում եմ, մեղաւոր
չեմ քո արեան գէմ, այդ գուք էք սախ-
պում, գուք մղում դէպի ոճիրը:

ՄՈՒՍԱ. (Հոգեվարք): Ես մեռնում եմ...

Մուսայի ոգին... վրէժ կը պահանջէ... ձեր
յեռներում արեան ծով... կը կազմվի...

ԱՐՄԷՆ. (Քննելով Մուսային եւ քիչ վեր
բարձրացնելով): Հանգստացիր, Մուսա բէկ,
վէրբդ այնքան էլ վտանգաւոր չէ:

ՄՈՒՍԱ. Թող ինձ... Թող... ինչ... պիտ
մեռնեմ հայի... Ֆէղայի Արմէնի... ձեռքե-
րի վրայ... ոչ, ոչ... Թող...

ԱՐՄԷՆ. (Թողնելով): Թող լինի քո կամ-
քը, ահա հեռանում եմ, միայն շատ ցա-
վում եմ, որ պատճառ եղայ քո մահվան:
(Հեռանում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Փ

ՄՈՒՍԱ, ՄԻԱՅՆԱԿ

ՄՈՒՍԱ. (Վերքից տանջվելով հոգեվարք):
Հեռանում ես... որովհետեւ քիչ յետոյ...
պատասխան պէտք է տաս... Օ՛, միթէ...
Մուսան... այն հզոր բէկը... այսպէս անօգ-
նական պիտ մեռնի... (Լսվում է իրաւան-
ցում եւ ձայներ): Եկան... բայց ուշ է...
Մուսան մեռնում է... մեռնում դեռ ջահել
ջիւան... (Մեռնում է):

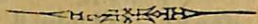
Տ Ե Ս Ի Լ ԺԵ

ՄՈՒՍԱ, ՍԷՆՊԷ ԵՒ ՉԻՆՈՐՆԵՐ

ՍԷՆՊԷ. (Ձիւնուրների հետ ջանքերով ներս վազելով): Ձերդ վսեմութիւն, բէկ, միք վահապի, եկանք: (Տեսնելով դիակը Երջապասում են եւ Եվարած նայում. Սեխապեն չոփում է դիակի առաջ եւ ձեռներով շոտափում է սիրտը): Ձերդ վսեմութիւն, բէկ, բէկ, լսիր ծառայիդ: (Թողնելով դիակը եւ դառնալով զիւնուրներին): Արդէն ուշ է, մեռել է, վահեցէք փախստականի յետևից, պէտք է ձայն տալ փաշային, այստեղ հայերի կողմից դավադրութիւն կայ, այդ հս գիտեմ և կարող եմ պարզել:

(Ձիւնուրների մի մասը այս ու այն կողմից վազելով դուրս են գնում, իսկ Սեխապեն Երջապ Երջապ Բայլերով դիմում է դեպի փաշայի սուլնը մի երկու զիւնուր դիակի մօտ են):

Վարագայրը իջնում է:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ II

(Տեսարանը ներկայացնում է արևելեան ճաշակով կահաւորված մի շքեղ սենեակ. դէմ ու դէմ թիւրքական բազմոցներ, ծածկված թանկագին գորգերով. իսկ պատերի առաջ դրված փափուկ բարձեր: Երկու կողմը պահարաններ, որտեղ դրված են սուրճի պարագաներ և կայլաններ: Առաստաղից կախված է ջահեր, պատերից հայելներ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ՍԷՆՊԷ, ՄԻԱՅՆԱԿ

ՍԷՆՊԷ. (Կանգնած բեմի առաջ): Վերջապէս իմ թշնամիները իմ ձեռուքն են, սրովհետև Իբրահիմ փաշային որ կողմը ուղենամ, այն կողմը կը դարձնեմ: Ես նպատակիս հասայ, Ադանայի բոլոր հայերը սըրանից յիտոյ կը դողան ինձանից: Սէխապէն այսուհետև հզօր է, մեծ է, իշխան է, ամենայն ինչ է: (Լպիրտ): Ինձ կոչում են կեդտոտ, կարելի է էգուց կոչեն շուն, թող աւսեն, դրանից ի՞նչ. չէ՞ որ փաշայի մօտ յարգանքս կավերանայ և ո՞վ գիտէ, այսօրվայ կեդտոտ կամ շուն Սէխապէն, էգուց կարող է դառնալ Սէխապէ փաշայ... Թող մերայնոնք ինձ առեն, ես իմ գործը գիտեմ, իմ ոտների տակ կը տրորեմ այն ամենին, որոնք ինձ խեթ կը նայեն: Հոգիդ արքայութիւն

գնայ, Մուսա բէկ, քո մեռնելուց ես մեծամեծ օգուտներ կարող եմ ստանալ, վաղուց ուզում էի թէ հակառակորդներիս ճգմել, թէ նրանց ոսկիները իբրև փրկանք գըրպանս ամբարել ե թէ կառավարութիւնից պատիւներ վաստակել, վերջապէս Ֆէզայի Արմէնի սուրը և քո արիւնը այդ բանին արժանացրին: Իսկ թէ տուտողը անմեղ է, արդար է, մեղսակից է, այդ իմ գործը չէ, նպատակիս հասնելու համար կը զոհեմ ամեն ինչ, մինչև անգամ եթէ պահանջելու լինեն կոյս աղջիկս ու կինս, նրանց էլ կը ծախեմ:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

Ի Բ Բ Ա Ն Ի Մ, Ք Ա Թ Ի Պ Ե Ի Ս Է Խ Պ Է

(Ներս են մտնում Իբրահիմ փառան և Քաթիպր. Սէխպէն նրանց տեսնելով, երկիւղածութեամբ բարեւում է մինչև գետին, ձեռք սանում կրծքին. բերին և ճակատին. Իբրահիմը ձեռք ճակատին տանելով պատասխանում է բարեւին, նայն կերպ եւ Քաթիպր: Իբրահիմը նստում է մի բազմոցին, քիկն է տալիս բարձերին. Քաթիպր նստում է միւս բազմոցին, սեղանի առաջ, որի վերայ դրած են քանաքանակ, զբիչ եւ քափած են քորի: Սէխպէն Իբրահիմի նստելուց յետոյ երկիւղածութեամբ մտնում է նրան, հղանցները տուտալեբերին, ճակատին եւ նորից վերադառնում իր տեղը):

Ի Բ Բ Ա Ն Ի Մ. Սէխպէն եղբայր, իմ սիրելի թիկնապահ Մուսա բէկը ընկաւ Ֆէզայի

Արմէնի սրից, ի հարկէ մանրամասութիւնները պիտես, աւելնորդ է պատմել. բայց ինձ համար հետաքրքիր է, թէ Խնչպէս պատահեց այդ բոլորը:

ՍէխՊէ. Ձերդ վսեմափայլութիւն, դուք լսել էք, բայց էութիւնը չը գիտէք. Մուսային սպանողը Ֆէզայի Արմէնը չէր, այլ ուրիշները:

Ի Բ Բ Ա Ն Ի Մ. Ի՞նչպէս ուրիշները, միթէ շատերն էին մասնակից այդ ոճիրին:

ՍէխՊէ. Այո, շատերը և ես այդ ոճիրի բուն պատճառ եղողներին կարող եմ ցոյց տալ:

Ի Բ Բ Ա Ն Ի Մ. Բայց զինուորները պատմեցին, որ երեկ գիշեր երբ դու նրանց տարել ես Մուսային օգնելու, ասել ես, որ Մուսա բէկը և Արմէնը սրբորով մենամարտում են:

ՍէխՊէ. Այո, շատ ճիշտ է, սպանողը Ֆէզայի Արմէնն էր, բայց զորողը ուրիշները, Ֆէզայի Արմէնը գործիք էր ուրիշների ձեռում, ուրիշները նրան կաշառել էին, որպէս զի սպանէր Մուսա բէկին:

Ի Բ Բ Ա Ն Ի Մ. Ես չեմ հասկանում, թէ ուրիշները ինչ հաշիւներ ունեն Մուսայի հետ:

ՍէխՊէ. Փաշայ, հաշիւները շատ պարզ է, այժմ բոլոր հայերը թշնամի են մուսլումաններին և նրանք ամեն կերպ աշխա-

տում են մի կերպ ֆլասել նրանց, նամանաւանդ փաշաներին ու բէկերին. իսկ Մուսան լինելով հօր, քաջ, հարուստ, գտնել էր հայերի աչքի փուշը, նամանաւանդ մի քանիսի, որոնց մասին կը պատմեմ, եթէ ձերդ վսեմութիւնը թոյլ կը տայ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Պատմիր, լսում եմ:

ՍէնՊէ. Երեկ գիշեր, երբ դեռ նոր էր մթնել և ես խանութս կողպել նոր էի տուն գնացել, մէկ էլ Գրիգոր աղայի ծառան ինձ հրավիրեց իրենց տունը, թէ աղաս խընդրում է:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Գրիգոր աղան, իմ ամենամօտիկ բարեկամը, չեմ կարող հաւատալ:

ՍէնՊէ. Ձերդ վսեմութիւն, թոյլ տվէք պատմեմ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Լաւ, պատմիր:

ՍէնՊէ. Ես այդ հրավերից յետոյ իսկոյն գնացի Գրիգոր աղայի տունը և ինչ տեսնեմ, այնտեղ էր Խաչիկ Տունեանը, մի քանի ուրիշ համբաներ և ո՞վ զարմանք, նրանց մէջ ևս ֆէղայի Արմէնը:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Միթէ:

ՔԱԹՈՊ. Անհաւատալի բան:

ՍէնՊէ. Վկաներ ունիմ, այնտեղ էր քօռ Ալօն և շատ ուրիշները, եթէ կամենաք, կարող էք նրանց հարցնել:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Լաւ, պատմիր:

ՍէնՊէ. Ինչ երկարացնեմ, հարց ու բարեից յետոյ Գրիգոր աղան և Խաչիկ էֆենդին սկսեցին մի երկար քարոզ, որը ուղիղ ասեմ չը հասկացայ, ինչ որ տարօրինակ բաներ էին խօսում, միայն այսքանը հասկացայ, որ Գրիգոր աղան բարձր ասաց. «Եղբարք, գիտեցած եղէք, որ մեր ամենաօխերիմ թշնամին Մուսա բէկն է, նրան պէտք է մէջ տեղից վերցնել և այդ բանը կարող է անել մեր սիրելի հւար Արմէն էֆենդին»: Այդ խօսքերից յետոյ բոլոր ժողովականները ազազակեցին «Կեցցէ Արմէնը, կեցցէ Արմէնը». իսկ ես ու քօռ Ալօն շվարած չը գիտէինք թէ ինչ անենք, ոչինչ չէինք կարող ասել, որովհետև վախենում էինք թէ սպանեն: Վերջապէս ժողովականները ցրվեցին, ես ականջս կախել էի իմանալու համար թէ որտեղ կամ ինչպէս պիտի այդ ոճիրը դործէ ֆէղայի Արմէնը: Գրիգոր աղան, Խաչիկ էֆենդին և ֆէղայի Արմէնը քշփշուս էին, վերջապէս ականջիս դիպաւ, որ Արմէնը Մուսային պէտք է սպանէ փաշայի պարտէզի մօտերը, երբ նա իր սովորութեան համեմատ գիշերային շրջագայութեան է գալիս: Այդ որ լսեցի, իսկոյն վազեցի Մուսային զգուշացնելու, բայց նա փոխանակ զգուշանալու, կատաղեց, հրացանը խից, զէնքերը կապեց,

քայլերը ուղղեց դէպի ձերդ վսեմութեան պարտեզը. ես զողողալով հետևում էի նըրան, որովհետև Մուսան ինձ չէր թողնում, առարկելով թէ զինւորներ հարկաւոր չէ, ես միայնակ կարող եմ նրա հոգոցը կարդալ: Պարտեզում պատահեցին իրար, կովի բռնվեցին, ես նրանց թողնելով վազեցի զօրանոցը օգնութիւն կանչելու, մինչև վերադառնալս Մուսան մեռած ընկած էր, իսկ Արմէնը չքացած. ահա բոլոր պատմութիւնը, վսեմափայլ տէր:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Կասաղած): Եւ այդպէս, իմ հպատակ հայերը իմ դէմ դավեր են սափքում. լաւ. կը տեսնենք, իսկ դու այդ բոլորը հաստատելու համար վկաներ ունիս:

ՍէնՊէ. Ունիմ, կամենաք կանչեմ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Քաթիպ էֆենդի. գրիբ հրաման, որ նախ և առաջ կալանաւորել Գրիբոր աղային, Խաչիկ էֆենդի Տունեանին և հրամայել զօրապետներին. որ պատրաստութիւն տեսնեն արշավելու Ձէյթունի լեռները: Պէտք է պատժել այդ լեռնցիներին, որովհետև եթէ այդ յանգուզն Ֆէդային այսօր քաղաքացիների հետ համախոհ սպանեց Մուսա բէկին. ո՞վ գիտէ էգուց ինչիւր կարող է անել իր լեռնցիներով. քանի զեռ նոր է ծնում անիրավութիւնը, դավաճանութիւնը պէտք է խեղդել իր բնում:

Առ այժմ այսքան. վկաներին հարցնելուց յետոյ, ես գիտեմ թէ ինչպէս կը վարվեմ ապստամբների հետ: (Քաթիպը սկսում է գրել): Իսկ դու, Սէխպէ, կանչիր վկաներիդ և երբ հաստատվեց ասածներդ, այն ժամանակ աչքի առաջ կունենամ քո անձնանվէր և հաւատարիմ ծառայութիւնը:

ՍէնՊէ. (Երկիւղածուրեամբ զլուխը խոնարհելով): Ստրուկ եմ ձեր մեծութեան, հրամայիր, ես պատրաստ եմ կատարելու: (Գլուխ տալով հեռացում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԻԲՐԱՀԻՄ ԵՒ ՔԱԹԻՊ

ՔԱԹԻՊ. (Թուզքն ու գրիչը ձեռին մօտեցնելով Իբրահիմին): Ձերդ մեծութիւն, վերջացրի, կը հրամայէք կարգալ:

ԻԲՐԱՀԻՄ (Մուսայ): Կարգան:

ՔԱԹԻՊ. (Կարգալով): «Հրամայում եմ Պատիր և Իքօ հազարապետներին պատրաստել զօրքը, մի շաքաթից դէպի Ձէյթունի լեռները արշավելու համար: Նոյնպէս հրամայում եմ Ալի հարիւրապետին անմիջապէս կալանաւորել Գրիգոր աղային և Խաչիկ էֆենտի Տունեանին, իսկ ամբողջ ոստիկանութիւնը պատրաստ լինի նոր կարգադրութիւնների համար»:

ԻՅՐԱՀԻՄ. Լաւ է: (Առնելով քուղրը ու գրիչը, ստորագրում է): Այժմ տուր մէկին, որ պէտքի շուտով հասնի ըստ պատկանելուն: **ՔԱԹԻՊ.** (Գլուխ տալով): Շատ բարի: (Գուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԻՅՐԱՀԻՄ, ՄԻԱՅՆԱԿ

ԻՅՐԱՀԻՄ. Գրեգոր աղան, խաչիկ էֆենդիֆն և այդպիսի բաներ. Ո՞ւր ֆէզայի Արմէն, ո՞ւր նրանք, ո՞ւր արիւնարբու աւազակը և ո՞ւր հանգիստ, պարկեշտ իմ քաղաքացիները: Ես պարմանում եմ, չեմ հաւատում, բայց թնչ կարող եմ ասել, քանի որ բացի Սէխպէից և կան ուրիշներ, իսկ երբ մի քանի մարդ վկայում են, չի կարելի չը հաւատալ, մանաւանդ որ Արմէնը միայնակ չէր վստահիլ դալ մինչի իմ պարտեղը և եթէ դրդողներ չը լինէին. ախր ինչո՞ւ պէտք է գայ մինչի իմ դուռը. այստեղ մի դավադրութիւն կայ, որ առաջ պէտք է խեղդել, որ առաջ ոչնչացնել, թէ չէ կարող է վատ հետեանքներ ունենալ: (Վաստղած): Իսկ դու, ֆէզայի շուն, փախիր քանի ազատ ես, ապավինիր քո լեռներում, մի քանի օրից այնտեղ պիտի հոսեցնեմ արեան. գետեր, գետեր, որի մէջ և դու պիտի խեղ-

դրվես: Ա՛խ, Մուսա բէկ, Չահել, Չիւան հասկում ընկար վատի սրից, ես կը լուծեմ վրէժը, սարսափելի վրէժ, որը շատ դարեր կը լացացնէ թշնամու մայրեր:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԻՅՐԱՀԻՄ ԵՒ ԽԱՓՇԻԿ

(Ներս է բերում Խափշիկ ծառան կայան, սուրն եւ դնում է Իբրահիմի առաջը. Իբրահիմը սկսում է ագահ, ազահ ծծել կայանի ծուխը ու խմել սուրճը):

ԽԱՓՇԻԿ. (Բարեւ բռնած): **Չերդ վսեմափայլութիւն, Սէխպէն և մի ուրիշը ցանկանում են ներկայանալ:**

ԻՅՐԱՀԻՄ. Թոյլ տուր: (Խափշիկը հեռանում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ԻՅՐԱՀԻՄ, ՍԷԽՊԷ ԵՒ ԱԼՕ

(Ներս են մտնում Սէխպէն և Ալօն. Սէխպէն կանգնում է դռան մօտ բարեւ բռնած, իսկ Ալօն երկիդածութեամբ կռանում է միջի գետին, մեր խփում յասպիկն, կրծքին, բերանին, նակասին, իսկ յետոյ մօտեմալով համբուրում է Իբրահիմի հոսեցներ եւ բարեւ բռնած կանգնում):

ԻՅՐԱՀԻՄ. (Մուխի փուլաներ դուրս քողեկով): Ասա, Ալօ, թնչ գիտես:

ԱԼՕ. Ինչո՞ւ մասին է հարցնում իմ տէրը:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Այն ժողովի մասին, որտեղ վճռվեց Մուսային սպանել:

ԱԼՕ. Ձերդ վսեմափայլութիւն, երեկ իրիկուն տանը հանդիստ նստած էի, մէկ էլ եկաւ Գրիգոր աղայի ծառան և ինձ ասաց, թէ տէրս խնդրում է: Ես իսկոյն գնացի Գրիգոր աղային և ինչ տեսնեմ, բացի մեր հարեաններէ յայտեղ էր և Ֆէղայի Արմէնը:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Կասաղաձ): Ա՛խ երախտամոռ շներ:

ՍէնՊէ. (Գլուխը քրմաքրմապահելով): Այո՛, այո՛:

ԱԼՕ. Ես շփոթված ուզեցի հեռանալ, բայց իմ ազնիւ բարեկամ և ձեր խոնարհ ծառայ Սէխպէ էֆենդին, (Սեխպէն օտար ժվո՛ւմ եւ ժպտում) փեշիցս քաշեց և ազանջիցս ասաց. «կաց բարեկամ, կաց տեսնենք ինչեր են անելու»: Մի քիչ յետոյ Տէրտէրը հանեց խաչ և աւետարանը և առաջարկեց երդվել, որպէսզի ժողովի գաղտնիքը դուրս չասենք:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Կտրելով): Եւ քահանան խնջով, աւետարանով: (Գլուխը քափահարում է):

ՍէնՊէ. Այո, մոռացայ ասելու ձերդ վրասեմութեանը:

ԱԼՕ. Մենք երգվեցինք, մի քիչ յետոյ

սկսեցին իրենց ճառերը Գրիգոր աղան և Խաչիկ էֆենդին, վերջը երկար ճառերից յետոյ ժողովը կայացրեց վճիռ, որ սպանեն Մուսա բէկին և այդ բանը յայտնեցին Ֆէղայի Արմէնին: Մենք ցրվեցինք, իսկ թէ յետոյ ինչ է պատահել, այդ չը գիտեմ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Կասաղաձ): Լնւ, շատ լնւ: Այո՛, ինչ որ պատմեցիր, բոլորը Գաթիպին գրել կը տամ և զու պարտական ես ստորագրելու, իսկ այժմ ազատ ես:

ԱԼՕ. Պատրաստ եմ, իմ տէրը ինչ որ հրամայէ կը կատարեմ:

ՍէնՊէ. Ձերդ վսեմափայլութիւն, եթէ կը ցանկաք կարող եմ և ուրիշ վկաներ բերել:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Մտալով): Ո՛չ, բաւական է. Այո՛, չեմ մոռանայ քո ծառայութիւնը, այժմ ազատ ես. իսկ դու, Սէխպէ, կաց այստեղ: (Այոն գլուխ ցալով գնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ԻԲՐԱՀԻՄ ԵՒ ՍէնՊէ

ԻԲՐԱՀԻՄ. Սէխպէ, հայերի մոլորութիւնը վաղուց է, թէ՛ միայն այժմս են սկսել. նրանք ոչ մի բանով մինչև այժմս ցոյց չեն տվել իրենց ըմբոստութիւնը, այժմս էլ եթէ քո մերկացումները չը լինէին, մի այն-

պիտի նշանաւոր փաստ չը կար նրանց մեղադրելու:

ՍէնՊէ. Տէր, իսկապէս շատ վաղուց է, միթէ այս վերջին տարիներէ անցքերը ձեր մէջ մի փոքր կասկած էլ չէր ծնեցնում. միթէ կոշտ Ձէյթունցիների յամառ կռիւները արգասիք չէին հէնց Աղանայի հայերի դրդման: Ո՞վքեր էին Ձէյթունցիներին տեղեկութիւն տվողները Օսմանցի զինւորների շարժման, քանակութեան, որականութեան մասին. սրբեր էին Ձէյթունցիներին զէնք, պաշար մատակարարողները. այդ բոլորը այստեղի հայերն էին Գրեգոր աղայի և Սաչիկ էֆենդու ղեկավարութեամբ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Էյ ինչո՞ւ տեղեկութիւն չէիր տալիս:

ՍէնՊէ. Ձերդ վսեմափայլութիւն, վախենում էի, ես անպաշտպան մէկն եմ, ինձ բոլորը թշնամի են, չէ՞ որ Մուսա բէկին սպանող ֆէղային ինձ աւելի շուտ կարող է մորթոտել, իսկ իմ որդիքը սով պէտք է պահէ: Հէնց այժմս էլ դողում եմ, սով գիտէ, այսօր ես իմ տիրոջ ծառայութիւն եմ մատուցանում, էգուց կարող է այս գլուխս չը լինել ուսերիս վերայ, էգուց կարելի է խեղճ Սէխպէի լեշի վերայ հոհան նրա թշնամիները:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Ո՞վ կը համարձակվի, Իբ-

րահիմ փաշան է քո պաշտպանը: Սրանից յետոյ քո ապահովութեան համար, թող բեզ հետեին երկու ոստիկան: (Հանելով մի ֆանի ոսկի եւ տալով Սէխպէին): Իսկ առ այժմ թող այս լինի քո վարձատրութիւնը, յետոյ կը տեսնենք:

ՍէնՊէ. (Առնելով ֆախը, ժպիտք երեսն մօտեմուս է Իբրահիմին եւ ֆղանցները համբուրում) Շնորհակալ եմ, տէր, շնորհակալ, Սէխպէն քո ստրուկն է: (Նորից կանգնում է իր տեղը):

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ԻԲՐԱՀԻՄ, ՍէնՊէ եւ ՔԱԹԻՊ

ՔԱԹԻՊ. (Ներս մտնելով): Տէր, բոլոր հրամաններդ կատարված է, իսկ ոստիկանութիւնը սպասում է նոր կարգադրութիւնների:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Լաւ, այժմ պէտք է կալանաւորել միւսներին: Սէխպէ եղբայր, այդ գործը բեզ եմ յանձնում, առ հետդ ոստիկաններ և բոլոր մեղաւորներին կալանաւորիր, զիմադրութեան ղէպքում քո տրամադրութեան տակ կը լինեն զօրքերը. իսկ երբ կատարեցիր քո պարտականութիւնը, անմիջապէս բոլոր կալանաւորներին բեր այստեղ, պէտք է շուտով դատել զրանց,

որպէսզի միւս շարաթ էլ արշավենք դէպի Ձէյթունի լեռները, բռնելու համար այն յանդուգն ֆէրայուն:

ՍէնՊէ. Շատ բարի, տէր, միայն մի հըրամանագիր ձեր վսեմափայլութեան կողմից, առանց այդ թղթի ո՞վ կը լսէ խեղճ Սէյսպէին:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Քաթիպ էֆենդի, զբիւր հըրամանը:

ԲԱԹՒՊ. (Գրելով): Շատ բարի:

ՍէնՊէ (Առանձին, դառն ժպտով): Ուրախացիր, Սէյսպէ, մինչև այժմ խեղճ ու մուրըբ էիր, իսկ այժմ...

ԻԲՐԱՀԻՄ. Սէյսպէ, Ձէյթունի արշաւանքի համար ինձ պէտք են հայ լրտեսներ, կարո՞ղ ես գտնել մեր հաւատարիմներին:

ՍէնՊէ. Ձերդ վսեմափայլութեան, ինձանից հաւատարիմը չէք կարող գտնել, ես պատրաստ եմ այդ դժվարութիւնն էլ յանձն առնել:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Իսկ դու ծանօթ ես Ձէյթունցիներին կամ Ձէյթունին:

ՍէնՊէ. Ինչպէս չէ, ես ծանօթ եմ այնտեղի ամեն մի քարին, հինգ երկար ու ձիգ տարիներ ոտքիս տակն եմ տվել այդ լեռները:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Ի՞նչպէս, առևտուրով էիր պարապում:

ՍէնՊէ. Այո, համարես թէ այն ժամանակ հոգևոր առևտուր էր իմ գործը: Սրանից մի քանի տարիներ առաջ սարսափելի խեղճութեան մէջ էի. մի գեղեցիկ օր մօտեցաւ ինձ մի ֆռանդ վարդապետ և սկսեց քարոզել, ես թէև ոչինչ չէի հասկանում, բայց լսում էի, որովհետև ֆրաս չունէի: Ես նկատեցի, որ վարդապետիս մօտ դեղին ոսկիներ շատ կայ. մտերմացայ և նրա բոլոր քարոզները ընդունելով դարձայ մոլեռանդ ֆռանդ, իսկ դեղին ոսկիքն էլ գլորվում և լցվում էին գրպանս: Մի գեղեցիկ օր էլ վարդապետս ինձ առաջարկեց գնալ Ձէյթունի լեռները և քարոզել իր լոյս հավատը, ես ի հարկէ ուրախութեամբ ընդունեցի, որովհետև ճանապարհորդական պայուսակիս մէջ բացի աւետարաններ, սաղմոսների կապոցից, կար և մի կլորիկ պարկ սիրունիկ ոսկիներով: Դրանից յետոյ անգործ շրջում էի Ձէյթունի լեռները, ֆռանդ վարդապետս իմ պահանջմամբ անընդհատ ուղարկում էր զբերի կապոցներ և ոսկու պարկեր. զբքերը այսպէս թէ այնպէս ցրվում էի, իսկ ոսկիները գրպանս ամբարում: Բայց իմ բաղդից երկար չը տևեց այդ երջանիկ օրերը, անցեալ տարի խառնակութիւնների ժամանակ սպանվելով իմ վարդապետը, կտրվեց

ոսկու աղբիւրը, ես էլ այլևս շահ չը տեսնելով բարոզչութեան մէջ, վերադարձայ Ադանայ:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Իմ ուզած մարդն ես, շատ լաւ է, եթէ Ձէյթունի լեռներում պարտքդ ճանաչես, սրանից յետոյ ըեզ համար կը բացվի ոսկու նոր աղբիւր:

ՔԱԹԻՊ. (Փուղքը ներկայացնելով Իբրահիմին): Ձերդ վսեմափայլութիւն, հրամանագիրը պատրաստ է, կը բարէհաճէք ստորագրելու:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Կարգա՛, էֆենդի:

ՔԱԹԻՊ. (Կարգալով): «Հրամայում եմ ոստիկանութեան, հետևել Սէխպէ ազայի խորհրդներին և նրա ցուցմունքներով կալանաւորել մեղաւորներին: Իսկ երբ վերջացրիք այդ ամենը, բոլոր կալանաւորներին բերել ատեան ինձ մօտ»:

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Առնելով բուղքը եւ ստուգելով): Գեղեցիկ. (բուղքը տալով Սէխպիին): Առ հրամանը, ազատ ես, միայն շատ շուտով, կալանաւորների հետ միասին վերադարձիր այստեղ:

ՍէնՊէ. (Խոնարհ գլուխ տալով) Լսող և կատարող եմ ձերդ վսեմափայլութեան հրամանները: (Առանձին բուղքը բարձրացնելով, դիւային ժպտով): Այժմ ամբողջ Ազանան իմ ստների տակն է և նրանց ամ-

բողջ հարստութիւնն ու կայքը իմ ձեռում:
(Գնում է):

(Ներսէ մտնում Խափիկ ծառան, հավաքելով կայլանը, սուրճի գավարները, դուրս է գնում),

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ԻԲՐԱՀԻՄ ԵՒ ՔԱԹԻՊ

ԻԲՐԱՀԻՄ. (Յեռ ու առաջ մանգալով): Էֆենդի, այս մարդը հաւատարիմ է երևում, այս գործը բանալով, մեծ ծառայութիւն արաւ մեզ:

ՔԱԹ. Նրա կատարած գործերից երևում է, որ կեղտոտ մարդ է, մի քանի տարի առաջ բարոզիչ իսկ այժմ մատնիչ, ինչ որ կասկածելի է:

ԻԲՐԱՀ. Է՛, դրանք դատարկ բաներ են, խելօք և հավատարիմ մարդ է երևում:

ՔԱԹ. Այո՛ խելօք, միայն անխիղճ. խելօք, որ այս գործը ստեղծելով կը շահվի, իսկ անխիղճ, որ անմեղ մարդիկ է դատապարտել տալիս:

ԻԲՐԱՀ. Անմեղ, ինչեր ես խօսում, էֆենդի, միթէ չը պիտես, որ ուրիշ վկաներ էլ կան:

ՔԱԹ. Ձերդ վսեմափայլութիւն, եթէ կարող է կեղծել, զրպարտել Սէխպէն և կը

գտնվին Ալօնեբ, որպէսզի հաստատեն: Ի՞նչ արժէ կեղտոտ մարդու համար սուտ վկայութիւնը, ոչինչ, իսկ երբ շահ տեսնվի, այն ժամանակ զարհուրելի կը լինի վկայութիւնը:

ԻԲՐԱՀ. Ո՛չ, ձեր կասկածները անհիմն են, միք կարծէ թէ Սէխպէն սուտ է, նրա ասածները ճշմարտութիւն է, մի՞թէ աշխարհումս կեանքից թանկագին մի բան կայ, չէ՞ որ Սէխպէն այդ քայլը անելով, ենթարկում է իր կեանքը վտանգի:

ՔԱԹ. Կարելի է, ես ոչինչ չունեմ, միայն կասկածելի է. քաղաքացիք մաս չունեն այդ սպանութեան մէջ, ոչ մի դավազրութիւն չը կայ, այդ բանը տեղի է ունեցել պատահմամբ:

ԻԲՐԱՀ. Էլ ի՞նչ պատահմունք, չէ՞ որ ամբողջ պատմութիւնը մեզ յայտնի է, չէ՞ որ գաղանի ժողովի վճիռ է եղել այդ: Եւ այդ բանը շատ պարզ է, թէ չէ ի՞նչ գործունէր Ֆէդայի Արմէնը իմ պարտեզում:

ՔԱԹ. Կարող է պատահել, ես ոչինչ չունիմ, միայն խնդրում եմ անաչառ քննութիւն անէք և երևան հանէք ճշմարտութիւնը: Ձերդ վսեմափայլութիւն, պէտք է խղճալ, պէտք է տեսնել այժմ, թէ ի՞նչպէս ողբում են խեղճ կալանաւորների կանայք ու որդիքը:

ԻԲՐԱՀ. (Կրօն): Խղճալ... Ի՞նչեր ես ասում, էֆենդի. իսկ չե՞ս տեսել Մուսա բէկի մօր, քոյրերի, եղբայրների արտասունքը ու մղկտոցը. ո՞վ է մեղաւոր, թող չ'անէին և այս պատիժը չը կրէին:

ՔԱԹ. Բայց արդեօք մեղաւոր են:

ԻԲՐԱՀ. (Կասաղած): Վերջապէս, էֆենդի, չափդ ճանաչիր, դա իմ պործն է, ես համոզված եմ, դա բաւական է, ոչ մի խօսք:

ՔԱԹ. (Երկիւղով): Ներիր, ձերդ վսեմափայլութիւն, ես ոչինչ չունեմ, ձեր կամքն է: (Փողոցում լավում է իւրաքանչիւր. ներս է մտնում Խափօկը):

ԽԱՓՇԻԿ. Տէր, կալանաւորներին բերին:

ԻԲՐԱՀ. Ասա թող ներս բերեն: (Խափօկը գնում է): Օ՛, դուք կը տեսնէք, թէ ի՞նչ կը նշանակէ դավադրութիւն, սպանութիւն. ձեր դատավճիռը ծանր կը լինի: Հէյ, Մուսա բէկ, ո՛ւր է, լինէիր կենդանի, քո ձեռով կարգայիք սրանց դատավճիռը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ժ

ՆՈՅՆՔ, ՍէնՊէ, ԳՐԻԳՈՐ, ԽԱԶԻԿ, ՄԻ
ԵՐԿՈՒ ԿԱԼԱՆԱԻՈՐՆԵՐ ԵՒ ԶԻՆՒՈՐՆԵՐ
(Ներս են մտնում կալանաւորները օլթայա-
կապ, օրջապասված զինուորներով, սրանց
յետեից Սէխպէն):

ԻԲՐԱՀ. (Գրեոս): Ապերախտներ... այդ է
 ձեր հաւատարիմ հպատակութիւնը, այդ է
 ձեր շնորհքը: Ի՞նչպէս համարձակվեցաք
 ձեր ձեռները թաթախել խեղճ Մուսա բէկէ-
 արեան մէջ, ի՞նչպէս համարձակվեցաք գոր-
 ծել այդ ոճիրը. մի՞թէ կարծում էիք ճեղտ
 է մարտել այդ բանը: Ասացէք, ապերախտ
 շներ, ասացէք, ի՞նչը դրդեց ձեզ անելու
 այդ ոճիրը:

ԿԱԼԱՆԱԽՈՐՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ. Ո՛վ փաշա,
 իմ տէր, մենք անմեղ ենք, մենք տեղիկու-
 թիւն չունենք այդ ոճիրից, դա զրպարտու-
 թիւն է, խղճա մեզ:

ԻԲՐԱՀ. (Դառն կրօն): Հն, հն, հն...
 զրպարտութիւն է... անմեղ ենք... ի հարկէ
 անմեղ էք, ես եմ սպանել Մուսային, դուք
 չէք, անմեղ դառներ էք... այդպէս էր ա-
 սում և Ֆէդայի Արմէնը, երբ նրան դրդում
 էիք սպանել խեղճ բէկին:

ԿԱԼԱՆԱԽՈՐ. Ֆէդայի Արմէն և մենք,
 նոյն է թէ երկինք ու երկիր, մինչև անգամ
 չենք ճանաչում նրան և ի՞նչ ունէինք մեր
 սիրելի Մուսա բէկի դէմ. մենք անմեղ ենք,
 դա զրպարտութիւն է:

ԻԲՐԱՀ. (Կասողած): Սէխպէ, (Սէխպէն
 առաջ է գալիս), ասն, պատմիր, սովոր էին
 Ֆէդայի Արմէնի զրգոզները, սովոր էին ո-
 գևորված բարոզներ ասողները: Ասն, պատ-

միր այս լրբերին: Օ՛, ծանր է ձեր յանցանքը:

ՍէնՊէ. (Սառն, մասով ցոյց տալով): Ահա
 քարոզներ խօսողները, ահա և Արմէնին
 փառարանողները: (Փառնալով դէպի կալա-
 նաւորներ): Դուք էիք, անպիտաններ, դուք
 դրդեցիք Արմէնին, որ սպանէ բէկին:

ԿԱԼԱՆԱԽՈՐ. Պապանձվիր շուն, դողա
 Աստուծոյ անեղ դատաստանից, դողա քո
 սուտ մատուցութիւնների հետեանքից. մտա-
 ծիր, սով դավաճան, թէ ի՞նչ ես անում, հիմ-
 նայատակ քանդում ես քո հարեանների
 տուն ու տեղը. անմեղ զոհերի արիւնը և
 անէծքը քեզ կը հետեան մինչի դժոխք, սով
 դազան:

ԻԲՐԱՀ. Լո՛իր, դու աւագակ... (Փառնա-
 լով Սէխպէին): Պատմիր, խօսիր, ասն, այս
 քաջերին, որ նրանց արարքը շատ ծանր է,
 ասն...

ՍէնՊէ. Երգում եմ պատուովս, իմ գեր-
 դաստանով, իմ Աստուծով, երկնքով, գետ-
 նով, ամենայն սրբութիւններով, որ սրանք
 դրդեցին սպանել Մուսա բէկին:

ԿԱԼԱՆԱԽՈՐ. Ո՛ւր է քո պատուը, քո
 նամուսը... մի՞թէ դու ճանաչում ես Աստ-
 ված, մի՞թէ դու ունես սրբութիւն. սչ, սչ,
 երգվիր դու դժոխային ոգիներով, երգվիր
 սաղայելի գահով, գայտնով, երգվիր քո
 լրբութիւններով և ոչ թէ սրբութիւններով...

ԻԲՐԱՀ. (Կտրելով): Տեսնում էք, որ արգարանալու ոչ մի միջոց չունէք. ոճիրը ակններն է. այժմ կը տեսնէք թէ ինչ զարհուրելի վրէժ կը լուծեմ, քիչ յետոյ ձեր դիերը կը տարուբերվի սիւների վերայ, իսկ ձեր կանայք, որդիք իրենց վախասունով կը կատարեն ձեր յուզարկաւորութիւնը դէպի կախաղանի սիւների տակ փորված գերեզմանները... այնտեղ ժողով կազմեցէք և կանչեցէք հօր Ֆէդայուն, թող գայ, ազատէ ձեզ, թող փրկէ... միք վախենայ, այդ անդգամ աւազակն էլ շուտով կը հետևի ձեզ, մի քանի օրից Օսմանլուի բերաւոր սփիւնները կը փայլեն այդ սլնքոր աւազակների լեռներում և վաճ ՚ոցա... կը մորթվի մինչև անգամ գառամեալ ծերուկը և օրօրոցի ծծկեր մանուկը:

ԿԱԼԱՆԱԻՈՐ. Տէր, ողորմած փաշա...

ԻԲՐԱՀ. Լո՛իր, ոչ մի խօսք, սրանց հարկաւոր չէ մինչև անգամ դատաստան, ոճիրը ակններն է, մի ժամից բոլորը պէտք է կախված լինեն... Տարէք, դա է իմ կամբը:

Տ Ե Ս Ի Լ ՓԸ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՅԱԹՄԱՆ

(Նք ուզում են կալանաւորներին քանել. ծարման հերարձակ ներս է վազում. բոլոր

ւվարած, գարնացած նայում են նրան):

ՅԱԹ. Մպասեցէք... ո՛ւր էք տանում այս խեղճերին, արձակեցէք սրանց, սրանք անմեղ են, կախեցէք ինձ, մեղաւորը ես եմ:

ԻԲՐԱՀ. (Շփորված, գարնացած): Ի՞նչ եմ տեսնում, ի՞նչ եմ լսում... Յաթման, աղջիկս... ցնորվե՛լ ես... խեղճ:

ՅԱԹ. Ոչ, հայր իմ, ցնորվել չեմ, ներողութիւն համարձակութեանս, որ ես մուսլուման կիւն, առանց մի որևէ ծածկոցի համարձակվեցայ ձեր դէմ ելնելու... Բայց իմ պարտքը ինձ ստիպեց այդ քայլը անելու, որովհետև ինձ մեղաւորիս փոխանակ, շատ անմեղներ պիտի տուժէին, շատ մայրեր լային, շատ երեխաներ որբանային... Ես եմ մեղաւորը, սրանք անմեղ են...

ՍԷՆՊԷ. (Առաջ գալով եւ մօտենալով Երահիմին): Տէր, Մուսա բէկի սպանվելը ազդել է դատերդ վերայ, աղջիկը ցնորված է, լաւ չէ որ թողնում էք խօսելու:

ԻԲՐԱՀ. Այո, տեսնում եմ, խեղճ Յաթման:

ՅԱԹ. (Յուզված Սեխպեին): Ի՞նչ ես փնթփնթում հօրս, ով դժոխային ոգի, դ՞ու ես այս բոլորը ստեղծողը, իմ հօր խաբողը և նրա ձեռները այս անմեղ մարդկանց արեան մէջ թաթախողը... Դու եղար պատճառ և Մուսա բէկի սպանման, որովհետև

դու դրոգեցիր Մուսա բէկին, հետամուտ լինելու Արմէնին: Սիրելի հայր, յարգելի բարեկամներ, երեկ գիշեր Արմէնը չէր եկել այստեղ ներկայ լինելու այն ժողովին, որը ստեղծել է այս փառանքը, այլ եկել էր մեր պարտէզը, ինձ եղկելուս տեսնելու, ինձ սիրելու, սիրվելու, սրովհետեւ ես սիրում էի Ֆէդայի Արմէնին:

ԻԲՐԱՀ. (Աճեանգրիս): Աղջիկս... Ֆաթման...

ՖԱԹ. Լսիր հայր, աղաչում եմ, լսիր... Եւ երբ Արմէնը ինձ մօտ էր, (Յոյց տալով Սեխպէին): Այս լսիրը սրիկան իմանալով այդ կամ տեսնելով Արմէնին, իմաց տվեց իմ փեսացու Մուսա բէկին, որը և զինված շտապեց դէպի Ֆէդայի Արմէնը. նրանք պատահեցին իրար, ես փախայ, հեռվից լսում էի սրերի շաշունը և տեսայ փախչող Սէխպէին, իսկ մնացեալը դուք գիտէք...

ՍէնՊէ. (Բարձր): Խելազարվել է, խեղճ, ցնորվել է...

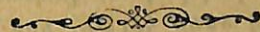
ԻԲՐԱՀ. (Մորմոմ): Այո, խելազարվել է... (Պառնալով կալանաւորներին): Ամաչեցէք ձեր արածից, Մուսա բէկին, իմ աղջկայ փեսացվին սպանելու պատճառով, խելազարվեց և իմ դուստրը: (Կասաղած ցոյց տալով կալանաւորներին): Կախել սրանց, խեղճել, մաս մաս անել. տարէք, այլևս չեմ

կարող նայել այս անպիտանների երեսին. իսկ Ֆէդայի Արմէնին, այս ոճիրի բուն պատճառին մի շարաթից կը տեսնենք իր լեռներում: (Պառնալով Քաթիպին եւ ցոյց տալով Ֆարմանին): Կանչիր աղախիններին, թող իր սենեակը տանեն այս խեղճին: (Զինուորները շարժվում են, պատասխանում են դուրս տանելու կալանաւորներին):

ՖԱԹ. (Աղաչակաճ): Հայր, լսիր դուստերդ...

ԻԲՐԱՀ. (Յաւալի): Ցնորվել ես, խեղճ աղջիկ...

Վարագոյրը իջնում է:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ III

(Տեսարանը ներկայացնում է թիւըթական հարեմք մի փառահեղ սենեակ, զարդարված հայելիներով, ջահերով, թավշեայ բարձրով, փողոցներով և գորգերով: Բեմի դիմաց երևում է մի փոքրիկ դուռ, կողքերին երկու պատուհան, որոնք նայում են զէպի պարտէզ, իսկ աջ կողմը երևում է գլխաւոր դուռը, որտեղից առհասարակ ներս և դուրս են գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ՍէկոՊէ, ՄԻԱՅՆԱԿ

ՍէկոՊէ. (Կանգնած բեմի առաջ): Ո՞րքան յիմար են մարդիկ, մի որևէ Սէխպէ իր մատների վերայ է խաղացնում փաշային, նրա հարեմը և ամբողջ Աղանան: Փաշայի ամենալաւ բարեկամը այժմ ես եմ, եթէ ուզենամ, մոխիր կը դարձնեմ ամբողջ նահանգը. բայց ի՞նչ օգուտ մոխրի կոյտերից, ինձ պէտք է բարգաժան, կենսատու երկիր, որ այնտեղից ծծեմ հիւթը. իսկ մի որևէ Ֆէդայի Արմէն, մի որևէ զէվզէկ Քաթիպ և ուրիշ մի բանիսը, որոնք իմ հարթած ճանապարհիս վերայ տնկված են իբրև փըշեր, կարելի է տրորել, ջարդել: Այժմ իմ միակ ցանկութիւնն է ոչնչացնել Ձէյթունի լեռների առիւծին, որի մոնչոցը հեռվից հասնում է ականջիս, որը ճանկերը սրած

յարմար բոպէի է սպասում ինձ գիշատելու: Բայց ես իմ բանս գիտեմ, թէև չունեմ սուր սուր ճանկեր և անեղ մոնչոց, բայց ունեմ սառ սուռ ազդող Ֆշշոց և քստմեցող գալարներ: Որոնցով կը խեղդեմ ամեն մի արգելք, ամեն մի բան, որը ինձ կը խանգարէ նպատակիս հասնելու: (Կատաղի): Ա՛, Սէխպէն եմ, երեսանց հեզ, խոնարհ, վէհերոտ, քաղցրաբարոյ, բարեացակամ, բայց բացէք սիրտս, տեսէք իմ հոգու աշխարհը, կը սարսիք, կը դողաք: Սէխպէն եմ, իմ կրքերին յագուրդ տալու համար, կը զոհեմ ամեն ինչ, ամեն բան. կա՛վերեմ գիւղեր, հրդէհի ճարակ կը տամ աներ, վանքեր, եկեղեցիներ. մորթոտեկ կը տամ հազարաւոր մարդիկ, մինչև անգամ անմեղ մանկիկը, որը իր մրայուն անքերը զէպի լոյսը ուզողած փափիկ ձեռներով խաղ է անում իր օրօրոցում, խեղդել կը տամ իր արեան մէջ: Սէխպէն եմ, ինձ համար չը կայ սրբութիւն, դա մարդկային նախապաշարմունք է, ինձ համար չը կայ պատիւ, պատիւը փոքրիկ և հարստութեան մէջ է. ինձ համար չը կայ խիղճ. (Գլխային ծիծաղով): Հն, հն, հն, խիղճ. ողորմելի բառ, խղճուկ զարձվածք, ծիծաղելի խօսք. խիղճ, ափսոսանք, գուժ, դա թող փնտրեն մայրերը և զէվզէկ Արմէնները ու Քաթիպները, թող երկնքում անէ՛ծք

կարգան երեկեան օրը կախոված Գրիգոր աղաները, Նաչիկ էֆենդիները. թող ֆէ-գայի Արմէնները իրենց լեռներում մուրն-չան. այդ անէծքները, այդ մանչոցը ինձ գուրգուրող երաժշտութիւն է, նրանց որ-բացած որդկերանց մղկտոցը քաղցր մեղե-ղի, իսկ հրդեհոված տների բոցն ու մուխը մի լուսոյ կոթող, որը լուսաւորում է իմ ճանապարհը դէպի փառքը, հարստութիւնը, պատիւը: Սէխպէն եմ, ամենազօր եմ, մինչև անգամ փաշայի գուրգուրած իր սիրասուն աղջիկը, որը գեղեցիկներից գեղեցիկն է և խելօքներից խելօքը, իր հօր բերանով խելագար հրատարակվեց և այժմ այս պա-լատում այդ գեղանի ղիցուհու ամեն մի խօսքը համարվում է ապուշի ցնդաբանու-թիւն, խենթի բարբաջանք... (Լսվում է ոս-նեթի ձայն): Եկան, Սէխպէ, հագիւր դիմակդ, յիմարներին խաբելու համար, պէտք է մտնել յիմար գրութեան մէջ:

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՂՈՒՏՈՒԱԹ ԵՒ ՍէԽՊէ

ՍէԽՊէ. (Տեսնելով ներս մտնող Ղուսոա-բիքն, ձեռքերը կրծքին, գլուխը խոնարհեցնե-լով մինչե գետին): Բարի լոյս, խանում մարի, երևի այս գիշեր լաւ անցկացրեց Ֆաթման խանումը:

ՂՈՒՏՈՒԱԹ. (Տխուր): Սէխպէ եղբայր, ես զարմանում եմ, խելագարութեան ոչ մի նշան, էլի այն Ֆաթմանն է, խօսում է հանգիստ, հանդարտ, բայց այնպիսի բանե-րի մասին, որով իսկոյն երևում է, սը խառնված է:

ՍէԽ. Այո, առհասարակ այդպէս է, մի անգամ Պօլսում մի այդպիսի դէպք պատա-հեց: Յայտնի տոհմերից տղայ և աղջիկ սի-րահարված էին. մի գիշեր տղային գտան սպանված. նրա սիրուհին իմանալով այդ գոյժը, խեղճը խելագարվեց: Այդ օրից նա սկսեց խօսել, իբր թէ տղային սպանողը իր վերայ սիրահարված լինելով, կատարել է այդ ոճիրը և միթէ ինքը այնքան անխիղճ կը լինի, որ չը յարդէ նրա այդ իղձը և չը գուրգուրէ այդ սէրը:

ՂՈՒՏ. Իմ Ֆաթմանը այդպիսի բան չունէր:

ՍէԽ. Դուք չը գիտէք, խանում. բայց այդ բանին վկայ են ձեր պարաէզի բար-ձրաբերձ ուռնիները, սաղարգախիտ նոճի-ները և հեղիկ լուսինը, երբ գեղանի Ֆաթ-ման խանումը ու ողորմած հոգի Մուսա բէկը իրար սիրում էին, իրար գուրգու-րում, իրար հետ մնչում, բայց մի չար ոգի, մի դժոխային զեհիկ խանգարեց այդ երջա-նիկներին, իր սայրասուր սուսերը ցցեց

բէկի կուրծքը, խլեց նրանից նորարողը՝
 Կեանքը, իսկ Փաթման խանութից առողջ
 միտքը... Այո. այդ բոլորը ձեզանից ծա-
 ծուկ էր, բայց ձեր խոնարհ ծառան այդ
 գիտէր:

ՂՈՒՏ. (Տրուվելով): Ա՛, ուրեմն դրա
 համար է, որ խեղճ աղջիկս միշտ տալիս է
 այդ պիղծ Ֆէդայու անունը և միշտ կըրկ-
 նում, թէ՛ «իբ սէրն է պատճառը, որ ըս-
 պանվեց Մուսա բէկը, մեղաւոր չէին այն
 խեղճերը, որոնց երեկ կախեցին»:

Աէն. Այո՛, խանում, առհասարակ այդ-
 պիսի խելագարները իրենց թշնամիներին
 բարեկամ են կարծում: (Նորհողաւոր): Մէկ
 էլ որ, աղջկանդ խելագարութիւնը առաջ է
 եկել թալիսմանից: Այդ Ֆէդային բացի
 բաշութիւնից և գիտէ հմայել, նա թալիս-
 մանով գրավել է Փաթման խանութի սիրտը:

ՂՈՒՏ. Իսկ դրա ճանրը:

Աէն. Դա հեշտ է, ես ճանաչում եմ մի
 մուլլա, որը քանդում է ամեն մի թալիս-
 ման, մինչև անգամ դեերի, սատանաների
 դէմ է կռուում:

ՂՈՒՏ. (Աղաչակաճ): Ողորմի հօրդ, Սէխ-
 պէ, ես միշտ քեզ որդի եմ համարել, ի սէր
 Աստուծոյ, ի սէր բո որդկերանց, իբրև թէ
 Փաթմանն էլ նրանցից մէկն է, շուտով
 գտի՛ր այդ մուլլային և բեր այստեղ:

Աէն. Դա հեշտ է, խանում, բացի այդ
 մուլլայից ճանաչում եմ և ուրիշներին, այն-
 պիսին կայ, որ երկինք է կապում, օձերին
 թովչում, գազաններին հեղ գառնուկ դար-
 ձնում և այնպիսի բաներ, որ երեակայել
 անգամ չի կարելի:

ՂՈՒՏ. (Աղաչակաճ): Սէխպէ եղբայր,
 Ղուտաթը մայրդ է և խնդրում է քեզա-
 նից, եթէ փող ես ուզում, ինչքան կամե-
 նաս, միայն շուտով դրանց այստեղ բեր:
 (Լացով): Խեղճ աղջիկս, գեղանի Փաթման,
 իմ սիրասուն զաւակս խելագար. վո՛յ կու-
 բանայ մայրդ, Փաթման, ինչ ձիւն էր գըլ-
 խիս եկաւ:

Աէն. Միք տրորվի, մարի, եթէ իմ ասած
 մուլլան գայ, երեք չորս օրից Փաթման
 կառողջանայ:

ՂՈՒՏ. Իէ շտապիր, որքան շուտ, այն-
 քան լաւ:

Աէն. (Գնալով): Իսկոյն, իսկոյն, խա-
 նում մարի: (Գուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՂՈՒՏՈՒՄԻ ՄԻԱՅՆԱԿ

ՂՈՒՏ. (Տխուր լուզված): Է՛, սրբան
 դժբախտ եմ, աչքիս լոյս Փաթման, իմ
 գուրգուրած հրեշտակը խելագար, ցնորված-

խեղճ աղջիկ, Մուսա բէկի սպանվելը, քո սիրած տղամարդու մահը քեզ մի այնպիսի ցավի բերեց, որ աւելի լաւ էր մեռնէիր, մեռնելը փառք էր, այն ժամանակ քո մայրը կը ողբար քո գիւղի վերայ, կը կոծէր իր գլուխը, յաւիտեան կուլար, բայց չէր լինի այսպիսի խայտառակ դրութեան մէջ. խեղճ աղջիկս, սիրելի Ֆաթման, դու խելագար. (Լացկոս): Ո՛չ, ո՛չ, չեմ հավատում: Բայց ի՞նչպէս չը հավատամ, նա, իմ համեստ, հեղ աղջիկը եթէ խելագար չը լինէր, միթէ երեսրաց, հերարձակ կը վազէր այնքան մարդու մէջ և կասէր, թէ ես սիրում եմ ֆէրայի Արմէնին, այդ պիղծ շանը, Օ, Արմէն, թող Աստված անէ քո դատաստանը, թող դժոխքը իր բոլոր արհավիրքներով փլի քո գլխին, թող քո մայրն էլ լայ այնպէս, ինչպէս այժմ ես, անիծվիս դու...

(Հեկեկում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ԻԲՐԱՀԻՄ, ՔԱԹԻՊ ԵՒ ՂՈՒՏՈՒԱԹ

ԻԲՐԱՀ. (Ներս մտնելով Քաթիպի հետ, տեսնելով Ղուտարին): Մի լար, Ղուտաթ, բաւական է, Աստված ողորմած է, եթէ նրան ապավինենք, կառողջանայ մեր սիրելի Ֆաթմանը:

ՔԱԹԻՊ. Ոչինչ չկայ, խանում մարի, նա խելագար չէ, այնպէս, թեթև., մի խօսքով թեթև խանգարվել է:

ԻԲՐԱՀ. Ինչ ես ասում, էֆենդի, եթէ խելագարված չը լինէր, միթէ կը համարձակվէր այդքան մարդկանց ներկայութեամբ, նամանավանդ իմ առաջ ասել, թէ սիրում է հայ Արմէնին, այդ Ձէյթունցի շանը: Դա մինչև անգամ խելքի մօտ բան չէ, որտեղ ֆէրային, որտեղ իմ աղջիկը, մինչև անգամ չի ճանաչում նրան:

ՔԱԹ. (Երկիւղած ուսերը վե՛ր փառելով): Կարող է պատահել:

ՂՈՒՏ. (Աչքերը սրբելով): Այդ բոլորը թալիսմանի հետևանքն է:

ԻԲՐԱՀ. Ի՞նչ թալիսման:

ՂՈՒՏ. Այդ շուն ֆէրային հմայող է, նա թալիսման է արիւ աղջկանս, Սէխպէն ասաւ, նա լաւ է ճանաչում նրան:

ԻԲՐԱՀ. (Մասը կծելով): Ա՛:

ՔԱԹ. Խանում մարի, տէր իմ, միք հաւատա այդ մարդուն, դա անկարելի է:

ԻԲՐԱՀ. (Կտրելով կրֆոս): էֆենդի, ինչո՞ւ այդ մարդը քո աչքին փուշ է դառել. ի՞նչ է արել նա քեզ, չէ՞ որ հայերի կազմած դավադրութիւնը նա բացեց և ապացուցեց. մի այդպիսի մարդու չի կարելի կասկածել, նա ինձ հաւատարիմ է:

ՔԱԹ. Տէր իմ, կարող է պատահել, բայց
և այնպէս...

ԻԲՐԱՀ. Ո՛չ, ոչ մի բայց, նա հաւա-
տարիմ մարդ է:

ՂՈՒՏ. (Դառնալով Քարիպին): Էֆենդի,
թողնենք այդ բոլորը, այժմ մի միջոց, մի
ճար աղջկանս համար: Սէխպէն ասաց, որ
մի յայտնի մսլայ կայ և զնաց նրան բե-
րելու:

ՔԱԹ. Է՛, դադարկ բաներ, ի՞նչ մսլայ,
ի՞նչ բան: Այսօր առավօտ մէկը եկաւ ինձ
մօտ և յայտնեց, որ Ալէքսանդրէտից Ա-
ղանայ է եկել մի յայտնի Եւրոպական
բժիշկ:

ԻԲՐԱՀ. Իմ կարծիքով բժիշկ բոլորովին
աւելորդ է, թող մէկ Սէխպէն մոլաներին
բերէ, եթէ նրանք չը օգնեցին, այն ժամա-
նակ բժիշկ կանչենք:

ՂՈՒՏ. Ոչ, իմ տէր, թող բժիշկն էլ գայ,
(Դառնալով Քարիպին): Էֆենդի, ի սէր
Աստուծոյ, բեր, թող տեսնէ, դրանից ի՞նչ
փաս:

ԻԲՐԱՀ. (Ուսեր վեր փառելով): Ինչ վե-
նաս, թող բերէ:

ՔԱԹ. (Դնալով): Իսկոյն, կէս ժամից
բժիշկը այստեղ կը լինի:

(Դնում է):

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ԻԲՐԱՀԻՄ ԵՒ ՂՈՒՏՈՍԹ

ԻԲՐԱՀ. Մինչև այժմ ես չէի կարող ինձ
հաշիւ տալ, թէ դա ինչ տեսակ խելագա-
րութիւն է, բոլորովին առողջ, շարժմունքը,
մանգալը կանոնաւոր, միայն տարօրինակ
խօսակցութիւններ: Այժմ հասկանում եմ,
այս բոլորը թալիսմանի հետեանքն է:

ՂՈՒՏ. Այո, տէր իմ, թալիսմանի, թէ
չէ Ֆաթմանի բերանից երբ ես լսել այդ-
պիսի բաներ: Նա երբ երեկ իմացաւ յան-
ցաւոր հայերի կախովիլը, սկսեց լալ, ող-
լալ, նա զլիւին տալով ասում էր, «Ի՞նչ
էին ուզում այդ անմեղներից, եթէ մեղա-
ւորներին էին ուզում պատժել, թող պատ-
ժէին ինձ, մեղաւորը ես էի:

ԻԲՐԱՀ. Պարզ է, բայց ոչինչ, թալիս-
մանը կարելի է թալիսմանով ոչնչացնել և
իմ կարծիքով աւելորդ է Եւրոպայի բժիշկին
կանչել:

ՂՈՒՏ. Տէր, թող գայ, ի՞նչ փաս, նա
էլ թող տեսնի:

ԻԲՐԱՀ. Լաւ, թող ձեր կամքը լինի,
կին էք չէ՞, երբ մի բան ասացիք, վերջա-
ցաւ, պէտք է կատարվի:

ՂՈՒՏ. Է՛, տէր իմ, մայր եմ, մայր, ե-
թէ ասեն թէ կեանքդ տուր՝ աղջիկդ կ'ա-
ռողջանայ, կեանքս էլ կը տամ:

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆՈՅՆՔ, ՍԷՆՊԷ ԵՒ ԵՐԵՔ ՄՈՂԱՆԵՐ

(Ներս են մտնում Սեխայէն եւ երեմ մողաներ: Մողաները քեւերի սակ ունեն զանազան գրեւ եւ կլոր փաթաթած քղբեր, իսկ հաս զօտիների մէջ խրած ունեն պղնձեայ քանամաններ: Ներս մտնելով խորին կերպով բարեւում են, իսկ Սեխայէն Իբրահիմին տալիս է իր սովորական թծնող բարերը, համբուրելով հղանցրե Ղուսուաքը բոլով փաթաթում է երեսը):

ՍԷՆՊԷ. (Խոնարհ, ցոյց տալով մողաներին զառնալով Իբրահիմին եւ Ղուսուաքին): Ահա տէր իմ, խանում մարի. այն հոչակաւոր մողայ մուտերիսները, որոնցից դողում է մինչև անգամ դժոխքը, որոնց համար անապատի առիւծը զառն է, իսկ կատաղի վազըը նապաստակ. ես յոյս ունեմ, որ սըրանք կը բժշկեն մեր աչքի լոյս Փաթման խանումին:

ՄՈՂԱՆԵՐԻՑ ՄԷԿԸ. (Ձեռները վեր բարձրացնելով): Եւ թող Աստված պահէ բոլորիդ, Մահմեդ փեղամբարի շնորհիւ կը փաթատեմ այդ ցաւը:

ԻԲՐԱՆ. Յարգելի իմամների յաջորդներ, եթէ փարապետիք իմ աղջկայ ցաւը, կստանաք ինձանից մեծ վարձատրութիւն, թողվկայ լինի այս մարդը, որը ձեզ բերեց այստեղ:

ՄՈՂԱՆԵՐ. (Գլուխները խոնարհելով): Պատրաստ ենք, թող Աստուծոյ շնորհը լինի ձեր վերայ:

ՂՈՒՏ. (Երեսը ծածկած): Իմաստուն մողայ մուտարիսներ, ես կս չեմ մոռանայ ձեզ վարձատրել, միայն թէ շուտով:

ՄՈՂ. Սանում մարի, Աստուծոյ շնորհիւ կը բժշկվի բո աղջիկը. միայն խնդրում եմ, որ դուք բոլորդ հեռանաք և հիւանդը ուղարկէք այստեղ մեզ մօտ:

ԻԲՐԱՆ. Շատ լաւ, իսկոյն. Ղուսուաթ, Սեխայէ, թողնենք այս իմաստուններին միայնակ: (Գլուխ տալով հեռանում է, նոյնը անում են Ղուսուաք ու Սեխայէն):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՄԻԱՅՆ ԵՐԵՔ ՄՈՂԱՆԵՐ

(Երբ բոլորը դուրս են գնում, Մողաներից մէկը նստում է մէջ սեղի, իսկ միւսները դէմ ու դէմ անկիւններում դրված բազմոցների վերայ, բաց են ունում գրեւեր, հանում են բրնձեայ քանամաններ ու փեսուրեայ գրիչը, բանալով կլոր փաթաթած քղբերը, սկսում են այդ քղբերի վերայ գանազան ուղղութեամբ ճզմել եւ գրել, մերք ընդ մերք ընդմիջում են, միասին ձեռները վեր բարձրացնում, հայեացքներ երկինք ուղղում եւ աղօթում, փնփնջալով կրօնական երգեր):

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՆՈՅՆՔ, ՖԱԹՄԱՆ ԵՒ ԱՅԻՇԱ

(Ներս է մտնում Քաթման դժգոյն, լացոս հայեացքով, հերսւթակ, հագուսքս սպիտակ: Այիեան հետեւում է նրան որո՞ւ հետևորդութեամբ: Փարսման պայ-պաղ, խոսակցիին դիտում է մոլլաներին, որոնք բոլորովին ուժադուրբին չեն դարձնում, խորատուզոված նզովում են եւ մերք ընդ մերք աղօթում):

ՖԱԹՄԱՆ. (Առաջ գալով. առանձին):
Խեղճ մարդիկ, ցաւում եմ ձեր վերայ, որ խաղալիք էք դառել մի լրբի, մի անխիղճ զազանի ձեռում, որը պատճառ դառաւ շատ անմեղների կախվելուն, որը լուցացրեց շատ մայրեր, որբացրեց շատ ու շատ անմեղ երեխաներ և որի պատճառով էզուց կամ միւս օրը, իմ հօր, Ադանայի հզօր փառայի գոռ բանակը պիտի շարժվի դէպի Զէյթուն և իրքան անմեղ արիւն պիտի հօսէ, իրքան աւերմունք, իրքան խուժուժանք, տակն ու վրայ պիտի լինի ամբողջ նահանգը, պիտի կոտորվին թէ մերոնցից և թէ նրանցից, որոնց առաջնորդում է իմ սիրելին, իմ հօգու հատոր Արմէնը... (Յուզ ված աչեքը արտապախան): Ա՛, ի՞նչ է երկնային արդարութիւնը, ինչո՞ւ են ապրում Սէխպէի նման ճիւղեր, ինչո՞ւ չի

թալփում նրանց գլխին Աստվածային կըրակ, էլ ի՞նչ փնտրենք արդարութիւն, ի՞նչ գիմենք... Մի ողորմելի մարդ, մի ճիվաղ, դժոխքից փախած մի դև, խաղ է անում ամբողջ երկրի հետ, ստեղծում մի դիվային գործ, մի գործ, որտեղ հրդեհներին բոցը պիտ լուսավորէ բիւրաւոր մարդկանց յոշոտված գիակները, քար ու քանդ եղած գիւղ ու ավանները, վայոզ և ողբացող մայրեր ու որբերը... Որտեղ անարկու արեան գետերը պիտ ողորեն ամբողջ երկիրը և կարմիր ներկեն ամեն ինչ և դարէդար յիշեցնեն, թէ եղել է ժամանակ, որ այս տեղ մարդիկ իրեն արիւնուշտ գազաններ իրար յոշոտել են և մի որևէ ճիվաղի զրդմամբ. այդ ոճիրի գլխաւոր հերոսը և պատճառը եղել է իմ հայրը, իմ հարազատ ծնողը... (Լալով): Օ՛, հայր իմ, հայր, լսիր գտերդ կանչը, յետ գիր սուրդ պատեանդ, մի յոշոտիր անմեղներին, մի թաթախիր ձեռներդ նրանց արեան մէջ, նրանք անմեղ են, նրանք քո եղբայրներն են, վերջապէս նրանք էլ մարդ են, որոնք իրաւունք ունեն ազատ ապրելու ինչպէս մենք ամենքս: Նա ինձ չի լսում, նա փախում է իր սիրելի դատրից, նա խելագար է կանչում ինձ, նրա համար շատ անընական է, որ մի թիւրք, մի մուսուլման աղջիկ այդպիսի

բաներ է խօսում... Ի՞նչ է թիւք կինը, ոչինչ, մի դարդ, հարեմի մի իր, մի գրաստ և ի հարկէ, եղբայրութեան, խղճի, զուժի մասին խօսող մուսուլման աղջիկը կը համարվի խենթ, ցնորված, խելակորոյս... Ա՛, դժբախտ եմ, էլ ինչո՞ւ սովորել, կըթվել էլ ինչո՞ւ սնվել ազատ, զարգացած եւրոպացու մօտ, թող ֆնայի կոյր, թող ֆնայի վայրենի և այն ժամանակ կարող էի տանել այս բոլոր արհավիրքները և տանել այս վայրենի, ցնորված ծերուկների հմայքն ու հրաշագործ հուլունքը: (Աչքերը ձեռներով բռնած հեկեկում է. միջոց, աչքերը սրբելով մօտենում է մօլլաներին): Հայրիկ, ի՞նչ էք գրում, ո՞ւմ համար էք աղօթում:

ՄՈՂԼԱ. (Առանց նայելու Պարմանին, ձեռները դեպի երկինք պարզելով եւ բարձր աղօթելով): Աստված, քո անունով, Մահմէդ մարգարէի շնորհով, եօթանասուներկու իմամների աղօթքով, Մէքայի, Մեդինայի գերեզմաններով, Իսայի վերջին պատաստանով, փարատվին դէերը, սատանաները, չար ոգիները և բանտարկվին ահաւոր դժոխքում, ամէն:

ՄԻԻՍ ՄՈՂԼԱՆԵՐ. (Ձեռները երկինք պարզած): Աստուծոյ անունով, Աստուծոյ անունով:

ՅԱԹ. Հայրիկ, ասա, ի՞նչ ես գրում, ո՞ւմ համար ես աղօթում:

ԱՌԱՋԻՆ. ՄՈՂԼԱ. Փարատվիր չար, փախիր դէ, փակվիր դժոխքում, Աստուծոյ անունով, Մահմէդ մարգարէի աղօթքով:

ՄԻԻՍ ՄՈՂԼԱՆԵՐ. Աստուծոյ անունով, Մահմէդ մարգարէի աղօթքով:

ՅԱԹՄԱՆ. (Հեռանալով նրանցից): Չեն պատասխանում, նրանք զբաղված են իրենց թալիսմաններով և իրենց աղօթքներով: (Պառնալով Այիբային): Այիշա, սիրելի Այիշա, ասա, ի՞նչ անեմ, այս չորս պատերի մէջ միայն դու ես, որ մտնում ես իմ դըրութեան մէջ, ասա, ի՞նչ անեմ:

ԱՅԻՇԱ. Խնում, էլ չեմ կարող համբերել, ես կը գնամ իմ տիրոջ փաշայի մօտ և կասեմ, որ Ֆաթման խանումը ոչ թէ խելագար է, այլ ինչ որ պատմում է ճիշտ է և այդ բանը ես էլ գիտեմ, պահապան Ահմետն էլ:

ՅԱԹ. Խենթ աղջիկ, ի՞նչ օգուտ, քեզ էլ ու քո Ահմետին էլ կը հրատարակեն խելագար և ես իմ միակ մխիթարանք Այիշայից էլ կը զրկվեմ:

ԱՅԻՇԱ. Խնում, թող խելագար հրատարակեն, գոնէ ճշմարտութիւնը յայտնի կը լինի:

ՅԱԹ. Քանի որ չար ոգին շրջում է մեր շուրջը, էլ ինչ ճշմարտութեան մասին ես խօսում, զուր է, համբերիր Այիշա, համբերիր:

(Գուռը բացվում է. երեւում են Քարիայր, Ղուսաքը եւ Եւրոպայի բժշկի անունով ծայրված Արմէնը, որի ձեւում կայ մի պալուսակ):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆՔ, ՔԱԹԻՊ, ՂՈՒՏՈՍԱԹ ԵՒ ԲԺԻՇԿ

(Ներս եւ մտնում Քարիայր, Ղուսաքը եւ բժիշկը, կրօնաւորները տեսնելով սրանց վեր են բռնում եւ հաւաքում են իրենց իրերը):

ՄՈՂԼԱ. (Իտանալով դեպի Ղուսաքը, որը պատկանելով սրանցից, երեսը ծածկել է ֆողով): *Սանում, խանդարեցիք մեզ, Գարբիէլ հրեշտակապետը բոցոտ սուրը ձեռին այն է սկսում էր հալածել զևերին, գուր ներս մտաք և թալիսմանը խանդարվեց:*

ՂՈՒՏ. (Փօղի տակից միայն երեսի մի մասն է երեւում): *Ներեցէք, իմաստուն մուտերիսներ, այս բժիշկը օտար մարդ է, պէտք է շուտով վերադառնայ հայրենիք, դրա համար էլ ձեզ խանդարեցինք. միևնոյն է մի ժամից յետոյ շարունակեցէք ձեր հմայքը:*

ՄՈՂ. Եթէ մի հասարակ մարդ լինէիք, միայն մեր անէծքին կարժանանայիք, բայց քանի որ Ազանայի հզօր փաշայ Իբրահիմի դասեր բժշկութեան համար է, կը տանհնք

ամենայն զրկանք: (Գլուխը խոնարհեցնելով):
Ասաված ձեզ հետ: (Հեռանում է):

ՄԻԻՍ ՄՈՂԼԱՆԵՐ. (Գլուխները խոնարհեցնելով): Ասաված ձեզ հետ:

(Հեռանում են):

Տ Ե Ս Ի Լ Փ

ՆՈՅՆՔ, ԱՌԱՆՅ ՄՈՂԼԱՆԵՐԻ

ԲԺԻՇԿ. (Ցոյց տալով Ֆարմանին): Այս է հիւանդը:

ՖԱԹ. (Այլալված, առանձին) Այս ինչ ձայն է:

ՔԱԹԻՊ. Այո, յարգոյապատիւ տէր:

ԲԺԻՇԿ. Վաղուց է հիւանդութիւնը:

ՖԱԹ. (Այլալված, առանձին): Նրա ձայնն է:

ՔԱԹ. Մի քանի օր է միայն:

ՂՈՒՏ. Չորս օր է պ. բժիշկ, չորս օր, ի սէր Աստուծոյ, փրկեցէք:

ԲԺԻՇԿ. Մայրիկ, բան չը կայ, առողջացնելը հեշտ է, միայն այժմ ինդրում եմ բոլորը հեռացէք և ինձ միայնակ թողէք հիւանդի հետ:

ՂՈՒՏ. Շատ լաւ, ինչ գոհողութիւն ուզում էք, պահանջեցէք, միայն թէ բժշկեցէք: (Յաւակցաբար Ֆարմանին նայելով հեռանում է):

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԱ

ՆՈՅՆՔ ԱՌԱՆՑ ՂՈՒՏՈՒԱԹԻ

ԳԱԹԻՊ. Պ. ԲԺԻԶԿ, ՂՈՒՔ ԻՆՃ ԱԷՄՔ
ՈՒՆԷՔ:

ԲԺԻՇԿ. ՈՆ:

ԳԱԹ. (ԲԺՇԿԻՆ ԱՌԱՆՃԻՆ): ԻՆՉԱԷՍ ԵՍ
ԱՊԱՄԷՅԻ, ԱՅՍ ԲՈՂՐԸ մԻ ՎԱՄԻ ԿՈՂՄԻՅ
ՏՆԱՐԱԾ ԲԱՆ Է:

ԲԺ. ԵՐԽՈՒՄ Է, ԱՅՂ ԲԱՆՂ ՆՂՄԱՐԸՈՒՄ Է.
ՅԱՄԻՆԱՅԻՆ ՂԷԱՍ ԻՆՃ մԻԱՅԻՆԱԿ ԹՈՂԷՔ:

ԳԱԹ. (ԳՂՈՒԽ ՏԱՂՈՎ): ՑՄԵՍՈՒԹԻՆ:
(ԳՆՈՒՄ Է):

ԲԺ. (ՆՈՅՆ ԿԻՐԱ): ՑՄԵՍՈՒԹԻՆ:

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԲ

ԲԺԻՇԿ, ՖԱԹՄԱՆ ԵՒ ԱՅԻՇԱ

ԲԺ. (ԴԱՌՆԱՂՈՎ ԱՅԻՇԱՅԻՆ): ԴՈՒՔ ԷԼ
ԳՆԱԳԷՔ, ԱԳՆԻՒ ՕՐԻՈՐԳ:

ՖԱԹ. ՈՆ, ՆԱ ԹՈՂ ՄԻԱՅ, ԱՌԱՆՅ ՆՐԱՆ
ԵՍ ՀԵՄ ԿԱՐՈՂ ՄԻԱՂ:

ԲԺ. ՅԱՐԿԵԼԻ ՕՐԻՈՐԳ, ՎՍՏԱՆԱԳԷՔ ԻՆՃ,
ԹՈՂ մԻ ԵՐԿՈՒ ԲՈՍԿ ԵՆՉՍՈՒՎԻ ՃԵՂԱՆԻՅ
ՃԵՐ ՏԱՆԱՄԱՐԻՄ ԱՂԱԽԻՆՐ:

ՖԱԹ. (ՂԱՂՈՎ Ժ, ԱՌԱՆՃԻՆ): ՆԱ Է,
ՆՐԱ ՃԱՅԻՆ Է, ԱՍՈՎԱԾ ԻՄ, մԻԹԷ... ՈՆ.
ԱՆԿԱՐԵԼԻ Է:

ԱՅԻՇԱ. (ՊԱՏՐԱՍՎԵՂՈՎ ԿՆԱՆԱՂՈՒՄ): ՊԱ-
ՆՈՒՄ, ՔԱՆԻ ՈՐ Ա. ԲԺԻԶԿԸ ԱՄԱՆՉՈՒՄ Է,
ԹՈՂ ՍՈՒՐ մԻ ԵՐԿՈՒ ԲՈՍԿՈՎ ՏՆԱՆԱՄ:

ՖԱԹ. (ԱՂԱՂՈՎԱԾ, ՅՈՂՈՎԱԾ ՆԱՅԻՂՈՎ ԲՐԺ-
ՇԿԻՆ, յԵՏՅ ՂԱՌՆԱՂՈՎ ԱՅԻՇԱՅԻՆ): ԿԱՐՈՂ
ԵՍ, սԻՐԵԼԻ ԱՅԻԶԱ:

(ԱՅԻՇԱՆ ԿՆԱՆՈՒՄ Է):

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԳ

ԲԺԻՇԿ ԵՒ ՖԱԹՄԱՆ

ԲԺ. (ՆԱՅԻՂՈՎ ԱՅԻՇԱՅԻ ԿՏԵԼԻՅ մԻՆՅԵ
ՂՈՒՄ ՎԱԿՎԵՂՐ, յԵՏՅ ԵՐԽՈՒ ԿԵՂԾ մՕՐՈՒՐ
ՎԱՅՐ ԱՌՆԻՂՈՎ ԵՒ ՂԵԱԿԻ ՓԱՐՄԱՆՐ ՈՒՂՈՎԻ-
ՂՈՎ): ՖԱԹՄԱՆ, ԵՍ ԵՄ, ՔՈ ԱՐՄԷՆՐ...

ՖԱԹ. (ԱՐՄԵՆԻ ՎՂՈՎՐ ՎԱՐՎԵՂՈՎ): ԱՐՄԷՆ,
ԳՈՒ ԵՍ, ՔԵՂ ԵՄ ԱՆՆՈՒՄ... Ա՛, ԲՆՆՈՒ Կ-
ԿԱՐ ԱՅՍՏԵՂ, ՀԷ՞ ՈՐ ՔԵՂ ԿՐ յՈՂՈՒՄՆ, ՀԷ՞
ՈՐ ՂԺՈՒՄԱՅԻՆ ՃԻՐԱՂՐ ԱՅՍՏԵՂ Է. ՎԱԽԻՐ
ԱՐՄԷՆ, Ի ԱԷՐ ԱՍՏՈՒԾՈՅ, ՎԱԽԻՐ:

ԱՐՄԷՆ. ՓԱԽՅԵԼ, ՏՐ, ՔԵՂ ԹՈՂՆԵՄ ԱՅՈ
ՂՐՈՒԹԵԱՆ մԷՂ Ե ՎԱԽՅԵՄ, լաւ է մԵՆՆԵՄ,
լաւ է յՈՂՈՒՎԵՄ, լաւ է ՍԷԽԱԷԻ ԱՅՂ ՂԱ-
ՂԻՐ ՂԵՈՒՆԻ, ԱՅՂ ՔՍՏՄԵՂՆՈՂ ՕԺԻ ՂԱՂԱՐ-
ՆԵՐՈՎ ԽԵՂՂՎԵՄ, ՔԱՆ ԹԷ ՔԵՂ ԱՅՍ ՂՐՈՒ-
ԹԵԱՆ մԷՂ ԹՈՂՆԵՄ:

ՖԱԹ. ԱՐՄԷՆ, մՄԱԾԻՐ ԹԷ ԻՆՅ ԵՍ Ա-
ՆՈՒՄ, ԻՆՃ ԿՂԿԵՂՐՈՒ ՏԱՄԱՐ ԹՈՂՆՈՒՄ ԵՍ մԻ

ամբողջ ժողովուրդ իր բաղձին: Մտածիր, հօրս անաւոր յանակը մի երկու օրից շարժվելու է դէպի Զէյթուն, դէպի քաջերի օրօրանը. դու պէտք ես նրանց, քո քաջարի լինցիք քեզ են սպասում: (Համբարեւով) Փախիր սիրելիս, թող ես զոհվեմ, ի՞նչ արժէ մի օրե է Փաթման մի ամբողջ ժողովրդի համար:

ԱՐՄԷՆ. (Գովելով): Փախչենք միասին, առանց քեզ մի քայլ անգամ չեմ անի, պարտէզի հտեում տասը կտրիչներ մեզ են սպասում:

ՖԱԹ. Ոչ, Արմէն, թող ես տանջվեմ այստեղ, թող ինձ իբրև խելագար բժշկեն, իբրև ցնդված ինձանից խորշեն, բայց դու թող ինձ և սլացիր դէպի քո լինցիք, դէպի քո մամոտ, նվիրական ժայռերը, դէպի թշվառները, որոնց գլխի վերևը կախված է դամոկլեան սուրը... Շտապիր, քանի ուշ չէ, Արմէն, հոգիս, փախիր:

ԱՐՄԷՆ. (Գովելով): Փաթման, ես քեզ չեմ ստիպում, որ ինձ համար կատարես այդ բանը, այլ ժողովրդի անունից խընդրում եմ քեզ, որ հետևես ինձ: Մի մոռանա մեր ուխտը, գործենք թշվառի, ընկածի, կարօտի համար: Այսօր էգուց կսկսվեն արիւնալի անցքեր, այսօր էգուց զանազան ձիւղներ իրար դէմ կը կանգնեցնեն երկու

ժողովուրդ, երկու հարևան ազգեր, որոնց բաժանում է ավետարանը ու դուռանը. նրանք տգէտ են, նրանք անխիղճ մարդկանց ձեռքում գործիք դառնալով կը յօշոտեն իրար... Մի բարի սգի է պէտք, որ նրանց մէջ կանգնի և եղբայրութիւն, սէր քարոզէ մի խաղաղութեան հրեշտակ է պէտք, որ նրանց գլխի վերևում պարզէ հաշտութեան ծիւծանը... Այդ սիրոյ սգին, այդ խաղաղութեան հրեշտակը դու պէտք է լինես: (Գովելով): Դու, սիրելի Ֆաթման, քեզ պէտք ունէ թշվառ, անտէր ժողովուրդը: Մի քանի օրից կռիվների մէջ ընկած վիրավորները, նրանց տանջանքների միջից, աչքերը յառած այս ու այն կողմ, պիտի սպասեն պահապան հրեշտակի գալստեան, այդ դու պէտք է լինես. (Համբուրում է) Դու, իմ դիցուհի, իմ չքնաղ, իմ գեղանի: Շտապիր, փախչենք այս դժոխքից և թըռչենք այն ծերպերը, որտեղ պատասպարված են տգէտ, թշվառ, իրար դէմ ոխերիմ հայ ու թիւրք ժողովուրդը...

(Արմենի այս խօսակցութեան ժամանակ դռներից ներս է մտնում իւր գլուխը Սեխպեն, տեսնելով Արմենին, երեսին փայլում է դիւային ժպիտ: Սեխպեն նորից անյայտանում է):

ՖԱԹ. Ի՞նչ այդ կոչի առաջ կը հալչի աւին մի պարտականութիւն, ամեն մի ազ-

գակցական կապ, որդիական սէր. պատ-
րաստ եմ հետևելու քեզ և զիմելու զէպի
քաջարի մարդկանց լեռները:

ԱՐՄԷՆ. (Փաթարվելով): Ո՛վ չքնաղ զի-
ցուհի, եղիք վրիժառու ոգի անզուժներին,
արիւնարբոս. զազաններին, իսկ սէր ու
գուժ բաշխող բարի հրեշտակ՝ անկեալին,
կարօտին...

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԳ

ՆՈՅՆՔ, ԵՒ ԱՅԻՇԱ

ԱՅԻՇԱ. (Ահաբեկված ներս վազելով):
Խանութ, Աէխպէն ու Ալի բէկը մի քանի
զինուորներով գալիս են (Յոյց տալով Ար-
մենին): Եւ ուզում են ձերբակալել այս
պարոնին: (Տեսնելով Ֆարմախին այլայլված):
Ի՞նչ եմ տեսնում, խանութ, ի՞նչու ես այդ
պէս այլայլված:

ՖԱԹ. Լո՛իր, Այիշա, այս մարդը Արմէնն
է, այն զիւցազնը, որի մասին պատմել
եմ. ես պիտի փախչեմ այս դժոխքից.

ԱՅԻՇԱ. Խանութ... (Լսվում է իրաւան-
ցում):

ԱՐՄԷՆ. Ժամանակը սուղ է, փախչէ՛ք:

ՖԱԹ. (Շտապով մասից հանելով մասա-
նիք, կրճից վզնոց ոսկիները եւ տալով Այի-

շային): Առ, Այիշա, յիշատակ ինձանից, մի
մոռանար թշվառ Ֆաթմանին:

ԱՅԻՇԱ. (Ուզում է ձեռք համբուրել,
Ֆարման չի քողնում): Թո՛ղ խանութ, թող
վերջին անգամ հպվի իմ շրթունքները սի-
րելի խանութիս ձեռներին:

ԱՐՄԷՆ. (Բռնելով Ֆարմանի ձեռից):
Շտապէ՛ք, զինուորները մօտենում են:

ՖԱԹ. (Փարվելով Այիշային): Մնաս
բարեաւ, հոգիս: (Արմէն ու Ֆարման տեսալով
փախչում են դեպի պարսեզք բացող դռնից.
Այիշան շվարած կանգնած է. լսվում է ի-
րաւանցում, շփոթ, տեսալով ներս են մտնում
Ալի բէկը մերկ սրով. զինուորները հրացան-
ներով եւ Սեխպէն):

Տ Ե Ս Ի Լ ԺԵ

ԱՅԻՇԱ, ՍէնՊէ, ԱԼԻ Բէկ ԵՒ ԶԻՆԻՈՐՆԵՐ

ԱԼԻ. Անէձք, փախել է որսը, այ թէ կը
բռնէինք, ես նրան մաս մաս կանէի:

ՍէնՊէ. (Լրբաբար): Է՛, խանութ աղջիկ,
հար է խանութդ և նրան հմայող ֆէղայի
Արմէնը:

ԱՅԻՇԱ. Զը գիտեմ, ես նոր եկայ և
նրանք չը կային:

ԱԼԻ. Մի՛թէ Ֆաթման խանութն էլ չըկայ:

ԱՅԻՇԱ. Այո, տէր իմ:

ՍէնՊէ. (Ալիին եւ զինվորներին): Ի՞նչ շվարված կանգնել էք, այդ անպիտան ֆէդային կախարդական գլխարկ ունէ, խաբելով յիմար Քաթիպին, իբրև բժիշկ մենակ մնաց հիւանդ Փաթման խանուսի հետ և հմայելով նրան, փախցրեց... Ամօթ մեզ, իբրահիմ փաշայի հարազատ դուստրը փախցրեց ֆէդայի Արմէնը:

Ալի. Անէծք, ուր սր լինի պէտք է բռնել նրան, յառաջ բաջերս, պէտք է սրբել մեր ճակատին զբռնված ամօթը: (Իիմում է դէպի պարսեզի դուռը, նրան հետեւում են զինվորները):

Վարագոյրը իջնում է:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ IV

(Տեսարանը ներկայացնում է ձիթենիների անտառ, չորս կողմը ահարկու լեռներ, հեռուն լեռան լանջի վերայ կրկում է մի մեծ աւան շրջապատված պարտէզներով, որտեղ երևում են մի քանի եկեղեցու գմբեթներ, աւանից ստրբի լանջով ձգվում է մի նեղ ճանապարհ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ, ԱՇՈՒՂ, ԵՒ ԶԷՑԹՈՒՆՑԻՔ

(Բեմի վերայ երևում են զարդարված, պննված դէրուցիք, զանազան կողմեր գետնի վերայ սեղան է բացված, ամեն մի սեղանի շուրջը բոլորված են մի քանի մարդիկ, որոնք իրար հետ խօսում, իրար նմրեսում, ծիծաղում են: Բեմի մէջ տեղը բացված է մի աւելի շեղ սեղան, որի շուրջը ծալապատիկ նստած են Սուրէնեանը իր մտերմներով, որոնց մէջ եւ երևում է կոյր առուկը ջուրակը ձեռին, իսկ հեռվում ժայռերի բեկորների վերայ նստած են երկու մէյի նվագող եւ մի քմբկահար: Բոլորը զինված են օսից ցզրլուխ, իսկ հրացաններ կարգ կարգ դասաւորված են սեղանների շուրջը: Նախ քան վարագոյրի բացվելը մէյի ածողներ սկսում են մի արեւելեան եղանակ, շխուր, մելամախձօս, որոնց հետ ձայնակցում է քմբկահարը, մասներով դմբդմբացնելով քմբուկը: Վարագոյրը բացվելուց յետոյ մի որոշ ժամանակ նվագում են. հետուն, դէպի աւանը տանող հանապաւեհի վերայ, երևում են երթեւեկող կանայք եւ տղամարդիկ):

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ. (Գիճու բաժակը բարձրացնելով): Եղբայրք, այսօր մեզ համար մեծ տօն է, իմ եղբոր որդի Արմէնը, գազանի որջից յափշտակելով իր սիրած աղջիկը, բերում է մեր լեռները. խնդանք, ուրախանանք, բայց և այնպէս բանքերը, որը մեզ աւետեց Արմէնի այդ քայլը, նոյնպէս գուժեց, որ Ադանայում մեծ անիրաւութիւններ է տեղի ունեցել, կախել են մի քանի մեծամեծներ և թալանել են համարեա ամբողջ հայոց թաղը: Խմելով մեր Արմէնի և իր սիրած աղջկայ կենացը, բարեմաղթենք, որ Ադանացոց էլ Աստված համբերութիւն տայ և հասնի նրա ողորմութիւնը այս նեղ օրվայ մէջ:

ԲՈՂՈՐԸ. Կեցցէ Արմէնը, կեցցէ իր հարսը:

ՄԻ ԶԷՅԹՈՒՆՑԻ. (Կանգնելով): Իշխան, արեան գէմ արիւն, եթէ հոսել է հայի արիւն, էլ մենք թր օրվայ համար ենք: (Կուրծք եւ սուրբ ցոյց ցալով): Ահա սուրս, ահա կեանքս...

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ. Սիրելի եղբայր, հեշտ է այդ բոլորը, այժմ ուրախանանք, խնդանք, երբ Արմէնը եկաւ, նրանից կը լսենք մանրամասնութիւնները և կը վարվենք ինչպէս կարգն է: (Իառնալով աւուղիմ): Դէ, վարպետ Պայծառ, կարօտ ենք քո ջութակի

ձայնին և քո քաղցրիկ տաղին (եօտող գեյրուցիմ նստում է):

ԱՇՈՒՂ. (Հագալով եւ ջութակը լաւելով): Մտառդ եմ, այս բոպէիս:

ԲՈՂՈՐԸ. Դէ, Պայծառ վարպետ, նվագիր, նվագիր մեր անմահ քաջերի կեանքից:

ԱՇՈՒՂ. (Սկսում է ջութակի վերայ ածել մի սրտաուշ մեղմ մեղեդի եւ յետոյ երգել):

«Դէմ Զէյթունի քաջ անվէհեր,
Թնդանութի գոռ շարքեր,
Սուլէ գնդակ, շաչին սուտեր,
Մամոտ, սուր, սեպ ժայռ ի վեր:
Ալ-օսմանի ռազմի բանակ,
Դէպի Զէյթուն արշաւէ,
Հրացանի ահեղ գնդակ,
Նրանց գետին տապալէ:
Ով դու թիւրքի անգութ սվին,
Ինչո՞ւ պատուես կուրծք հային,
Ինչո՞ւ հայի դաշտ բարէբեր—
Մնան աւեր ու անտէր:
Մռայլ, խաւար է Հայաստան,
Թառամած հայ բուրաստան,
Ոհ երբ լուսոյ յոյս արշալոյս,
Աւետես ծագ արեւուս»:

(Նոյն երգը սկսում է կրկնել խումբը, իսկ երգին չը մատակցողները խորասուզված մտածուցի մէջ, լսում են):

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԶԷՅԹՈՒՆՅԻՔ

(Նք վերջացնում են երգը, հեւալով, քսնաբու ներս են մտնում երկու կտրիճներ, որոնք ոտից գլուխ գնձված են):

ԳԱԼՈՂՆԵՐԻՅ ՄԷԿԸ. Բարեկամք, Արմէնը իր կարիճներով լոյս աղբիւրի մօտ թողինք, մի երկու բոպէից այստեղ կը լինեն:

ԲՈՂՈՐԸ. (Վեր բուշելով եւ խլելով հացաններ): Դիմաւորենք քաջին, դիմաւորենք Արմէնին: (Գնում են):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ, ԱՇՈՒՂ ԵՒ ՄԻ ԾԵՐՈՒՆԻ

(Բոլոր գնում են դիմաւորելու, բեմի վերայ մնում են Սուրէնեանը, առաջը եւ մի ծերունի):

ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ. Հէյ երիտասարդութիւն, հըր է, սառն է արիւնս, ինչո՞ւ չը պէտք է լինէի նժոյգիս վերայ, որ գետինը ոտներիս տակ դողար:

ԾԵՐՈՒՆԻ. (Յենված ցուպին): Այո, այո, յիշում ես, իշխան, Յոնուզի կոխը, յիշում ես մեր Դէլի Քեշիշը. (Գլուխը սմբսմբացնելով) Հէյ, անցան այն օրերը, օրեր, որոնք անդառնալի կորան:

ԱՇՈՒՂ. (Գլուխը սմբսմբացնելով): Ես այդ կովի օրը սուրը Տիրամօր քարայրի մէջ սպասում էի կովի վախճանին: Կոխ ահաւոր, կոխ ահարկու, մեր հինգ հարիւր կարիճները դիմադրում էին Ալի փաշայի վաթսուն հազարեայ բանակին. մեր հինգ հարիւր չախմախ հրացանները մրցում էին վաթսուն հազար այնալու և վեց թնդանօթների կրակի դէմ... Թշնամու բանակը դառել էր մի դժոխային հող, միայն հուր էր ժայթքում: Թնդանօթների գոոոցը, հրացանների թնդիւնը դողացնում էր մեր սէգ ու հպարտ լեռները: Մերոնք չէին վհատվում: անմատչելի դիրք բռնած, վերեից ներքե անվրէպ փռում էին գետին Օսմանլու զինուորներին: Թշնամին կատաղում էր, սուլում էր վերեից մեր չախմախու հրացանները և նորից հնձում թշնամու շարքերից հարիւրաւոր զինուորներ: Օսմանլին վաշտ վաշտի ետեից գրոհ էր տալիս դէպի վեր, դէպի մի բուռն դիւցազունները, բայց մերոնց ահարկու զնդակների տարափը դիզել էր տալիս դիակի դիակի վերայ: Մորնչում էր Ազիզ փաշան. կատաղում, բայց իզուր, անմատչելի էր դիրքը, անընկճելի մեր կարիճների կամքը: Վերջապէս և երեւեցաւ մեր պանծալի իշխան Սուրէնեանը իր երեք հազար կտրիճներով, հինգ հարիւ-

բակը սիրտ առաւ, Սուրէնեան իշխանը մի կողմից, մեր պաշարվածները միւս կողմից սաստկացրին կրակը, թշնամին շմեց, դողաց, սկսեց սեղմվել, բայց երկու կողմի բարձրաբերձ ժայռերից անընդհատ թափվում էր կրակ, լսեց թշնամու թնդանօթները, որովհետև մի կենդանի թնդանօթածիգ չը մնաց: Փաշան հրաման տվից ետ քաշվելու, մերոնք սկսեցին հետևել և այնքան նեղեցին, մինչև որ թշնամուն բոլորովին դուրս վանեցին մեր լեռներից: Այդ օրը մերոնցից նահատակվեցան երկու հարիւր յիսուն կտրիձ, իրենց հետ տանելով դէպի գերեզման երեք հազար Օսմանյու: Այդ օրը մերոնք գերեցին հազար հինգ հարիւր զինուոր և առան վեց թնդանօթ:

ՍՈՒՐԷՆ. Պայծառ եղբայր, ռոտեղից գիտես այդ բոլոր մանրամասնութիւնները, քանի որ դու փակված ես եղել ս. Տիրամօր քարայրում և զուրկ ես եղել տեսնելուց:

ԱՇՈՒՂ. Իշխան, հոգով էի զգում այդ բոլորը. սրերի շաչիւնը, հրացանների թընդիւնը, թնդանօթների գոռոցը և միրոնց յազթական կանչիւնները կարծես ինձ պատմում էին այդ բոլորի մասին, կարծես թէ ես էի առաջնորդում մեր կտրիճներին, կարծես թէ կանգնած կրակի ու գնդակների տարափի տակ, խրախուսում էի մերոնց:

(Շարժելով ջուրակը): Ա՛, ինչո՞ւ ջութակն էր իմ ձեռում, ինչո՞ւ դրա տեղ չէր փայլում վրիժառու սայրասուր սուսերը, որ սլանայի դէպի թշնամին, դէպի Ալի փաշան, պատառոտէի նրա կուրծքը... Աւախ, թոյլ եմ մարմնով, թոյլ կամքով: (Զգացված նվազում է մի քայլերգ):

ՍՈՒՐԷՆ. (Նայելով հեռուն): Ահա երեւում են մեր կտրիճները, ահա և Արմէնը, ահա մեր պարծանքը, մեր լեռների դիւցազնը. բայց ո՞ւր է այն թիւրք աղջիկը, որին փախցրել է գազանի որջից: (Առուզը դադարեցնում է նվագելը): Հէյ երիտասարդութիւն, ի՞նչպէս ուրախ են, ի՞նչպէս զվարդ:

ԱՇՈՒՂ. Այդպէս է, իշխան, նրանք գարուն են, որտեղ փայլվում է գոյնզգոյն, երփներանգ ծաղիկներ, որտեղ հովը շոյում է նրանց, որտեղ է կարմիր վարդ, տոչոր սոխակ և նրանց հետ անրաժան՝ անուշիկ զեփիւտ: Աւախ, մենք ձմեռ ենք, ձմեռ միակերպ, սառն, լուռ ձմեռ, որտեղ տիրում է միապաղաղ ձեան սպիտակ սավանը և պաղ, ոռնացող քամին. բայց ունայն, բոլորը ունայն... (Լսվում է մէյի մեղմ նվագը եւ մաքրկանց իբարեցում):

ՍՈՒՐԷՆ. Եկան, մօտենում են: Ահա և

նա, որքան քնքոյշ, որքան գեղանի է, որքան յարգում է նրան Արմէնը: (Ձայները մօտենում են):

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՈՅՆՔ, ԱՐՄԷՆ, ՖԱԹՄԱՆ ԵՒ ՄԻԻՍ ՁԷՅԹՈՒՆՑԻՆԵՐ

(Ներս են մտնում բոլորը. առաջ մէյի ածողները, յետոյ մի երկու երիտասարդ, նրանցից յետոյ Արմէնը, Ֆաթման իրենց հետեւողներով եւ միւս զէյրուցիւք):

Մէյիները դադարեցնում են նվագելը):

ԱՐՄԷՆ. (Առաջ գալով եւ համբուրելով Սուրեհեանի ձեռքը, իսկ նա Արմէնի նայածը):
Հօրեղբայր, ներիր. ներիր, որ առանց քո համաձայնութեան այսպիսի մի քայլ արի:

ՍՈՒՐԷՆ. Արմէն, իմ աչքի լոյս, ներհուր ոչինչ չը կայ, գիտեմ, որ քո ամեն մի քայլը չափաված է շնորհքով ու խելքով: (Պառնալով Ֆաթմանին): Ուրեմն սո՛ք է այն հիւրին, որը խել էիր փաշայի պալատից:

ԱՐՄԷՆ. (Փաթմանի ձեռքից բռնելով եւ ներկայացնելով Սուրեհեանին): Այն, հօրեղբայր, սա նա է, որը ինձ համար յանձն առաւ այս գոհողութիւնը:

ՖԱԹ. (Համբուրելով Սուրեհեանի ձեռքը):
Հայր, ես նա եմ, որի համար վտանգի մէջ գրեց իր կեանքը Արմէնը:

ՍՈՒՐԷՆ. (Համբուրելով Փաթմանի նայածը): Աղջկա, արժանի ես Արմէնիս, նրա նման նորապէթիթ, գեղանի, շնորհալի... (Պառնալով դեպի միւսները): Բարեկամներս, ահա իմ աղան եւ իմ հարսը:

ԾԵՐՈՒՆԻ. (Մօտենալով շնորհալուում եւ նայածները համբուրում, իսկ նրանք ձեռքը):
Որդիք, ցանկանում եմ ամենայն բախտաւորութիւն ու բարիք, ձերանաք, ձերք ու ծաղկիք:

ԱՇՈՒՂ. (Ձեռներով որոնելով ու մօտենալով զոյգին, համբուրում է ճակատները, իսկ նրանք ձեռքը): Ոչինչ չունիմ ասելու, մեղաւոր բերանովս աղաչում եմ Աստվածանից, որ ձեր կեանքի ճանապարհը ծածկվի վարդերով, որ դուք բացվիք ինչպէս ծաղիկներ եւ ձերունիներիս օրհնենքը իրբեւ կենսատու ջրի կաթիլներ ցողէ ու ցողցողէ ձեզ, ո՛վ երջանիկ որդիքս: (Հեռանում է, միւսները կարգով գալով շնորհաւորում են, սեղմելով ձեռները):

ՍՈՒՐԷՆ. Դէ, բարեկամներ, բոլորվե՛նք սեղանների շուրջը, Արմէնը եւ մեր գեղանի հիւրը յոգնած ու քաղցած կը լինեն: (Հանդիսականները բոլորվում են սեղանների շուրջը: Սուրեհեանը, Արմէնը, Փաթման, աշուղը, ծերունին եւ մի քանի օրիշ ակամաւոր Ձէյթունցիք բոլորվում են մէջ սեղանի սեղանի շուրջը):

ԱՇՈՒՂ. Արմէն, ի՞նչ է անունը մեր գեղանի հարսի:

ԱՐՄԷՆ. Ֆաթման, սիրելի վարպետ:

ԱՇՈՒՂ. (Դառնալով Սուրէնեանին): Իշխան, թոյլ տվէք այսօրվայ սեղանը ես կառավարեմ, թոյլ տվէք այս մեր խմբակցութիւնը, ի պատիւ Արմէնի ու Ֆաթմանի, առաջնորդեմ դէպի անհոգութեան, ուրախութեան աշխարհը:

ՍՈՒՐԷՆ. Կարող էք, վարպետ, այդ ձեր իրաւունքն է:

ԱՇՈՒՂ. (Բարձրացնելով գինով բաժակը): Խնդանք, ուրախանանք: Յնձութիւն թող պատէ մեր լեռներում. ամսոս, որ աշուն է, ամսոս, որ բնութիւնը մեզ հետ խնդակից չէ, ռւր է վարդ ու ծաղկունք, ռւր է երես գուրգուրող մեղմ, քնքոյշ գեփիւռը, ռւր է թւնոց ուրախ հրգն ու սուլոցը և վարդից հալ ու մաշ տոչոր սոխակը: Լուռ է գետ առվակ, դժգոյն է երկինքը, դժգոյն գետին, մշուշապատ է մեր սիգապանձ լեռները: Միայն ուրախ է Ձէյթուն, ուրախ ենք մենք զէյթունցիք, որովհետեւ մեր ժայռերի ստորոտում, մեր նվիրական ձիթենեաց տակ փայլելում է մի լոյս, բուրում է մի անմահական հոտ: Լոյս են արձակում, հոտ են բուրում մի զոյգ, մի զոյգ պանծալի, մի զոյգ գեղանի, Արմէն ու Ֆաթման, կեցցէ

այդ զոյգը, կեցցէ յաւիտեան: (Խմում է):

ԲՈՂՈՐԸ. (Բարձրացնելով բաժակները): Կեցցէ այդ զոյգը, կեցցեն Ֆաթման ու Արմէնը: (Խմում են):

ՍՈՒՐԷՆ. Վարպետ, բողոքում ես բնութեան ձերութեան դէմ, բայց չես բողոքում մեր ձերունիներիս դէմ, որոնք այս ծաղկափթիթ երիտասարդութեան մէջ թողած աշուն են, որոնց երեսին ինչպէս սառն մըշուշ պատել է ձերունիական ալիքները:

ԱՇՈՒՂ. Իշխան, թէև մարմնով թոյլ, թէև սպիտակ ալիքներս իբր մշուշ պատել է իմ գլուխը, բայց կորովի եմ հոգով, երիտասարդ զգացմունքներով: «Հիմքինն է շնորհքը», ասում է առածը. իսկ մենք այս երիտասարդութեան հիմքն ենք կազմում:

ԱՐՄԷՆ. (Կանգնելով): Սիրելի հօրեղբայր, ազնիւ վարպետ և յարգելի բարեկամներ, այն, ուրախանանք, ցնձանք, որովհետև Ձէյթունը իր նվիրական լես ու ձորերով մեր աչքի առաջն է, որովհետև վաթսունը չորս թվականի անմահ քաջերի օրօրանը ժպտում է մեզ, որովհետև դիւցազունների շիրիմները պատմում են այնպիսի սխրագործութիւնների մասին, որը պարծանք է մեզ: Բայց աւանդ, կարճ պիտի լինի մեր ուրախութիւնը, որովհետև իմ մի անզգոյշ քայլից մի այնպիսի փոթորիկ

բրդաւ, որը իր հետեանքններով շատ ծանր
 և շատ զգալի է: Մի գիշեր Իբրահիմ փա-
 շայի պարտէզի մէջ ես պատահելով Մուսա
 բէկին, կովի բռնակցի. լաղղը ինձ ժպտաց
 և ես Մուսային գետին տապալեցի, բայց
 մի անզգամ, որը ինքն էր Մուսա բէկին
 առաջնորդել զէպի իմ թագստեան տեղը,
 օգուտ քաղեց այդ սպանութիւնից և մի
 անագին սուտ յօրինելով, ստեղծեց մի ան-
 ուելի զրպարտութիւն: Իբր թէ Ազանայի
 հայերն էին ինձ գրգել, որ Մուսային ըս-
 պանէի և իբր թէ այս սկիզբն է, սրան
 պէտք է հետեւն մի շարք ուրիշ սպանու-
 թիւններ: Այդ բանից Իբրահիմը կատաղեց,
 նոյն վատի ցուցմունքով մի բանի մեծա-
 մեծների դատապարտեց կախաղանի, մի
 քանիսին բանտարկութեան, իսկ հայոց
 ամբողջ թաղը ենթարկվեցաւ թիւրք խու-
 ժանի և զինուորների կամայականութեան:
 (Յոյց տալով Փաթմանին): Սա էր, որ ուղեց
 առաջն առնել բռնութիւնների, անիրաւ
 դատաստանի, մի կողմը ձգեց ամօթխա-
 ծութեան քողը և բողոքեց, բայց վատի
 ցուցմունքով խելագար հրատարակվեց հէնց
 իր հօր բերանով և խեղճը ենթարկվեց հո-
 գեկան տանջանքի, իսկ վատի կողմից ծաղ-
 րի, ծանակի: Սիրտս մորմաքում էր, խիղճս
 տանջվում, բայց ինչ կարող էի անել

Իբրահիմի հաղարաւոր սվինները դէմ, ո-
 չինչ, միայն խլեցի նրանից իր աղջիկը և
 բերի ձեզ Այժմս յայտնում եմ, որ Իբրա-
 հիմ փաշան վրէժով լցված դէպի Ֆէդայի
 Արմէնը, որը սպանել է նրա մտերիմ թիկ-
 նապահ Մուսա բէկին և փախցրել սիրելի
 աղջիկը, հետն առած քառասուն հազար կա-
 նոնաւոր և բաշի բողոկ գօրաց բանակը,
 դիմում է դէպի մեր լեռները: Ես մեր
 կտրիճներից մի քանիսին թողի սուրբ Ծե-
 րի ստորոտը, որ Իբրահիմ փաշայի բանակը
 երևալուն պէս մեզ իմաց տան: Այս է բո-
 լորը, և եթէ ես մեղաւոր եմ, կարող էք
 դատել և դատապարտել ըստ պատշաճի:

ՖԱԹ. Եւ եթէ պէտք է պատժվի մէկը,
 այդ ես եմ, որովհետեւ իմ պատճառով Ար-
 մէնը կատարեց այդ սպանութիւնը:

ԻՈՂՈՐԸ. Ո՛չ մի պատիժ, ոչ մի դա-
 տապարտութիւն. թող գայ Իբրահիմը, նը-
 րանց համար պատրաստ է մեր շիկացած
 զնդակները:

ՍՈՒՐԷՆ. Եղածը անցել է, ես էլ եմ ե-
 րիտասարդ եղել. սէրը չի կարելի դատա-
 պարտել. դատապարտելի է այն մարդու
 արարքը, որը խանգարել է մնչող զոյգերի
 խաղաղութիւնը. մոռանանք այդ: Այժմ մեր
 առաջ կայ մի ծանրակշիռ հարց, Ազանայից
 լսվում է մի չարագուշակ, խուլ ձայն, դա

երկաթի, գնդակի, հրոյ, հեղեղի ձայնն է, որը հոսում է զէպի մեր լեռները, որը սպառնում է ոչնչացնել ամեն ինչ, կրակի ճարակ տալ տուն, տեղ, արեան մէջ խեղդել բոլորը, թէ ծեր, թէ կին, թէ մանուկ: Բայց մեր լեռները շատ են տեսել այդպիսի հեղեղներ, շատ են եկել այդպիսի Ալիներ, Իբրահիմներ և կորագլուխ փախել: Այժմս էլ նորից է վիճակվում մեզ զիմազդել, Աստված կօգնէ մեզ, որովհետեւ արգար է մեր գործը: Հինգ հարիւր տարի է, որ մեր և մուսուլմանների մէջ կրկնվում է այս կոիւնները և քանի որ կայ Ձէյթուն ու իր քաջ զաւակներ, կը տէէ յաւիտեան:

ԱՐՄԷՆ. Հօրեղբայր, մի անարգիւր մուսուլմանին, որի մի ներկայացուցիչն էլ (ցոյց տալով Ֆարմակին) ահա այստեղ է Մուսուլման ժողովուրդը մեղաւոր չէ, նա էլ նոյն ժողովուրդն է, նա էլ նոյն մարդն է, նա էլ մեր եղբայրն է, միայն մեր և նրանց մէջ կայ ավետարան ու դուռան, որոնք իբր մի վիթխարի պատնէշ զիմազդում են միութեան, սիրոյ և յարաբերութեան: Նրանք մեղաւոր չեն, մեղաւոր է վատը, մեղաւոր է արիւն ու շահ պարող զազանը, մեղաւոր է մի օրնէ սընքոր Սէյպէ, մի օրնէ Մուսա, Իբրահիմ, քայց մեղաւոր չէ մուսուլման ժողովուրդը,

որի ազիտութիւնից օգուտ են քաղում վատերը:

ՖԱԹ. Թոյլ տվէք խօսելու և մուսուլման կնոջ, որը զարմանք կը պատճառէ ձեզ, որովհետեւ մինչև այժմ տեսել էք մուսուլման կնոջ փակված հարեմում կամ պլլված իր էյրամի մէջ, իսկ այժմ ձեր առաջ կանգնած նա, ազատ, համարձակ խօսում է այնպիսի բաների մասին, որը շատ տարօրինակ է ձեզ համար: Սիրելի հայ եղբայրներ, ես թիւրք աղջիկս, խնդրում եմ ձեզանից սիրել թիւրք ժողովուրդը, թիւրք երկրագործը, թիւրք արհեստաւորը և թիւրք խաղաղ քաղաքացին, որոնց և պիտի քարոզեմ նոյնը, եղբայր էք դուք, Աստվածանից ստեղծված մի տեսակ մարդիկ, մի երկրում ծնված, միասին սնված. եղբայր էք դուք, մի կողմ սուր, հրացան, մի կողմ դարեւոր թշնամութիւն, տվէք ձեռք ձեռքի և զիմեցէք զէպի միութիւն, եղբայրութիւն, որը կը պարզէ ձեզ երջանկութիւն: (Շտապ ֆրեսաքտ ներս են մտնում երկու գէյրուցիք):

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՁԷՅԹՈՒՆՅԻՔ
 ՁԷՅԹՈՒՆՅԻՆԵՐԻՅ ՄԷԿԸ. (Կտելով)

Փարմանի խօսքը, բոլորը վեր են բաշում եւ շրջապատում նոսեկներին) Թիւրքաց բանակը հասաւ մինչի սուրբ Ծերի ստորոտը, փախտական հայերը պատմում են սարսափելի բաներ. ճանապարհին պատահած գիւղերը աւերում, բանդում, մարդկանց կոտորում, աղջիկ, տղայ գերում և ինչքը յափշտակում են: Փախտականների տեսքը և պատմածը քստմնելի է:

ՍՈՒՐԷՆ. (Բոլորը շարժւած կանգնում են, առուղը շուրջակր սեղմում կրճիկն եւ տարբերում է): Տղերք, միք շվարվի, թշնամին մտել է մեր լեռները, շտապեցէք զէպի աւան և հավաքեցէք մեր կտորիճներին: (Կառնալով Արմենին): Դու. Արմէն, այստեղ եղած կարիճների հետ շտապիր զէպի թշնամու բանակը և հետևիր նրա շարժման, իսկ այստեղ ես կը կարգադրեմ: Ի զէն, բաջերս, շատ ենք տեսել այսպիսի օրեր, շատ են բաղխվել մեզ հետ այսպիսի գոռ բանակներ:

ԱՐՄԷՆ. (Կառնալով երիտասարդ գեյրուցիներին): Տղերք, յառաջ, իսկ դու, Ֆաթման, հօրեղբորս հետ վերադարձիր Զէյթուն: (Տղայի հրացանները առած ուզում են գնալ Արմենի հետ):

ՖԱԹ. Ուր Արմէն, այստեղ էլ ես, մի վախիր, թէ և թոյլ, բայց կարող եմ հետևել քեզ:

ԱՐՄԷՆ. Գնա գիւղ, հողիս, դժվար է քեզի կնոջ սիրտը չի կարող աանել պատերազմ արհաւիրքները:

ՖԱԹ. Այո, կին եմ, թէ և չեմ կարող կռվել, թէ և սուրը խորթ է ինձ համար, բայց կարող եմ սփոփել վիրաւորի ցաւն ու տանջանքը, կապել վէրքերը և սրբել օրհասի արտասոււնքը, որը կը թրջէ մեռնողի թերթերունքը:

ՍՈՒՐԷՆ. (Փարմանի նակասը համբուրելով): Գնա, աղջիկս, քեզ պէս անվեհեր էսկը, իսկ որ արժանի էր Արմէնիս: (Փարմանը համբուրում է ձեռքը. Սուրենեանը Արմենի նակասը համբուրելով. իսկ Արմենը ձեռքը): Իսկ դու որդիս, եղիր պահապան այս չքանաղ էակին, եղիր զգոյշ, քաջ և յամառ: (ղառնալով միւսներին) Որդիկ, վերադարձէք զէպի Զէյթուն պատվով և փառքով, այժմ ձեր պարտքն է միայն գիտել թշնամուն, իսկ կոիւր տեղի կունենայ սուրբ Յովանու վանքի մօտ, որտեղ մեր զէյթունցիք առաջնորդութեամբ կտրիճ Աթոյի և իմ, կսպասեն թշնամուն:

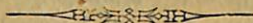
ԱՐՄԷՆ. Յառաջ քաջերս, երթանք զէպ թշնամին, զէպ մեր ոտիս Օսմանին: (Փարմանի ձեռք բռնած գնում են):

ՏՂԵՐՔ. (Հետևելով Արմենին, եւ օղի մէջ հրացանները ցարժելով): Յառաջ, ահա մեր

բազուկ, անա մահառիթ գնդակ, յառանջ:
(Գնում են, բեմի ետևից լավում է գեյքուն-
ցիների ֆայերզը: Սաւրեննանք, ձեռունին եւ
առուղբ նայելով նրանց ետևից, ձեռքերը բա-
փահարելով գոչում են):

«Գնաք բարեաւ, գնաք բարեաւ...»:

Վարագայրը իջնում է:

ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ V

(Տեսարանը ներկայացնում է մի հինավուրց վանքի կա-
մարտուր նախագավիթ, յատակը սալատակված, ձախ
կողմը վանքի քանդակագործ ներքին դուռը, աջ կողմը
նոյն տեսակի վանքի արտաքին դուռը: Բեմի առաջ
պատի մօտ դրված է ծառերի ճիւղերից գործված
պատգարակ, որի վերայ ննջում է վերաւոր Իբրահիմ
փաշան, նրա վերայ ձգված է մի սպիտակ սավան: Բե-
մի խորքում նոյնպէս երևում են այդպիսի պատգարա-
կներ, որոնց վերայ նստած կամ պառկած են մի
քանի վիրաւոր թիւրք զինուորներ: Վիրաւորները հազած
են կոշտ շալից երկար ֆարսճիկներ, որի ձեռն է կապ-
ված, որի ճակատը, որի թևը, իսկ Իբրահիմ փաշայի
ստն է փաթաթված: Վանքի ներքին դռան վերեւից կախ-
ված է մի միջակ դանդ):

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ԱՐՄԷՆ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԱՐՄԷՆ. (Կանգնած Իբրահիմի պատգարա-
կի մօտ. ձեռները կրճիքն, մտախոն. Իբրա-
հիմը քնած է): Ննջիւր, ս՛վ փաշայ, ննջիւր
խաղաղ քնով, քեզ համար ոչինչ այն մայ-
րերի վայնասունը, որոնք ողբում են իրենց
որդկերանց զիերի վերայ, քեզ համար ո-
չինչ հրդեհների այն ծուխն ու բոցը, որը
լափում է մարդկանց դառն քրտինքով կերտ-
ված վանքն ու եկեղեցին, տուն ու տեղը
և խղճուկ գեղջուկի անշուք խրճիթը: Բո

քունը չի խանգարում վիրաւորների տնքոցից, տանջվողների հառաչից և մահամերձ զինւորի օրհասական հռնջոցից: Այդ բոլորը բնական է, օրինական, կանոնաւոր և խելագար է այն մարդը, որը կը բողոքէ այդպիսի կարգերի դէմ: (Առաջ գալով) Օ՛ մարդիկ, հեռու չէք դնացել վայրի գազանից. ինչպէս կատաղի վագրը արիւն-ոռւշտ ճանկերով պատառում է իր որսը, նոյնպէս և դուք պատառում էք իրար. ինչպէս արիւնարբու յովազը խմում է իր ոտների տակ թավալվող նրէի արիւնը, նոյնպէս էլ դուք խմում էք իրար արիւն: Էլ ի՞նչ խիղճ, էլ ի՞նչ գուլթ, դրանք խօսքեր են, պատիր ձևեր. ամեն մի քայլ փոխելիս պատահում ես քստմեցնող գործերի, ներկայ ես արիւնալի անցքերի, վկայ ես սիրտ պատառող եղեռնագործութեան: Ո՞վ է փառք վաստակում, նա, որը յաջողութեամբ սրի, հրի ճարակ է դարձնում թշնամու բանակը. ո՞վ է գովաբանվում, նա, որը տաղանդ է հազարաւոր մարդիկ կոտորելու արհեստում: Թերթենք պատմութիւնը, հայեացքներս ուղղենք դէպի մարդկանց անցած ճանապարհը, ո՞վքեր են իրենց գլուխը պըսակել դափնիներով. գանազան Ռամզէաներ, Կամբիւզներ, Հոովմէական կեսարներ, Նապօլէօններ և դրանց նմաններ. ի՞նչ է եղել

դրանց գործը. հրածութիւն և սրածութիւն, համեմված մարդկանց լաց ու կոծով, աւերակ երկրի մոխրակոյտերով և լուսաւորված հրդեհի բոցերով: Իսկ նրանք, որոնք քարոզում էին սէր, գուլթ, խիղճ. որոնք քարոզում էին հաւասարութիւն, եղբայրութիւն. դրանց գլխին դրված է վշեայ պսակ, դրանք հալածված են, անարգված, ոտնատակ տըրված: (Միջոց, երկու քայլ անելով, նորից կանգնելով): Խիղճս տանջում է, հոգիս անհանգիստ է, երեկեան կովում ընկած հազարաւոր մարդկանց ուրվականներ հետևում են ինձ, իրենց արիւնոտ պատկերը մի կենդանի բողոք է պէպ մարդկանց անիրաւութիւնը: Բայց մի՞թէ եղկելիս մեղաւոր եմ, որ առաջնորդեցի մերայնոնց դէպի պատերազմ, դէպի Օսմանլու գոռ բանակը. մի՞թէ մեղաւոր էի, որ մեր բաջերի հետ միասին փշրեցի Իրրահիմի բանակը, որոնցից սպանվեցին երկու հազար անմեղ մարդիկ, իսկ հազարաւոր զինւորներ այժմ տնքում են վէրքերից: Պարտաւոր էի այդպէս վարվելու, ստիպում էին ինձ այդ քայլն անելու, որովհետև Իրրահիմ փաշան գլուխ անցած երեսուն հազար կատաղիների, իբրև ավերող հեղեղ արշավում էր դէպի մեր նվիրական լեռները. որովհետև Օսմանլու երեսուն հազար սվինները և տասնեակ մահա-

որի՞ թնդանօթները սպառնում էին մեր նվիրական օջախին. մեր մայրերն ու քոյրերը աչքերը դէպի մեզ յառած, պաշտպանութիւն էին խնդրում: Պարտաւոր էի պաշտպանել մեր նվիրական լեռները, պարտաւոր էի պաշտպանել մեր նւիրական օջախը, մեր մայր ու քոյրերը: (նսում է կամարի պասվանդան բարի վերայ, ձեռք ձնօթից, մտախոն):

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՖԱԹՄԱՆ

ՖԱԹ. (նետ մտնելով մօտենում է իբրանիսի պատգարակին): Արմէն, ինչպէս է հայրս: **ԱՐՄԷՆ.** (Մասք բերանին): Զգոյշ, քնած է. ոչինչ, անվտանգ է վերքը, մի քանի օրից կարող է վեր կենալ, գնդակը անցել է փոփուկ մսից:

ՖԱԹ. Իսկ միւս գինւորները:

ԱՐՄԷՆ. Խեղճ Վահրատը գիշերս մեռաւ, նա իր վերջին հառաչի հետ, ինչ որ Գիւլիզարի անուն տվեց:

ՖԱԹ. Խեղճ, ռի՛ գիտէ իր փայփայած սէրն էր այն, որի անունը յիշեց մեռնող Վահրատի շրթունքները, ռի՛ գիտէ ինչ յոյսեր, ինչ գեղեցիկ մտքեր, ինչ քաղցր յոյսեր ձմրում էին նրա սիրտը, բայց մի

գէյթունցու գնդակ վերջ դրեց այդ բոլորին և դեռ կեանքի գարունը չը բոլորած, թշվառը մոտա սառն գերեզման: Օ՛, անգութ ենք մենք, Արմէն:

ԱՐՄԷՆ. Մեղաւոր չենք, Ֆաթման, գիտեմ, քեզ համար շատ դժվար է այս խեղճերի մահն ու տանջանքը, իբրև կին դու թոյլ ես տանելու այս արիւնային, դադանական տեսարանները. բայց ասա խնդրեմ: (Ցոյց տալով վիրաւորներին): Ի՞նչու էին սըրանք արշավում դէպի ուրիշի տուն ու տեղ, ի՞նչու էին բռնանում ուրիշի իրավունքի, ազատութեան վերայ, ի՞նչու էին թալանում օտարի ինչքն ու ստացվածքը, ասա, ի՞նչու էին ավերում, քանդում, կրակի, սրի ճարակ դարձնում ամեն ինչ:

ՖԱԹ. Մեղաւոր չէ գինւորը, այլ մեղաւոր են նրանք, որոնք մղում են խեղճերին դէպի այլպիսի պժգալի գործեր: Մեղաւոր են սրանց ստիպողները, մեղաւոր են սրանց զրոգները. մեղաւոր է մի որեւէ միամիտ, բայց և բռնակալ Իբրահիմ, իմ հայրը և նրան զրոգ դարձելի, սըրբոր Սէխպէն:

ԱՐՄԷՆ. Մի յիշիր վատի անունը, մի պղծիր այս սուրբ կամարները: Մեղաւոր չէ Իբրահիմը, մեղաւոր չեն ամեն մի մոլեռանդ, ագէտ բէկ կամ փաշա, այլ մեղաւոր են այլպիսի զազիր զրդիներ. հարիւրաւոր

վէյթունցու, հազարաւոր օսմանլու արիւնը
և քար ու քանդ երկրի ամբողջ մեղքը
ճանրանում է այդ քստմելի սողունի վերայ:

Մի վիՐԱՒՈՐ. Օ՛ Աստված, ցափում է:
ՖԱԹ. (Գնալով դեպի վիրաւորը): Ի՞նչ
է հոգիս, որտեղդ է ցափում:

ԱՐՄԷՆ. (Մօտենալով): Երևի փշրված ու-
կորն է ցափում, երեկ շատ աշխատեցի՞նք,
բայց գնդակը չը կարողացանք հանել, մի
ժամից նորից պէտք է նայել:

ՎԻՐ. Օ՛, տէր իմ, բավական է, թող
մեռնեմ, միք տանջէ, չեմ կարող տանել,
բաւական է... (Հեկեկալով): Ա՛խ, իմ որ-
դիքը, իմ կի՛նը:

ԱՐՄԷՆ. Մի լալ, բարեկամ, ամօթ է,
զինուորը պէտք է տանի բոլոր զրկանքները,
վէրքդ վտանգաւոր չէ. կարելի է մի իղձ,
մի բաղձանք ունես, ասա ինձ:

ՖԱԹ. (Աչեւեր սրբելով մի կողմ) Խեղճ:

ՎԻՐ. Ոչ մի բաղձանք, տէր իմ, շնորհա-
կալ եմ, Աստված թող վարձատրէ ձեզ,
դուք խանումիս հետ, իբրև պահապան
հրեշտակ պահում, պահպանում էք մեզ.
մեղաւորը մենք ենք, մենք եկանք ձեր եր-
կիրը, մենք էինք թալանում ձեր տուն ու
տեղը, գերում ձեր հարս ու աղջիկ. դուք
ատիպված գէնք բարձրացրիք, փշրեցիք մեր
գորութիւնը, իսկ այժմ մեզ պատժելու,

մեզ մաս մաս անելու փոխան, այսպիսի
գուրգուրանք, այսպիսի հոգս. հրեշտակներ
էք դուք, մենք արժան չենք:

ԱՐՄԷՆ. Մարդիկ միշտ պարտական են
այդպէս վարվելու, միայն վայրի գո՛ղան-
ներին է վայել իրար պատառոտել:

ՖԱԹ. Մի վշտանար եղբայր, դու մեղա-
ւոր չէիր, քեզ հրամայում էին: Ո՞վ գիտէ
ինչ դժվարութեամբ թողիր քո մանրունք
որդիքը, քո տուն, քո տեղ, ինչ դժվարու-
թեամբ առար այն հրացանը, որը տվին
քեզ հրամայողները:

ՎԻՐ. Այո, դժվար էր ինձ բաժանվել իմ
որդկերանցից, իմ անտէր կնոջից: Ես փայ-
տահատ եմ, հազիւ մի բրդու՛ճ հաց էի տա-
նում իմ ընտանիքին, հազիւ հապցնում,
հազիւ ծածկում էի նրանց մերկութիւնը.
բայց գո՛՛ էի իմ վիճակից, որովհետև իմ
մանրունք որդկերանց կայտառ, զվարդ
թուչկոտոցը մխիթարանք էր ինձ համար:
Բայց յանկարծ մի օր կանչեցին ինձ ա-
տեան և յայտնեցին, որ ութը օրից պէտք
է արշավենք Ձէյթուն. չը գիտէի թէ ի՞նչու
պէտք է արշավենք Ձէյթուն, ի՞նչ էր նրանց
միտքը, բայց պիտի գնայինք, որովհետև
պարտաւոր էինք: Ութ օրը լրացաւ, թողի
իմ ընտանիքը, հրացանը ուսիս դիմեցի
դէպի այս լեռները, իսկ ֆնացեալը դուք

գիտէք: (Յուզված հեկեկում է): Իսկ թէ ինչ է անում այժմ իմ ընտանիքը, իմ մանրուք որդիքը, այդ ես չը գիտեմ: Թող ես այստեղ վէրքից մեռնեմ, իսկ նրանք այն տեղ բաղցից մղկտան:

ՖԱԹ. (Յուզված): Մի լար, եղբայր, մի լար, Աստված ողորմած է, վատ օրերին կը յաջորդեն և լաւ օրեր, մի լար:

ԱՐՄԷՆ. Որտեղացի ես, եղբայր, կարելի է գտնեմ մէկին և ապրուստի համար մի քիչ փող ուղարկեմ քս ընտանիքին:

ՎԻՐ. Ա՛, տէր իմ, սրբան բարիք, դուք կը փրկէք սովի ճանկերից մի խեղճ ընտանիք: Ես Աղսնայի մօտ Գեափուր-քե գիւղիցն եմ, անուռս Ղահրիման Կատիր օղլի է. Օ, արդեօք ես աշխարհումս եմ, թէ վերացել եմ երկինք, արդեօք դու հրեշտակ չես, Ֆէդայի Արմէնի պատկերով: Կարելի է երանգ է. Բնչպէս դուրս գամ ձեր երախտիքի տակից:

ՖԱԹ. Ղահրիման եղբայր, այստեղ երկինք չէ, ոչ էլ Ֆէդայի Արմէնը հրեշտակ, նա մի գէյթունցի հայ է, որը բոլոր մարդկանց ընդունում է իբրև եղբայր, նրա համար մի է թիւրք թէ հայ, քրիստոնեայ թէ մուսուլման, նա դահիճ է զահիճների, իսկ հրեշտակ քեզ պէս թշվառների:

ՎԻՐ. Ո՛չ, խանում, դուք հրեշտակ էք,

դուք Աստվածանից ուղարկված բարի ոգիներ էք:

ԱՐՄԷՆ. Ո՛չ, բարեկամ, մենք էլ քեզ պէս մարդիկ ենք, իսկ մարդիկ պարտական են իրար օգնելու: Ես այսօր քեզ տեսայ ընկած վիրաւոր, թէև դու մուսուլման, ես քրիստոնեայ, բայց պարտական էի քեզ խնամելու, վէրքերդ կապելու. իսկ եթէ մի օր էլ դու կը պատահես մի ուրիշին ընկած վիրաւոր, կամ անօթի, կամ մերկ, եթէ կարող ես, պարտական ես օգնելու, կշտացնելու, հազցնելու: Մարդիկ եղբայր են և պարտական են իրար սիրելու:

ՎԻՐ. Տէր, մինչև այժմ մեղաւոր էի, բայց սրանից յետոյ կաշխատեմ մեղքերս քավելու, որովհետև տեսնում եմ, որ իրար սիրելուց վեհ բան չը կայ:

ՖԱԹ. Այո՛, որովհետև սէրն աղբիւր է, որից բղխում է ամենայն բարիք:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՈՅՆՔ ԵՒ ՄԻ ՉԵՅԹՈՒՆՑԻ

ՉԵՅԹՈՒՆՑԻ. (Ներս մտնելով): Արմէն էֆենդի, էկլէնձենքի հիւանդանոցում միսեօնէր Ֆրանսովան քեզ է ոպասում:

ԱՐՄԷՆ. Ուղիղ, ժամը 12-ին այնտեղ պէտք է լինէի. Ֆաթման, գնանք, պէտք է

կտրել մի խեղճի ոտը, արդէն զանգուհնի նշանները երևում են: (Դառնալով վիրաւորներին): Մի կէս ժամից այստեղ կը լինենք, հանգիստ եղէք, իսկ քո ընտանիքին, Ղահւրիման, մէկի հետ կուղարկեմ մի քանի կողակ: (Դուրս են գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՄԻԱՅՆ ՎԻՐԱԻՈՐՆԵՐԸ

ՎԻՐ. (Աղօթելով): Աստված իմ, շնորհակալ եմ քեզանից, Ֆէդայի Արմէնի պատկերով քո հրեշտակն է, որը ոչ միայն խնամում է մեզ խեղճերիս, անտէր, անճար վիրաւորներին, այլ և հոգս է քաշում մեր ընտանիքի, մեր մանրուք որդիկերանց համար: (Կռիւկ զանգահարում եմ վանքի զանգը): Քո հրեշտակի բերանով պատվիրում ես սիրել իրար, սիրել մարդկանց: Սրանից յետոյ կը սիրեմ, որովհետեւ, իմ երկնային Տէր, մեզանից այդ ես պահանջում:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՈՅՆՔ, ՍԷՆՊԷ, ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԵՒ ԱԼՕ.

(Վանքի զանգը ընդմիջումներով զանգահարում եմ, ներս եմ մտնում վարդապետ, չոք է չոք Սէխպէն, նրա էտեւից մատուցարանը ձեռին Այօն, որի վերայ կայ

արժաբեայ եկեղեցական անօրներ: Սէխպէն ձեռները հավասամբ բռնած, գլուխը կայս, չոքէլոք մտնում է վանքի ներքին դուռը, որտեղ մինչի դուռը բացալը աղօթ է մտնելու, յետոյ մի քանի անգամ երկրպագում եւ դուռն սիւներն է համբուրում, գլուխը փակելով փութերին):

ՎԱՐԴԱՊԵՏ. (Վանքի դուռը բացալով): Ո՛վ բարեպաշտ, մտիք Աստուծոյ տունը:

ՍԷՆՊԷ. Ո՛չ, արժանի չեմ, ես մեղաւոր եմ, ուխտել եմ երեք հարիւր անգամ համբուրելու այս դռան շէմքը, մեղաւոր եմ, Տէր, Արարկերից մինչ այստեղ եկել եմ այդ ուխտս կատարելու համար:

ՎԱՐԴ. Կարող էք, իմ բարեպաշտ, ես էլ ձեզ չը խանգարելու համար կը հեռանամ:

ՍԷՆ. (Յօյց ցալով մատուցարանը): Նախ ընդունեցէք այս չնչին նվերները. է՛հ, ունայն է, ամենայն ինչ ունայն: Սկսում է չոքած երկրպագել, համբուրում է վանքի շէմքը, ջեմենաւորութեամբ ձեռները վեր պտրում եւ աղօթ է մտնելու, առանց ուսուցարանին դարձնելու շուրջը):

ՎԱՐԴ. (Այօն ձեռից առնելով մատուցարանը): Աստված թող հարիւրապատիկ վարձատրէ սրա փոխարէն: (Մտնում է վանքը):

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ՆՈՅՆՔ, ԱՌԱՆՅ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՍԷՆՊԷ. Ձեռները վեր պտրած իբր թէ աղօթում

է, կանչելով Ալօին): Ալօ, աչքերդ չորս արա, դուրս գնա, սպասիր դռանը, երբ նկատեցիր Ֆէդայի Արմէնի, Փաթմանի կամ մի ուրիշ մեզ ծանօթ մարդու գալը, ինձ իմաց անելու համար, վանքի դանգը խփիր, մեր ազդանշանը թող այդ լինի, իսկ այս յիմար վարդապետին խաբելը հեշտ է:

Ա.Լ.Օ. Շատ բարի: (Դուրս է գնում, իսկ Սեխալէն շարունակում է ջերմեռանդ աղօթել):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՎԻՐԱԽՈՐՆԵՐ, ՍԷՆՊԷ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՎԱՐԴԱՊԵՏ. (Դուրս գալով վանքից, նայելով ջերմեռանդ աղօթող Սեխալէին, զգուշութամբ անցնում է մօտից եւ չը խանգարելու համար նրա աղօթքը՝ յառաջանում է բեմի առաջը): Ես այսպիսի բարեպաշտ, սուրբ մարդ տեսած չէի, վանքի դռանը այնպէս լաց էր լինում, այնպէս աղերսալի աղօթում, որ հազիւ կարողացայ հանդարտացնել և երբ ասի թէ ի՞նչու էք այդքան յուզված, նա պատասխանեց. «Ի՞նչպէս չը լամ, ի՞նչպէս չը ողբամ, մի այնպիսի մեղք եմ գործել, որ ինձ թողութիւն, յարութիւն չը կայ»: Նա մօտենալով ինձ, ականջիցս դողալով կամացուկ շնչաց. «անցեալ տարի անհավատների մէջ լինելով, մեղան-

չել եմ, կերել եմ մեծ պասը. վա՛յ ինձ, վա՛յ ինձ... իսկ այժմ եկել եմ ս. Յովհաննու դուռը, որ գտնեմ մեղքերիս թողութիւն»: Ես զարմացայ, մի այնքան չնչին մեղքի համար այդքան վիշտ, այդքան թախիծ, իր համբոյրներով մաշեց վանքի որմները:

ՍԷՆՊԷ. (Վերջացնելով աղօթքը, վեցացած, քախճոս. վերկենալով եւ մօտենալով վարդապետին): Հայր սուրբ, թոյլ կը տաք մի երկու ժամ առանձին աղօթելու սուրբ խորանի առաջ:

ՎԱՐԴ. Երբ որ կամենաք, վանքի դուռները բաց է ձեզ համար:

ՍԷՆ. (Ապուշ ապուշ նայելով վիրաւորներին): Ո՞վքեր են այս վշտացեալները, հայր սուրբ:

ՎԱՐԴ. (Յոյց տալով Իբրահիմին): Սա Ադանայի անհավատ Իբրահիմ փաշան է, իսկ միւսները նրա զինուորները:

ՍԷՆ. (Նաչալկեցելով): Մեղա, մեղա, ի՞նչու են այստեղ հավաքվել անհավատները:

ՎԱՐԴ. Միթէ չէք լսէ երեկեան ճակատամարտի մասին, որից ամբողջ աշխարհը դղրդաց. զարմանալի է, որ դուք չը գիտէք:

ՍԷՆ. Ի՞նչ ճակատամարտ, ճվքեր էին կովորները:

ՎԱՐԴ. (Յոյս տալով Իբրահիմին): Այո

շունը իր բանակով, ֆէզայի Արմէնը, Աթօն և Սուրէնեան իշխանը զէյթունցիներով:

Սէն. Ֆէզայի Արմէնը, այն ուսեալ, կատարեալ մարդը, ափսոս, ափսոս, որ մարդիկ զբաղված են իրար կոտորելով: (Ձեռները երկիւնք բարձրացնելով): Տէր, ներքի սրանց, որովհետև չը գիտեն թէ ինչ են գործում:

ՎԱՐԴ. Ի՞նչ արած, այս անհավատներից ազատվելու համար, ստիպված էինք զէնք բարձրացնելու:

Սէն. Եւ յաղթվեց Ալանայի հզօր փաշան:

ՎԱՐԴ. (Յոյց ցալով վիրաւորներին): Ահա տեսնում ես:

Սէն. Օ՛, դժվար է ինձ մնալ այս անհավատների մօտ. հայր սուրբ, ներիր, որ առանձնանալու եմ վանքում, պիտի աղօթեմ առ Աստված: Օ՛, դժվար է ինձ տեսնել արիւն, զէնք, զրահ և նրանց զոհեր: (Աչքերը ծածկում, խոնարհ, բնկնված, դողդող փայրելով մտնում է վանքը):

ՎԱՐԴ. (Նայելով Սէխպէի ետեւից): Ես այսպիսի սուրբ և բարեպաշտ մարդ տեսած չէի:

(Դուրս է գնում):

Տ Ե Ս Ի Լ Ը

ՎԻՐԱԻՈՐՆԵՐ, ՅԵՏՈՅ ՍԷՆՊԷՆ

(Մի առ ժամանակ բեմը դադար է մնում, միայն այնտեղ են վերաւորները, որը պառկած, որը նստած: Վանքից լսվում է Սէխպէի մեղմ երգի ձայնը, որը երգում է մի հոգեւոր մեղեդի):

Սէն. (Ձգուուսեամբ գլուխը դուրս հանելով վանքի դռնից, չորս կողմը նայելով եւ մօտենալով Իրահիմի պահարանից, հեքնական ժպիտ երեսին): Ննջիր, ննջիր անուշ ընով Ադանայի առիւծ. Սէխպէն քեզ զինեց Ձէյթունի կատաղիների զէմ, քեզ ուղարկեց քաջերի լեռները, որպէսզի դու սրով ու հրով նրա համար ճանապարհ բանայիր զէպի փառք, հարստութիւն ու պատիւ: Բայց բազը չը ժպտաց, ընկար թակարդը և վիրաւոր նվում ես պիղծ Գեավուրի վանքի պատերի տակ: Բայց քո բանակը փշրողը, քեզ զերողը այնքան յիմար գտնվեց, այնքան միամիտ, որ քեզ խղճաց և իր ոտների տակ չը տրորեց, որովհետև (հեքնելով) նա ասպետ է, նա խիղճ ունէ, գութ ունէ, ինչպէս կարելի է ձեռներ ընկածին, վիրաւորին... (Ձար ծիծաղով): Հա... հա... հա... խնդա, Սէխպէ, այն զէնքը, որ ուղղել էիր զէպի ֆէզայի Արմէնը, նորից քո՞ ձեռու մն

է, շնորհիւ Արմէնի յիմար մեծահոգութեան-
այդ զէնքը նորից դարձուր զէպի նրա
կուրծքը. չը կարողացար նրան ճգմել գոռ
բանակով, այժմ կարող ես ոչնչացնել մի
դանակի հարվածով: Ողորմելի Արմէն, (յոյց
սալով իբրահիմին). սրան խնայելով, սրան
քո կրծքի վերայ տաքացնելով, քո ձեռնե-
րով քեզ խեղդեցիր, որովհետեւ Մէխպէն եմ,
չը կարողացայ քեզ ոչնչացնել այն կերպ,
կը ոչնչացնեմ այս կերպ: (ՄօսեՆ. սալով իբ-
րահիմին եւ մեղմութեամբ ձայն սալով): Տէր
իմ, աէր իմ, զարթիր, ժամանակ է:

ԻԲՐԱՀ. (Ձարքնելով եւ քիչ շփկվելով):
Ո՞վ է ինձ ձայն տալիս, ո՞վ խանգարեց իմ
անուշ քունը և թելը կտրեց քաղցր երազիս:

ՄէՆ. (Յեկեւղով չորս կողմը նայելով): Ես
եմ, քո խոնարհ ծառան, քո ստրուկ Մէխ-
պէն:

ԻԲՐԱՀ. (Ձարհուրած): Հեռու, հեռու, իմ
կորստեան պատճառը դու եղար:

ՄէՆ. Ես միշտ հավատարիմ եմ եղել
դէպի քեզ, ես միշտ աշխատել եմ յօգուտ
իմ ողորմած տիրոջ, բայց ի՞նչ մեղք ունեմ,
եթէ քո բաղբը չի ժպտում, ի՞նչ մեղք ու-
նեմ, երբ պիղծ գեավուրները գլխին փայ-
լում է յաջողութեան աստղը...:

ԻԲՐԱՀԻՄ. Լռիր, վերջ տուր քո աղտեղի
խօսքերին, ի՞նչու զրկեցիր ինձ քաղցր

տեսիլից: (Իճէր իբրան): Ոհ, այն ինչ տեսիլ
էր, Արմէն ու Ֆաթման կանգնած էին մի
բարձր ժայռի վերայ, որոնց չորս կողմը
պատած էր մի լոյս, մի լոյս հյաշալի-
նրանցից բուրում էր մի քաղցր հոտ, նը-
րանց գգվում էր վարդ, երփներանգ ծաղ-
կունք, նրանց շոյում էր սոխակ իր անու-
շիկ ձայնով, դէպի նրանց դիմում էին
գունդ գունդ մարդիկ, մարդիկ անտէր, ան-
տէրունջ, մարդիկ անկեալ, մարդիկ դադ-
րած, վաստակած, մարդիկ սոված ու հիւծ-
ված, մարդիկ վիրաւոր. իսկ նրանք, այդ
հրաշալի զոյգը, սրբում էին արտասուենքը
թշվառի, մխիթարում անտէր սգաւորին,
քրտինքը սրբում զաղբած վաստակածին,
վէրքերը կասում տնքացող վիրաւորին: Ես
դիւթված, զմայլված դիտում էի, նրանք
նկատեցին ինձ և իրենց ձեռների շարժ-
մամբ դէպ իրենց կանչեցին: Իսկ ես գրավ-
ված այդ բոլորից, թողի ձիուս սանձը, ձիս
թռչում էր դէպ նրանց, բայց ավաղ, դէպ
ինձ սուբայ մի դև, մի անոելի, մի պժգա-
լի ուրի և բռնեց ձիուս սանձը, զարթնեցի:
(Դառճալով Սեխպէին): Այդ դու էիր, դու,
ով դժոխային ողի:

ՄէՆ. Տէր իմ, մի խաբվիր չարից, այդ
բոլոր տեսիլները սատանէական հնարներ է,
այդ բոլորը թախամանի արդիւնք է:

ԻԲՐԱՀ. Լոբր, ամաչիր այս խնամքից, ամաչիր նրանց վարմունքից, չէս տեսնում թէ ինչպէս են խնամում իրենց վերայ արշավող, իրենց տուն ու տեղ ավերող Իբրահիմին. միթէ կուրացել են աչքերդ, թէ բոլորովին մեռած է խիղճդ:

Սէն. Տէր իմ, զգաստացիր, քեզ խաբում են, որպէս զի յետոյ ծաղրեն:

ԻԲՐԱՀ. Ո՛չ, ո՛չ, շնորհակալ եմ նրանցից, նրանք ոչ միայն ինձ, այլև զինւորներիս են խնամում:

Սէն. Այդ բանը նրանք են ասում, նրանք կեղծում են: Դուրս արի, տէր, տես քո աչքերով թէ ինչեր է կատարվում. երկկ այս վանքից քիչ հեռու երկու հարիւր Օսմա՛յու զինւոր բարձրացրին անարգ կախաղան և նրանց լեշերի վերայ հոհոացին, նրանց ծաղրեցին... Սիրոս ցաւում էր, հոգիս տանջվում, բայց ի՛նչ կարող էի անել: (Լայով): Ոչինչ, միայն դառն լացի: Եւ դու ասում ես թէ նրանք խնամում, նրանք բժշկում են զինւորներիդ: (Հաստատ ձայնով): Ո՛չ, չարաչար խաբում են. այդ շուն ֆէրային իր գանազան թալիսմաններով գրաւում է քեզ, վէրքերդ բժշկում, որովհետեւ դու նրան պէտք ես: Ո՛վ փաշա, դու մոլորվում ես:

ԻԲՐԱՀ. (Հետաքրքիր): Ի՞նչպէս, ինչո՞ւ

համար եմ նրան պէտք, նա ինչո՞ւ ինձ խնամում, ինչո՞ւ է ցանկանում իմ առողջութիւնը:

Սէն. Ինչո՞ւ, նրա համար, որ Ադանայի հօր Իբրահիմ փաշային ողջ առողջ տանեն Զէյթուն և բարձրացնեն անարգ կախաղան, որպէսզի զէյթունցիք, այդ պիղծ գեավուրները նրա լեշի վերայ հոհան:

ԻԲՐԱՀ. (Ձեռներով գլուխը բռնելով, կասաղած): Ի՞նչ, ինձ կախել և ծաղրել. Ժբրահիմ փաշայի՞ն, սուլթանի հօր կուսակալին... Այժմ հասկանալի է ֆէրայի Արմէնի վարմունքի պատճառը, այժմ զիտեմ, թէ ինչո՞ւ է այսքան խնամք տանում ինձ վերայ իմ ոխերիմ թշնամին. այժմ հասկանում եմ: (Յուզված): Ա՛, էլ ի՛նչու ապրէի, ի՛նչու սիրտս չը ծակեց պնդակը, ի՛նչու, միթէ նրա համար, որ ինձ ծերունի փաշայի բարձրացնեն անարգ կախաղան և ծաղրեն: Շնորհակալ եմ, Սէխպէ, շնորհակալ, որ ինձ զգուշացրիր, դեռ ժամանակ կայ, նախ քան ինձ ծաղրելը, վերջ կը դնեմ իմ դժբաղդ կեանքին: Աւելի լաւ է մեռնեմ, քան թաւալվեմ ամօթի, ծաղրի և անարգանքի մէջ:

Սէն. Միք վհատի, տէր իմ, քո ծառան այստեղ է, նա քեզ կը փրկէ և իմ տէրը էլ իր փառքով կը մտնէ Ադանա:

ԻԲՐԱՀ. Ի՞նչպէս, դա անկարելի է, չԵ՛ս տեսնում թէ որտեղ ենք. այս լեռնցիք մարդիկ չեն, այլ գերբնական, անընկճելի էակներ: Ո՛չ, Սէխպէ, թող մեռնեմ, բայց չը անարգվեմ:

Սէն. Տէր իմ, ուղիղ է, սրանց չի կարելի բռնի ուժով յաղթել, բայց կը յաղթենք խելքով, խորամանկութեամբ:

ԻԲՐԱՀ. Ի՞նչպէս:

Սէն. Ես միայնակ չեմ, քո հաւատարիմ թիկնապահներից քսանը հինգ կտրիճներ կազմ և պատրաստ սպասում են վանքի պարտիզում. նրանք իմ առաջի նշանից իսկոյն ներս կը խուժեն, բայց նախ քան այդ...

ԻԲՐԱՀ. Ի՞նչ:

Սէն. (Խորհրդաւոր): Մէջ տեղից պէտք է վերցնել Ֆէդայի Արմէնին:

ԻԲՐԱՀ. Արմէնի՞ն... Ի՞նչու:

Սէն. Ինչո՞ւ... Տէր իմ այդ դու ես ասում, մի՞թէ չը փորձեցիր այդ կտրիճ հայի անպարտելի ուժը, ի՞նչ օգուտ մի երկու պահապաններ սպանելներս և քեզ ազատելներս. և թէ Ֆէդայի Արմէնը կայ, ձեզ ազատութիւն չը կայ, նա հեռու չէ մեզանից, դեռ հարիւր քայլ չարած նորից կը բռնվենք և ամեն բան ի կորուստ կը մատնենք:

ԻԲՐԱՀ. Բայց չէ որ այս կատաղիներից ամեն մէկը մի մի Ֆէդայի Արմէն է:

Սէն. Ո՛չ, սխալվում էք: Առաջինը, որ այստեղ զէյթունցիք բիչ են, երկրորդ, թէև նրանք բաջ են, բայց չունեն ոչ Արմէնի խելքը, ոչ նրա ճարպիկութիւնը. սատանան է նրա ընկերը: Գործի յաջողութեան համար պէտք է սպանել Ֆէդայի Արմէնին:

ԻԲՐԱՀ. Բայց չէ՞ որ Արմէնը մի անպարտելի ուժ է, չէ՞ որ նրանից բոլորը փախչում են ինչպէս ոչխար. ո՞վ կարող է այդ բանը անել:

Սէն. Դո՛ւ, տէր իմ:

ԻԲՐԱՀ. Ե՞ս. վիրաւոր թոյլ ծերո՞ւկս:

Սէն. Այո՛, միայն դու: Երբ այդ կեղծաւոր Ֆէդային կը մօտենայ քո վերքերին նայելու, երբ կուսցած զէպի քեզ վերքդ կը խնամէ, (Հանելով ծոցից դանակը). այս զանակը խրիւր նրա կուրծքը, իսկ դրանից յետոյ, ես գիտեմ իմ անելիքը:

ԻԲՐԱՀ. Ա՛, փառաւոր միջոց, միայն այդ կերպ, միայն այդպէս կարելի է տապալել իմ բանակի զահիճին, միայն այդ կերպ կը փրկվի Իբրահիմ փաշայի պատիւը:

Սէն. (Չար ծայտով): Այո՛, տէր իմ և երբ տապալեցիր այդ Ֆէդայի շանը, իմ մի նըշանով մեր շուրջը կը ժողովեն քո հավատարիմ թիկնապահները և նրանք իրենց սրերով մեզ ճանապարհ կը լանան զէպի Աղանա: (Լսվում է վանքի զանգի ձայնը,

ճտապով դանակը տալով Իբրահիմին): Առ, տէր, գալիս է Ֆէդային, գանգը նշան է նրա մտենալուն. գանակը պահիր ծոցումդ, ուժ առ, Իբրահիմ փաշայի մորթոտված զինւորները վրէժ են պահանջում:

ԻԲՐԱՀ. (Դանակը պահելով ծոցում, մտալով, կատաղած): Վրէժ, վրէժ սարսափելի, մի բանի ընդհանր կը պատահեմ այն մարդու կուրծքը, որը թքեց իմ նամուսին, որը ոտնատակ տվեց իմ պատիւը, փառքը, որը Ձէյթունի կատաղիների սրին ճարակ տվեց հազարաւոր Օսմանլու զինւորներին:

Մէն. Այո, պէտք է փրկել բո պատիւը և լուծել հազարաւոր ընկած Օսմանլու զինւորների վրէժը: Արիացիր, ուժ առ, մօտ է փրկութիւնդ, յիշիր, որ բեզ սպասում է անարգ կախադան: (Շտապով մտնում է վանքը):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ԻԲՐԱՀԻՄ, ՎԻՐԱԻՈՐՆԵՐ, ԱՐՄԷՆ, ՖԱԹ-ՄԱՆ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(Ներս են մտնում Արմենը, Ֆարմանը, վարդապետը. Իբրահիմը պառկած է պատուարի վերայ մտախոն, մտալով: Վանքից մերթ ընդ մերթ լսվում է մեղմ աղօթքի եւ շարականի ձայն):

ԱՐՄԷՆ. Հայր սուրբ, ինչո՞ւ այդպէս տարածամ զանգահարեցին:

ՎԱՐԴ. Մի ուխտաւոր ունեմ, երևի ինձ կանչելու համար զանգահարել տվեց: Այդպիսի տարօրինակ և ջերմհոտանդ ուխտաւոր տեսած չէի, դեռ մի կողմը թողած իր բերած ահագին ընծաները, մի կողմը նրա խոնարհ, հեզ դէմքը, շատ Առավածավախ և բարեպաշտ մարդ է, այս վաճառքի դռները և շէմքը մաշեց իր համբոյրներով. խեղճը լաւով իմ սիրտն էլ շարժեց և գիտէք ի՞նչ է մեղքը. մի անգամ կերել է պասը: (Ժպտալով): Շատ տարօրինակ մարդ է, ես զարմանում եմ:

ԱՐՄԷՆ. Չարմանալու ոչինչ չը կայ. հավատ ունէ, այդպէս է համոզված, պէտք է յարգել համոզմունքը:

ՎԱՐԴ. Ես ոչինչ չունեմ, ընդհակառակը շատ ուրախ եմ:

ՖԱԹ. (Մօտենալով Իբրահիմի պատուարակին): Արմէն, զարթել է հայրս: Հայր, ի՞նչպէս է առողջութիւնդ: (Ձեռք համբուրելով): Հայր, ինչո՞ւ է դէմքդ մտալով:

ԻԲՐԱՀ. (Մտալով): Շնորհակալ եմ, աղջիկս, ոչինչ. հանգիստ եմ:

ԱՐՄԷՆ. Կարելի է ցաւում է վէրքդ:

ԻԲՐԱՀ. Այո, բիշ ցաւում է, բայց ոչինչ:

ՖԱԹ. (Իբրահիմի ծածկոցը յես ձգելով եւ վի-
րաւոր ոտին նայելով): Հայր, վէրքդ ցավում
է, անհանգիստ ես: Թող տեսնեմ, փոխեմ
վիրակապը, կարելի է սեղմել է:

ԱՐՄԷՆ. (Չսեղմելով Իբրահիմի պատգարակի ա-
ռաջ, քանդելով վիրակապը): Ոչինչ, կ'փոխեմ
դեղօրայքը, կը հանգստանայ ցավերը:

ԻԲՐԱՀ. (Մտալ, ձեռք ծոցը տանելով): Այո,
կը հանգստանամ: (Արագութեամբ հանելով դա-
նակը եւ խելով Արմենի կուրծքը, կատարի): Ո-
րովհետեւ կը լուծեմ վրէժը այն բոլորի փո-
խան, որ կըրեցի ես: (Դանակը ձեռքին դողող
կանգնում է):

ՖԱԹ. (ձգալով եւ աշխատելով բռնել հօր ձեռք):
Ա՛, հայր իմ, ինչ ես անում, հայր, յետ-
դէր դանակդ:

ՎԱՐԴ. (Շտապով մօտենալով Իբրահիմին): Ան-
օրէն, յիտ քաշիր դանակդ: (Բայց ուշ էր, Ի-
բրահիմը դանակը օգնում է Արմենի կուրծքը եւ դող-
ոջ կանգնում. վարդապետը եւ լացող Ֆարմանը բռն-
նում են վիրաւոր Արմենին. ներս են վազում երկու
եւեմ զէյնուցիք, տեսնելով վիրաւոր Արմենին եւ Ի-
բրահիմի ձեռում արեւնոս դանակը, սրեւով յարձակ-
վում են նրա վերայ):

ԱՐՄԷՆ. (Վիրաւոր, հեղի հագ ոտի վրայ մնա-
լով, ձեռք մեկնելով դէպի զէյնուցիք): Դարձրէք
սրերդ պատեան, մի մոխրոտնդ, անզէն ծե-
րուկից վրէժ, այդ ամօթ է Ձէյթունցու

անվան... (Վարդապետի օգնութեամբ նստե-
լով պատգարակի վրայ): Իբրահիմ, ասա, մի-
թէ քեզ պէս փաշային վայել էր գողի նման
դանակը ցցել քեզ բժշկողի կուրծքը:

ԻԲՐԱՀ. (Շվար, ցնցված Արմենի մեծա-
հոգութիւնից): Ձեմ հասկանում... չը գիտեմ
խենթ եմ... Թէ ցնգած...

ՖԱԹ. Հայր, հայր, ի՞նչ արիւր, սպանե-
ցիր այն մարդուն, որը խնամում, բուժում
էր քո վէրքերը:

ԻԲՐԱՀ. (Այս բոլորից շեմած, յուզված,
կաղեկալ, դողող մօտենալով Արմենին):
Խիղճս տանջում է, հոգիս անհանգիստ է.
Ներքիւր, ո՞վ Արմէն, ներքիւր ինձ, միայն այժմ
եմ հասկանում, որ ինձ խափեց մի դժո-
խային ողի, մի ահուկի, մի պժգալի մարդ,
որը այժմ այդ վանքում արօթք է մըմըն-
ջում. դա անիրաւ, սընքոր Սէխպէն է:

ՖԱԹ. (Ահաբեկ.) Սէխպէն:

ՎԱՐԴ. (Չարմացած): Բարեպաշտ ուխ-
տաւոր:

ՁէյթՈՒՆՅԻՔ. Մահ նրան... (Շտապով
մտնում են վանքը):

ԻԲՐԱՀ. Այո, նա էր ինձ դրդողը, նա
էր ինձ մղողը դէպի այս ոճիրը. նա ավեց
ինձ այս դանակը: (Դանակը շարժում է մի
կողմը):

Ձէյթ. (Քաշեալ քեռում են Սէխպէին):

Մեռի՛ր անդգամ, մեռի՛ր գարշելի մարդ։

ԱՐՄԷՆ. (Վարդապետի օգնութեամբ հազիւ հազ կանգնելով): Սպասեցէք, բարեկամք, թող ապրէ դա, թող գեգերէ աշխարհում. դուք նրան սպանելով, կը փրկէք պատժից, թող մնայ, սրանից յետոյ կը հեռուեն նրան արիւնոտ ուրվականները և իրենց դժգոյն ձեռները դէպի նա պարզած, ճաշիւ կը պահանջեն: Թող մնայ, թող տանջվի:

Սէն. (Դիւայից ծիծաղով): Արիւնալի ուրվականներ, խիղճ, գուժ, գրանք չը կան իմ ցանկում: Թէև չը հասայ իմ բաղձանք փառքին, հարստութեան, բայց ոչնչացրի նրան, որը ինձ խանգարեց: (Լալիւ հեհնական): Մեռի՛ր Ֆէդայի Արմէն, ես էլ կը հեռուեմ քեզ, որովհետև քո կատաղիները ինձ խնայելու չեն: (Ցայց տալով Իբրահիմին):

Ափսոս, շատ ափսոս, որ քո քաջերը չը սատակեցրին այս ցանցաւ ծերուկին, այն ժամանակ ինձ հեշտ էր ազատվել ծուղակից, իսկ այժմ, մի քիչ յետոյ վերևում իբրար կը տեսնենք և հաշիւներս կը պարզենք:

ԱՐՄԷՆ. (Չղվանքով): Օ՛, գարշելի մարդ, զզվանք, միայն զզվանք դէպի քեզ: (Չէյքունցիներին): Լաւ է, որ չապրէ այսպիսի մի մարդ: Տարէք, զլորեցէք սուրբ Ծերի բարձունքից, թող սրա գարշելի մարմինը

սէպ սէպ ժայռերն ի վայր գլորվի և դազանների կերակուր դառնայ, տարէք: (Չէյքունցիներից մի երկուսը ֆաշեֆաւ օանում Սէխպէին. իսկ մի ֆանիսն էլ մնում են Արմենի մօտ. Արմենը վարդապետի օգնութեամբ նորից նստում է):

ՅԱԹ. (Չոֆելով Արմենի առաջ, փարվելով ձնկներով. լացկոտ): Ների՛ր Արմէն, ների՛ր հոգիս, քեզ սպանել ուզողը իմ հայրն էր, իմ անխիղճ, դաժան հայրը. ների՛ր, այս բոլորը իմ եղկելուս պատճառով եղաւ (Լալիս է):

ԻԲՐԱՀ. (Յուզված, աղիողորմ, կերկեր): Աղջիկս, Ֆաթման և դու Արմէն, ներեցէք, ներեցէք ինձ դժբաղդ ծերուկիս... Օ՛, միթէ Իբրահիմը այդքան տմարդի պիտի լինէր, որ սպանէր իրան բուժողին: (Աչքերն է սրբում):

ՅԱԹ. Օ՛, հայր, հայր... (Հեկեկում է):

ԻԲՐԱՀ. (Բանալով կուրծքը, չոֆելով Արմենի առաջ): Խրի՛ր կուրծքս դանակդ, պատառի՛ր, թափի՛ր այն վատի արիւնը, որը այդքան ստոր գտնվեց:

ԱՐՄԷՆ. (Բոլորովին բուլացած, կերկեր ձայնով): Վեր կացէք... (Ֆաթմանի ձեռից բռնելով եւ իր մօտ նսեցնելով. Իբրահիմը վեր է կենում եւ վճացած կանգնում է մի կողմը, վարդապետը եւ միւս գէյքունցիք

մառայլ լուս դիտում եմ): Մի լար, Ֆաթման, մի ողբա և դու ծերուկ, միք լա իմ վերայ, միասին լանք, լանք մարդկանց վերայ, լանք տիրող չարիքների վերայ, ողբանք, որ միշտ արդարութիւնը, մեծանոգութիւնը, հեղութիւնը հալածված է, միշտ շանթահարված մահառիթ գնդակից, մորթոտված, յոշոտված ահաւոր դանակից, կամ թէ չէ ծաղրված, հալածված մօլոր, տգէտ ամբօխից... Մեղաւոր չես գու, ծերուկ, մեղավոր չես, որովհետև քեզ շոյել, գուրգուրել, սնունդ են տվել այնպիսի բարբեր, որք ծնեցնում է միայն թշվառութիւն, միայն հեծեծանք, միայն լաց ու ողբ... Դարձրէք աչքերդ, շորս կողմերս անապատ է, փչում է մի դառն, մի պժգալի հով, իրենց գլուխը վեր են բարձրացրել փուշ ու տատասկ... Լսեցէք, այն ի՞նչ մղկտոց է, որ դիպչում է ականջներիս, այն ի՞նչ հեծեծանք, ի՞նչ ողբ, ի՞նչ աղէկտուր հեծկտանք է, որը խանդարում է զգայուն սրտի հանգիստը... Ա՛, դա անտէրունջ ողբի, սգաւոր մայրերի, ոտնատակ թշվառի մեղմ, սրտառու մեղեդին է, դա մարդկանց անիրավութեան տակ ձմրված խեղճերի բողոքն է... Տեսէք, այն ի՞նչ լոյս է, որ արտացոլում է մեր լեռներում, ի՞նչ բոցեր են, որ երկինք են բարձրանում և նրանց ծուխի ահաւոր

ոլորները ծածկում մեր աչքերից այդ բոլորը... Ա՛, դա հէք թշվառի անշուք խըրճիթն է, դա անտէր շինականի տուն ու տեղն է, դա դարերի ընթացքում ժողովրդեան քրտինքով շողախված վանքն ու եկեղեցին է, որը բռնկված անիրաւ մարդկանց ահաւոր կրակով, մոխիր է դարձնում, մոխիր այն բոլորը, ինչ որ նվիրական է թշվառին... Բայց և լսեցէք, մեր ականջին են հասնում և երջանիկ մարդկանց երգն ու տաղը, այս անապատի օազիսներում և տեսնվում են յղփացած մարդիկ, ոսկով, գոհարով փառաւորված երջանիկներ... Լսեցէք, նրանց ուրախ նվազի գոռ ձայները խառնված լպիրշ հոհոցի, անհոգ քրքիճի և թշվառութիւնը անարգող ծաղր ու ծանակի հետ, խեղդում են այն խեղճերի աղէկտուր մեղեդին... Տեսէք, վարդերի թփերը, սոխակների երամբ և փառաց կոթողները ծածկում են այն բոցն ու ծուխը, այն ահաւոր հուրը, որը լափում է թշվառի կայանը... (Շոյելով Ֆարմանին): Մի լար, Ֆաթման, կը գայ մի օր, որ այդ բոլորը տեղի կը տայ եղբայրութեան, տեղի կտայ սիրոյ, որը պիտի քաղէ օազիսների վարդերը և դրանցով ծածկէ անապատի տատասկ ու փշերը... (Բալուրովին բուլացած): Օ՛, մեռնում եմ... (Դառնալով Իբրահիմին):

Ներում եմ քեզ, Իրրահիմ... Տղերք և դուք
 ներեցէք... կտակում եմ ձեզ, որ իմ մահից
 յետոյ ձեռք ձեռքի տար... և կովէք չարի
 դէմ... ապրեցէք դուք... և ուխտեցէք սիո-
 վել թշվառին... (Թուլանում է. Փարսանք մի
 քելով գրկում է Արմենին): Օ՛ր Ֆաթման...
 անուշիկ Ֆաթման...

(Մեռնում է):

ՖԱԹ. (Որմենին դնելով պազգաբակի վե-
 բայ, չոփելով առաջը): Օ՛ր, մարդիկ, արդեօք
 ինչո՞ւ այս զոհը, ինչո՞ւ այս պաշտելի մար-
 դու եղեոնական վախճանը: (Հեկեկում է):
 էլ ինչո՞ւ ապրել, ապրել, արդեօք մութ գե-
 րեղմանը աւելի լաւ չէ՞, քան այս պատիր
 աշխարհը... Օ՛ր, հայր, հայր...

ԻԲՐԱՀ. (Յուզված, գլուխը բռնելով):
 Ֆաթման, բաւ է որքան տանջեցիր թշվառ
 ձերուկիս: Սպանիր, մորթիր, պատիր
 կուրծքս, խեղդիր, միայն թէ ներիր: Օ՛ր,
 Ֆաթման. սրանից յետոյ կ'ուխտեմ զոհել
 ամեն ինչ, իմ պատիւը, իմ կեանքը, իմ
 էութիւնս ու զօրութիւնը յանուն եղբայրու-
 թեան, յանուն սիրոյ: Ա՛, Ֆաթման, ամե-
 նայն ինչի պատրաստ եմ, միայն թէ
 ներիր...

ՖԱԹ. Հայր, միայն այդ ուխտի համար
 ներում եմ քեզ: (Կառնայով վարդապետին եւ
 վեյրուցիներին): Եկէք և դուք, եկէք ի մի

խմբովենք, մոռանանք չարից խարված այս
 մոլեռանդ ձերունու ոճիրը, մոռանանք դա-
 րերի ընթացքում մեզ բաժանող նախապա-
 շարմունք, կրօնական նեղ հայացքներ, ա-
 տելութիւն, քէն, ոխ և դիմենք դէպի ա-
 ռաջ: Եկէք, չոքենք այս նահատակի, այս
 մեծ մարդու առաջ և երգվենք: (Բոլորը շո-
 քում են Արմենի շուրջը): Թող վկայ լի-
 նի այս զոհը, վկայ երկինք, գետին, որ
 այս օրից, այս պաշտելի մարդու յիշատակը
 մեզ համար կը լինի սուրբ և մենք էլ սրա-
 նից յետոյ մեր ջանքը, ուժը, զօրութիւնը
 գործ կը դնենք յանուն եղբայրութեան,
 յանուն սիրոյ:

ՎԱՐԴԱՊԵՏ. (Ձեռները վեր պարզած):
 Տէր, ընդունիր անարդարութեան այս զոհին
 էլ: Տէր, բաւ է եղեոնական այս դրութիւնը,
 Տէր, լից մեր բոլորիս սրտերը գութ, սէր
 և եղբայրական բարի զգացմունքներ: Երգ-
 վենք, բարեկամք, երգվենք Արմէնի սուրբ
 յիշատակով, մի կողմ քէն, ոխ, մի կողմ
 կրօնական երկպառակութիւն...

ԲՈՂՈՐԸ. (Միանամուն): Եղբայր ենք
 մենք... երգվում ենք և ուխտում...

Վ Ա Ր Ս Գ Ո Յ Ր

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0355890

47093

